HRVATSKI TJEDNIK
novine za kulturna i društvena pitanja
NAKLADA MATICE HRVATSKE
zagreb,
11. lipnja 1971.
godina I
broj 9
cijena 2 dinara

ŽIVI RADIĆ

O STOTOJ OBLJETNICI ROĐENJA

U povijesti svakog naroda ima znamenitih muževa, kulturnih stvaratelja i političkih vođa, heroja i velikana uma, vojskovođa i državnika, revolucionara i reformatora, – glasovitih izvrsnika na različitim područjima ljudske djelatnosti, po kojima pojedini narodi i postajahu poznati u suvremenom životu i u povijesti ljudskoga društva. Ali i među takvima malen je broj onih što su u životu pojedinih naroda imali sudbonosno značenje, što se u cijeloj njihovoj povijesti uzdižu kao općenacionalni velikani koji bijahu izraz povijesne svijesti i tumač povijesnih interesa svoga naroda, što su odlučno utjecali ne samo na zbivanja svoga doba nego i na razvitak u daljoj budućnosti, oblikujući za trajnija vremena neke bitne značajke, spoznaje i ciljeve nacionalnog bića svoga naroda.

Danas, na stotu obljetnicu rođenja Stjepana Radića (i skore četrdeset i treće godišnjice njegove smrti), ne može biti nikakve dvojbe da on u povijesti naroda hrvatskoga pripada baš takvim velikanima.

Pojavivši se u političkom životu potkraj prošloga stoljeća, u doba kad hrvatska politika – u borbi za stvaranje moderne hrvatske nacije i slobodne države Hrvatske – bijaše suočena ne samo sa starim protimbama Beča i Pešte o ujedinjenju hrvatskih zemalja, već suočena i s ekspanzionizmom talijanskim i veliko-srpskim, kojih se pogibelj očitovala i u vidu mađaronske i autonomaške protuhrvatske politike, Radić bijaše jedan od veoma rijetkih hrvatskih političara koji je shvatio da se rješenje hrvatskog pitanja ne može tražiti ni u pravaškoj samohrvatskoj isključivosti ni u utapanju hrvatska u nekom južnoslavenskom narodnom jedinstvu. Već na početku svog političkog puta Radić dolazi do spoznaje da hrvatsku politiku valja graditi na hrvatskom povijesnom državnom pravu i na ideji o slavenskoj uzajamnosti, tj. na političkoj suradnji i ravnopravnosti, a ne na stapanju južnoslavenskih naroda.

(Nastavak na 11. strani)

Trobojnica na reveru

Uredništvu »Hrvatskog tjednika«! Kao odbornik Općinske skupštine općine Županja prisustvovao sam sjednici iste dne 5. svibnja 1971. Po završenoj sjednici prišao mi je predsjednik Općinske konferencije Socijalističkog saveza, drug Vladimir Žigić, uzrujan, uhvativši me za rever na kojemu sam imao hrvatsku trobojnicu s hrvatskim grbom, upitavši me: »Dokle ćeš ti nositi tu ustašku zastavu?« Ovo mi je par puta ponavljao, dok nisu prišli ostali drugovi uvjeravajući ga da je to zastava hrvatska, i da ustaše s time nemaju veze. Tada sam mu rekao da on ovakvim svojim nastupom u stvari smatra cijeli hrvatski narod ustašama.

Želim i molim uredništvo da ovaj moj članak objavi, nek' se zna što se događa na području općine Županja, i na žalost, pred samom zgradom gdje održavamo općinske skupove u Županji.

Ja mislim da slobodno mogu iznijeti svoje uvjerenje da sam Hrvat, a ne da me se zbog jednog naivnog i poštenog simbola i znaka nacionalnosti napada i vrijeđa, i to još tko: predsjednik Općinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Županje! O ovom sam slučaju obavijestio Općinski komitet Županje, ali do danas nisam dobio niti usmenog niti pismenog odgovora, niti objašnjenja, a pismo sam poslao preporučeno; želio bih čuti njihov sud, objašnjenje i reagiranje na ovaj slučaj. Iako je prošlo preko 15 dana, ja odgovora na pismo još nisam dobio, i zato se pitam sam da li smijem nositi značku moje nacionalne pripadnosti!?

S poštovanjem,
Ivan Abramović
predsjednik Mjesne zajednice Posavski Podgajci
(kod Županje)

Misal

Poštovano uredništvo!

Vjerujem da je svakog iole kulturnog čovjeka razveselila vijest da će Liber izdati fototipski pretisak MISALA 1483, prve hrvatske tiskane knjige. Liber je tom odlukom izvršio još jedan izvanredno značajan kulturan pothvat, dragocjen prilog suvremenoj hrvatskoj izdavačkoj djelatnosti. Liberu i njegovim urednicima treba odati puno priznanje na njihovu nastojanju kako bi što stvarnije i što djelotvornije uspostavili cjelovitost kulture hrvatskog naroda.

Ipak bih bio slobodan primijetiti da me iznenadio onaj dio oglasa u Hrvatskom tjedniku, gdje se kaže doslovce: »Do dana današnjeg nije s punom pouzdanošću ustanovljeno gdje je knjiga izrađena: u Kosinju, Izoli, Modrušu, Senju ili Veneciji — ali nema nikakve sumnje da su je radili naši majstori, pa MISAL 1483. svojom ljepotom slova i sloga predstavlja dostojan spomenik početku hrvatske knjige uopće«. Iznenadio me taj dio zbog toga što sam ustanovio — sustavno prateći rasprave o mjestu tiskanja Misala 1483 — kako danas nitko od stručnjaka ili znanstvenih ustanova koje se bave poviješću hrvatskoga pisanog izraza ne spominje više ni Senj ni Veneciju kao eventualno mjesto tiskanja Misala 1483. Ne vidim nikakva valjana razloga da se javnost zbunjuje odavno odbačenim mišljenjima. Isto se tako čudim što Misal 1483 nije istaknut kao djelo kosinjske tiskare i žakna Broza to više što je pisac pogovora ovog značajnog fototipskog izdanja, akademik prof. dr Josip Badalić još 1959. napisao o Misalu 1483. ovo: »To je bila ujedno i prva knjiga, koja je štampana na tlu jugoslavenskih naroda, a isto je tako i tiskara u Kosinju, koja je tu knjigu štampala, na narodnom području jugoslavenskih naroda bila prva«.
(II kongres jugoslavenskih slavista, Zagreb, 1959)

Julije Derossi
Gospić

Radić i selo

Druže uredniče!

Znam da Vaš list obiluje stručnim člancima o Stjepanu Radicu, ali Radić je volio slušati i obične ljude, te će sigurno njegovom duhu biti ugodno čuti glas iz puka. Navikli smo isključivati naše selo iz skoro svih društvenih manifestacija pa će tako proći nezapaženo i proslava 100. obljetnice rođenja velikog sina hrvatskog naroda i neumornog borca za prava seljačkog puka, Stjepana Radića. Znanstveni skupovi i prigodna izdanja što su predviđeni za ovu priliku imaju smisla samo ako potaknu oživljavanje Radićevog lika i u sjećanju hrvatskog sela. Bez toga znanstveni će skupovi i prigodne priredbe ostati samo bljesak iza kojeg nastaje još veći mrak.

Želimo li upaliti trajno svjetlo u sumraku našeg sela potrebno je sa svijetlog lika Stjepana Radića odstraniti sve one naslage laži kojima se htjelo zasjeniti veličinu ovog diva naše povijesti...

Još nije kasno da proslava 100. obljetnice rođenja Stjepana Radića poprimi sveopće narodno obilježje.

Stipe Vuković
Split

Zrinski

Ove smo godine obnovili spomen na obljetnicu pogibije dvaju hrvatskih velikana, Petra Zrinskoga i Krste Frankopana. Prigodom 300-obljetnice obilježili smo ujedno i 30-u obljetnicu — zaborava na takove priredbe. Naime za vrijeme rata nije bilo Zrinsko-Frankopanskih proslava, jer očito tada mjerodavni nisu smjeli podsjećati Nijemce na mač kojim su odrubljene glave u Bečkom Novom Mjestu.

Ove godine održane su i vrlo brojne priredbe (premda, ne i u svim mjestima u kojima je takve proslave trebalo održati) održana su i predavanja, akademije, čak i simpozijumi, te i vrlo posjećena izložba u Povijesnom muzeju u Zagrebu.

Na jedno se ipak zaboravilo. U Zagrebu u Gornjem gradu na Markovićevom trgu, postoji kuća broj 3. Nad portalom ulaznih vrata te zgrade prije četrdesetak godina Braća hrvatskog zmaja (društvo kojemu je svrha i cilj bila zaštita i čuvanje spomenika hrproslave trebalo održati), održana mramornu spomen ploču na kojoj je pisalo:

»OVA JE KUĆA DO 1671 GODINE BILA VLASNIŠTVO HRVATSKOGA BANA GROFA PETRA ZRINSKOGA«.

Jedne noći prije petnaestak godina, nevrijeme je srušilo ovu spomen ploču i ona se na komade razbila. Razgovarao sam tom prilikom s nekadašnjim odličnim opernim pjevačem i kasnijim pjevačkim pedagogom Dragom Hržićem (ta je kuća naime sve do nacionalizacije bila u vlasništvu obitelji Hržić). On mi je rekao, da je o razbijenoj ploči obavijestio Zavod za zaštitu kulture. Jednog sam dana vidio jednog, čini mi se, studenta umjetničke akademije, koji je, izgleda iz vlastite pobude na zidu desne strane vrata krasnopisnim slovima ispisivao prijašnji natpis.

Očekivao sam, da će uskoro na tom mjestu uslijediti i mramorna ploča. Međutim od te nade do danas ništa. Slova, napisana običnom bojom, s vremenom su toliko izblijedila, da se danas teško mogu i pročitati, pa brojni turisti, pa čak i đačke ekskurzije prolaze kraj ove kuće i ne sluteći da ona predstavlja spomenik hrvatske prošlosti.

Nedavno, prilikom Sajma cvijeća u Gornjem gradu, mnogi su se znatiželjnici zaustavljali pred tom kućom, nastojeći odgonetnuti izblijedjela slova.

Mislim da bi bio red, u najmanju ruku, uz sve ostale oblike spomena na jedan od najtragičnijih događaja iz hrvatske prošlosti, da se i na kući, bivšem vlasništvu Petra Zrinskoga, obnovi spomen-ploča.

Zar Zavod za zaštitu spomenika kulture (kojemu je to briga i službena dužnost) nije mogao i trebao bar prilikom ove 300-te obljetnice vidno označiti ovu kuću spomen pločom?

Osim ploče, želio bih još na nešto upozoriti. Zgrada je — zahvaljujući brizi bivših vlasnika — bila dobro čuvana i očuvana. Međutim posljednjih godina na njenoj zapadnoj strani ispadaju cigle, iz podnožja zida, tako da su ugroženi i sami temelji zgrade. Ne bi li bila dužnost Stambenog poduzeća da sa ne tako znatnim troškovima popravi ovaj spomenik hrvatske prošlosti i tako ga sačuva od daljnjeg propadanja. A to tim više što je upravo spomenuto poduzeće prije dvije godine temeljito popravljalo okolne kuće. Samo je mimoišlo upravo kuću, koja za hrvatsku povijest znači vrlo mnogo.

Dr Jerko Šimić, Zagreb

Jelačić

Kao Vaš stalni čitatelj i pretplatnik, pročitao sam i članak uvaženog našeg književnika Z. Kulundžića: SPOMENIK BANU JELAČIĆU.

Potpuno se slažem s njegovim člankom i smatram potrebnim, da se udovolji želji građana te da se pohranjeni spomenik bana Jelačića ponovno postavi na vidno i dostojno mjesto.(...) Jelačić je za nas personifikacija borbenosti za hrvatsku državnost tada, kada Mađar L. Kossuth nije vidio na geografskoj karti kraljevine Hrvatske. Kasnije je pod Jelačićevim spomenikom kao protest spaljena i mađarska zastava g. 1895, kada je car i tobožnji hrvatski kralj Franjo Josip I. bio u Zagrebu, da vidi Kuhenov uspjeh mađarizacije Hrvata. Tu je aktivno sudjelovao i veliki hrvatski borac Stipica Radić. Jelačićeva sablja na spomeniku bila je okrenuta prema Pešti kao simbol borbe protiv Mađara, te nepopuštanja. Ta sablja bila je trn u oku Mađara, pa su tražili, da se položaj spomenika skrene u drugi pravac. No to im nije uspjelo čak ni za banovanja Mađara Kuhen-Hedervaryja. Što nije njemu uspjelo, to je uspjelo domaćim sinovima, koji uopće nisu znali tko je bio i šta je značio Hrvatima ban Jelačić. Maknuvši spomenik s Jelačićevog trga učinili su koncesiju Mađarima, a da bi od njih dobili kominform 1948. za slavnu 1848. a da bi istovremeno povrijedili Hrvate. Kada se rušio spomenik, ljudi su plakali, a tko je htio za uspomenu imati komadić kamenog podnožja, toga su milicionari otjerali!!

I baš prijedlog Z. Kulundžića, da se spomenik postavi pred I. gimnaziju, smatram izvrsnim, a naročito stoga što je to onaj isti trg, na kojem se kočilo nekada — Trg bana Kuhen-Hedervaryja. To će biti i najveća zadovoljština nama i banu Jelačiću, koji se borio mačem protiv Mađara, a ZA HRVATSKU DRŽAVNOST, kako se to bori danas naše partijsko rukovodstvo, koje treba samo ustrajati i narod će ga poduprijeti kao nikada prije.

S poštovanjem

prof. dr J. Kallay
Zagreb

Djeca »Gastarbeitera«

Gastarbeitera (ne želim rabiti ni jednu ljepšu riječ) s ove naše grude gostuje u tuđini oko petstotina tisuća. Sudeći po neumorna pisanju našega novinstva, ta toliko alarmantna brojka uzbuđuje domaću javnost jedino kao »žuti« broj ili po nekim, mišljenja sam, nebitnim okrajcima. Navodim te okrajke: primjeran radnički status, koji će onemogućiti poslodavca da ih diskriminira; nastojanja oko efikasnog djelovanja konzularih službi u pružanju pravne i inih pomoći; novinske raspre o sitnim ustupcima kod naših pograničnih službi prilikom kraćih dolazaka u domovinu; zabavne, »kulturne«, komedijantske, komercijalne ekskurzije zabavljača po hrvatskim radničkim egzilima europskih i svjetskih gradova, odljev gospodarske emigracije, statistički logičan, u ekstremnu političku, koja se već pedeset godina prehranjuje djelujući protiv vlastitih naroda, a za prljave interese unutarnjih i vanjskih neokolonijalista itd...

Bitno je: treba ih vratiti u domovinu; kako?

Nadilazi moje snage govoriti o tomu. Niti ne želim o tomu: kako, samo govoriti. Otkinut će od cijela gastarbeiterskog kompleksa dio, i njega vratiti natrag. To možemo i trebamo. Radi se o djeci hrvatskih gastarbeitera. Predlažem da se u SR Hrvatskoj složi tijelo koje će se upregnuti u ustanovljavanje odgojno-obrazovne ustanove za djecu naših radnika privremeno zaposlenih u inozemstvu. Navodim znakove po kojima je zamisao uzrijala za provedbu: društveno-politička stvarnost Jugoslavije potiče stvaralaštvo, osobno i društveno, na sve širem polju borbe za socijalizam; aktualizacija problema odgoja i obrazovanja u sredinama gdje su naši radnici zaposleni, što se pokušava riješiti dodatnom nastavom na hrvatskom jeziku.

Novčana potpora, nužna za rad i život takove ustanove, proistječe iz obveza koje prema gastarbeiterima imaju organi savezne uprave, i to stoga što još uvijek manipuliraju priljevom radničkih deviza.

Obveze dijele i republičke instancije, naime, ova bi ustanova imala status kao i sve druge odgojno-obrazovne ustanove. Također i zemlje poslodavci, i to prema broju uposlenih gastarbeitera. Veliku novčanu pomoć namakli bi i roditelji djece. Ustanova bi, poput mnogih bolnica, kazneno-popravnih domova itd, imala i svoju ekonomiju. Ustanova bi bila locirana tamo gdje za to postoje najbolji uvjeti. Nastavni i ini kadar čeka u Zavodima za zapošljavanje itd. Namjerno sam apostrofirao fenomen HRVATSKE gospodarske emigracije stoga, što je po brojnosti među prvima u svijetu. Relativno i apsolutno tolika, da se jedino može objasniti djelovanjem sistematskih faktora, a ne normalnim odlijevanjem pučanstva u cjelini svjetskoga migracionog pokreta.

No, moja zamisao, nedvojbeno, podrazumijeva svu gastarbeitersku djecu, djecu svih naroda SFRJ.

Ivan Speranda
Babonićeva 61, Zagreb

»Borbine« borbe...

Druže uredniče,

Upravo sam se vratio s proslave stote obljetnice rođenja hrvatskog velikana Stjepana Radića i odmarajući se na otomanu, pod tim dojmovima pročitao sam u br. 8. Donatov članak »Borbina borbena nenačelnost«. Vjerujem da je sasvim suvišno da naglašavam da se slažem s većinom njegovih postavki. Ipak, ima jedna rečenica s kojom se iz osnova ne bih mogao složiti, a ta je ova: »Pridodajmo da zagrebačko, 'gubernijsko' izdanje uopće nema neki djelatni utjecaj na umjetnički život sredine u kojoj njezini uređivači ipak kako-tako zarađuju svoj kruh svagdašnji.« Ja sam duboko uvjeren da kulturna politika koju ti ljudi vode u tom našem dnevniku ima i te kakav »djelatni utjecaj na umjetnički život« (i ne samo na umjetnički?!!) ove sredine. I to i te kako snažni djelatni utjecaj — ali u negativnom pravcu. U tom pogledu su uređivači ovog našeg 'gubernijskog' zagrebačkog izdanja još i neusporedivo veći negatori kulturnih vrijednosti hrvatskog naroda, nego što su to bosovi u beogradskoj redakciji. To je, opet, u skladu s mojim starim dubokim uvjerenjem da ćemo postići neusporedivo više ako ćemo za svoje nedaće tražiti krivce među nama samima, nego ako ćemo kao razmažena derišćad uvijek kivnju prebacivati na nekoga drugoga.

Za tu, svakako neobično tešku tvrdnju, evo samo jednog dokaza, ali dokaza koji bi svojom težinom opravdavao i daleko težu osudu. Poznato je da je pred nekoliko mjeseci u Zagrebu izišla prva knjiga (do sada) izabranih djela Stjepana Radića, pod naslovom »Politički spisi«, koja predstavlja nesumnjivi događaj u našoj kulturi. Kao o takvoj Dubravko Horvatić je napisao kraći, ali veoma topli i afirmativni prikaz, kojeg su beogradski bosovi uvrstili u list, iako je u njemu podosta toga što bi se nakaradnim interpretacijama moglo shvatiti i kao nepogodno za srpsku sredinu uopće. Ali... Urednici hrvatskog izdanja, po liniji »veći katolici od pape«, odnosno »gori poturica od Turčina« — taj su prikaz u hrvatskom izdanju jednostavno izbacili — u što se može svatko uvjeriti tko potraži i usporedi beogradsko izdanje Borbe od 26. XII prošle godine, sa zagrebačkim izdanjem od tog istog datuma.

Ni danas mi nije jasno da li se to dogodilo zbog toga što je Stjepan Radić još pred kraj prošle godine spadao među tzv. tabuteme, ili zbog toga što sam tu knjigu uredio — ja. Ali, ono što mi je jasno, kao sunce, to je da se ovakvim gestama stvara zla krv i da se u ovom konkretnom slučaju mi Hrvati zaista nemamo pravo žaliti na bilo koga drugoga osim na same sebe.

Zvonimir Kulundžić
Zagreb

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Dubravko Horvatić, Jozo Ivičević, Tomislav Ladan, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić.

Glavni urednik: Igor Zidić

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinković

Likovni urednik: Sanja Iveković

Fotografija: Ranko Karabelj

Meter: Drago Čvrljak

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej(Kutina), Dionizije Švageli (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.

Rukopisi se ne vraćaju

Novine izlaze svakog petka.

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Lj. Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 d; polugodišnja: 52,00 d.

Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.

Poštarina plaćena u gotovu.

KAIROS NIJE UVIJEK BOG SRETNOG TRENUTKA

Poslije dužeg izbivanja vraćamo se u zavičaj. Krivudava asfaltna traka Jadranske magistrale vodi nas kroz slikoviti primorski pejzaž. Iza svakog zavijutka iskaču pred nas uvijek novi i nikad ponavljani detalji slikovitih šumaraka, surog kamenjara posutog žutim puhorcima brnistrina cvijeta, stoje pogureno crne Vesnine masline srebrnastih kosa u maestralu. Tisuću je i tri stotine godina kako ovaj posni ali kreposni jadranski kameni krajobraz nastanjuje i svojom ljudskom supstancom oživotvoruje i oplemenjuje narod Hrvata. I taj naš ustrajni predak krstio je svojim znojem pregaoca i svojim imenom svaki pedalj ove zemlje. Prošli su vjekovi žuljevitih težačkih ruku. Moderno vrijeme otkrilo je komparativne prednosti ovog bogomdanog ljekovitog i slikovitog podneblja. Nudimo svjetskom turističkom nomadu naše more, sunce i dragulj čar naših uvala, ali, na žalost, koji put i našu nespretnost pa i primitivnost, nedosljednost sebi i svojemu.

Nedavno je netko sastavio popis naziva ugostiteljskih objekata od Mirne do Boke Kotorke. Rezultat je porazan. Povjesničari i jezikoslovci, psiholozi pa i psihijatri duboko bi se morali zamisliti — veli on — nad tom grotesknom pojavom servilnog i nastranog klanjanja onom što je strano. Izvlačenje mumificiranih izraza iz povijesnog naftalina, potpuni nedostatak smisla za povijesni kontinuitet lokalnih naziva i pojmova i njihovo lopatasko prebacivanje u drugi konfigurativni i lokalni kontekst ne može se objasniti samo ksenomanijom, nego kočopernim i razmetljivim jogunstvom provincijalnih, birokratiziranih i pseudointelektualističkih pigmeja. S ovom tvrdnjom ne mora se, doduše, svatko složiti. O čemu je zapravo riječ?

U posljednje vrijeme kitnjasta Podstranska rivijera (Primorska Poljica) doživjela je još jedno razočarenje. S negodovanjem su žitelji ovog kraja dočekali vijest da će novoizgrađeni ugostiteljski kompleks u pitomoj uvali Miljevac dobiti naziv »Kairos«. Mještani po sto puta izgovaraju ovu riječ, vrte glavom i pitaju se u čudu što znači i otkuda su je ovamo donijeli. U ovom kraju, dijelu drevne Poljičke knežije, za koju je znao i Thomas Moore, mjestu na kojem su hrabri Poljičani g. 1807. pružili grčevit otpor francuskom drskom osvajaču i odakle su, na prijelomu iz XIX u XX stoljeća, svjesne hrvatske rodoljubive snage, kao krsna momčad težaka i pržinara, na znak zapaljene vatre na Marjanu hitale u pomoć narodnjačkim snagama u Splitu u izravnim fizičkim okršajima s autonomašima, dakle u kraju s bogatom i ponosnom tradicijom zbiva se nešto neshvatljivo i protupovijesno. Divna je i utješna spoznaja da mještani Stožanca, Grljevca, Sv. Martina, Podstrane, ti skromni i radini seljaci, imaju više nacionalne svijesti i osjećaja za svoju starinu nego neke bezlične i neidentificirane »snage« koje su se tamo preko noći pojavile, kao strano tijelo u zdravom hrvatskom narodnom organizmu i djeluju na osnovi osobnih navika i preživjelih shvaćanja te kao pomodari iživljavaju svoj maglovitì i lažni »internacionalizam«.

U razgovoru s Poljičanima u predahu poljskih radova, u uredu Mjesne zajednice Podstrana, te s predstavnicima društveno-političkih organizacija (Socijalistički savez, turističko društvo »Podstranska rivijera«, aktiv SK) saznali smo da uopće nisu bili konzultirani o budućem nazivu hotela i da se s njima, kao ljudima s terena, koji su vitalno zainteresirani za sve što se zbiva na njihovom području, premalo kontaktira.

Pisci ovih redaka vrlo su dobro upoznati s ovdašnjim prilikama, u prvom redu kao Poljičani te kao višegodišnji aktivisti u razdoblju od 1960. do 1967. U tom periodu, naime, Mjesna zajednica i zborovi birača (o tome postoje dokumenti u Mjesnoj zajednici) vodili su upornu borbu s određenim birokratskim snagama u komuni za očuvanje idealno kultiviranih breskvika i povrtnjaka. Istodobno su uspjeli sačuvati nekoliko izvanredno privlačnih turističko-ugostiteljskih lokaliteta. Naime, 1965. godine »Slobodna Dalmacija« objavila je vijest da je i uvala Miljevac, taj pravi zeleni dragulj, predugovorno prodan za 700 milijuna starih dinara jednom investitoru iz unutrašnjosti, koji je svoj reeksporterski kapital već uložio na području ove općine. Tada su poljoprivrednici rekli odlučno: »Ne«! Uvjetovali su izgradnju hotelskog kompleksa obvezom upošljavanja domaće radne snage; prije svega ženskog osoblja. Uvjet nije bio prihvaćen, a u međuvremenu je ukinuta institucija nacionalizacije, pa je tako predugovor s reeksporterom-investitorom anuliran. Tako je privlačna uvala i izletište Splićana pod brdom Perunom Miljevac ostala sačuvana za splitske investitore, koji dovršavaju prvu fazu izgradnje ugostiteljsko-hotelskog kompleksa nazvanog nesretno i neprimjereno »Kairos«. Postavljamo logično pitanje: tko ima pravo i tko smije zaobilaziti i ignorirati ljude s terena, koji su danas, kao i njihovi preci nekoć, s toliko ljubavi, žara i praktičnog smisla branili i obranili svoje? Ovi naši vrli seljaci dobro znaju da je ovo oduvijek bio slavenski, hrvatski kraj.

Gorovito brdo, u podnožju kojega se nalaze njihovi domovi, okućnice i pitoma polja, nosi naziv slavenskog boga Peruna. Ovdje još uvijek živi predaja o legendarnom hrvatskom gradu Pitomci, koji pod naslagama i nanosima vremena sniva svoj vjekovni san u sjeni smaragdnih podstranskih vinorodnih dolina. Ali, vratimo se uvali Miljevac. S jednog njenog ruba puca pogled na antički Epetion (Stobreč) i dalje na grad Split, u kojem je moćni kralj Tomislav, pored ostalih, predsjedao crkvenim saborima. Odavde je prije nešto više od 150 godina posljednji poljički knez Ivan Čović suznih očiju ugledao svoju kneževinu u sutonu. Malo zatim prešao je na rusko ratno brodovlje i otplovio u daleki Petrograd.

Nakon svega iznesenoga nameće se pitanje, zašto novosagrađeni hotel ne bi nosio jedno od ovih tradicionalnih imena. Štoviše, od mještana smo čuli nekoliko pametnih i opravdanih prijedloga: hotel bi se trebao zvati »Perun«, »Poljički knez«, »Poljica«, »Tomislav«, pa i »Miljevac« — po samoj uvali, a naročito se gorljivo zalažu da se tako reprezentativni hotel nazove imenom ove republike »Hrvatska«.

Radi dobronamjerna i poštena rješavanja ovog pitanja moramo naglasiti da nam zaista nije poznato tko je i kada predložio gore spomenuti naziv. Uvjereni smo da je posrijedi nesporazum. Pretpostavljamo da ipak postoje stanoviti razlozi koji su nekoga naveli da predloži baš ovaj naziv (u Trogiru postoji istoimeno ugostiteljsko poduzeće). Stoga tražimo da predlagač naziva dade u dnevnom tisku svoje obrazloženje. Nadalje, predlažemo da se povede rasprava o budućem nazivu hotela među mještanima Podstrane i da im se omogući da svoja mišljenja i prijedloge iznesu preko sredstava javnog informiranja. I na kraju naglasimo da je ovaj naš polemički intoniran članak načelne naravi. Problem o kojem smo govorili tipična je pojava i, na žalost, sve više uzima maha. Samo zajedničkim nastojanjem možemo postići da zdrava načela štovanja narodne prošlosti i volje naroda u sadašnjici jednom zauvijek pobijede.

Martin Vlašić i Marin Mikanović

FEDERACIJA BEZ AUTONOMNIH PRIHODA

U posljednjem tromjesečju protekle godine i u siječnju ove godine u svakoj se prilici i gotovo na svakom mjestu naglašavalo kako se narušena privredna ravnoteža može uspostaviti samo ako se donesu takve mjere koje će jačati materijalnu osnovu i akumulativnu sposobnost privrede. I Savezna je skupština u dokumentu »Rezolucija o osnovama društveno-ekonomske politike u 1971. godini sa stabilizacionim programom«, utvrdila da u osnovne ciljeve društveno-ekonomske politike 1971. ulazi i »jačanje materijalne osnove udruženog rada i akumulativne sposobnosti privrede povećanjem udjela privrede u raspodjeli društvenog proizvoda«. U toj se rezoluciji također govori da će se u 1971. godini popraviti ekonomski položaj društvene privrede u pogledu neposrednog i posrednog raspolaganja sredstvima. U to vrijeme, zapravo nedavno, govorilo se i pisalo o rasterećenju privrede, osobito o smanjenju obveza prema budžetu federacije i budžetima ostalih društveno-političkih zajednica. Predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Mitja Ribičič govorio je u više navrata o »šest povijesnih poena«, tj. o povećanju sudjelovanja samoupravljača i privrede u razdiobi, kada se uzmu u obzir sva rasterećenja. Privreda je stvarno rasterećenje i nov položaj u razdiobi novostvorene vrijednosti ostvarila 1965. godine. Od tada njezin se položaj stalno pogoršavao, unatoč mnogobrojnim obećanjima i odlukama o potrebi rasterećenja privrede i povećanja udjela samoupravljača u razdiobi i odlučivanju o ulaganjima u reprodukciju. Stoga nije čudno što najave i rezolucije o rasterećenju nisu samoupravljačima davale mnogo nade da će se njihov položaj bitno izmijeniti. Nakon donesene Rezolucije Savezne skupštine, o rasterećenju se ne samo prestalo govoriti nego i pisati. Razlog? Do najavljenog rasterećenja ne samo što ne dolazi, već se, naprotiv, prihodi federacije i ostalih društveno-političkih zajednica povećavaju! Dogodilo se ono što se već više puta ponavljalo. Ukidanje jednih obveza prati povećanje drugih, i to tako da se novim obvezama ne samo naknadi smanjenje prihoda zbog ukidanja pojedinih obveza već da se ukupni prihodi znatno povećaju. Zbog ukidanja doprinosa iz osobnih dohodaka federaciji došlo je do stvarnog rasterećenja privrede. U Hrvatskoj je, na toj osnovi, 1970. godine plaćeno 119 mil. din. a ove godine samo 24 mil. din. I to za osobne dohotke koji su isplaćeni u siječnju, za 1970. godinu. No, istodobno prihodi federacije, u razdoblju siječanj — travanj 1971, porasli su u odnosu na isto razdoblje protekle godine za čitavih 27 posto! Prihodi pak Republike Hrvatske porasli su samo za 4 posto.

Već godinama prihodi federacije rastu znatno brže nego prihodi budžeta Republike Hrvatske i općina u Hrvatskoj. Ta se tendencija nastavlja i u 1971. godini, iako je upravo u toj godini trebalo doći do izmjena takvih odnosa, jer su upravo suprotni željenim promjenama i u gospodarskoj i u političkoj sferi.

Od ukupno naplaćenih prihoda raspoređenih u budžete društveno-političkih zajednica pripalo je federaciji: 1970. 61,7%; 1971. 63,3%. A upravo za tu razliku smanjeni su prihodi budžeta Republike Hrvatske i općina u Hrvatskoj! Ova izmjena u rasporedu prihoda u korist federacije u ovoj godini najbolje pokazuje koliko su opravdani bili zahtjevi Republike Hrvatske da federacija nema svojih autonomnih prihoda, već da se svi njeni rashodi podmiruju isključivo kotizacijama, unaprijed određenim svotama što ih svaka republika treba platiti. Naime, upravo kod onih prihoda oko kojih je bilo najviše zalaganja ostanu federaciji (carina i porez na promet) došlo je u Hrvatskoj u prva četiri mjeseca ove godine do golemog povećanja naplate u odnosu na isto razdoblje prošle godine, i to: kod poreza na promet za 32%; kod carina za 83%. Podaci o naplati prihoda i njihovu rasporedu u budžet federacije i ostalih društveno-političkih zajednica ne obećavaju ništa dobro. Povećanja akumulativnosti privrede nema, opterećenja ne padaju, već rastu, a carine i porezi nisu instrumenti razvoja republika, nego sredstva za još brže otuđivanje viška rada od samoupravljača i privrede.

Hrvoje Šošić

Jedan neobičan izbor

Uzak trak sociologijski

A. Tojnbi: Istraživanje istorije, I; Prosveta, »Karijatide«, Beograd 1970.

O djelu Arnolda Toynbeeja, zacijelo najvećeg živućeg povjesničara danas, u nas je malo, gotovo ništa pisano; kad je nedavno u uglednoj biblioteci »Karijatide« objelodanjena prva knjiga njegovih spisa — koji, noseći zajednički naslov ISTRAŽIVANJE POVIJESTI, u izvorniku obasižu desetak velikih svezaka nastalih u nekoliko proteklih desetljeća — mogli smo se samo obradovati. Jer, nije pretjerano reći, djelo Toynbeejevo zaokuplja već pola stoljeća pozornost ne samo stručnjaka ili pak znanosti naklonjenih čitača već i šireg kruga europske kulturne javnosti. Razlogom je tomu ne samo tako velik opus i značaj djela — bez obzira polazimo li s istih polazišta kao i autor ili ne — već i to što Toynbee najživlje sudjeluje u javnome životu Europe; ne libi se istupa u dnevnome ili tjednome tisku komentirajući, svojevrsnim stilom podlistka, aktualna politička zbivanja iz rakursa povjesničara. I mi smo tako češće, u publicističkim izdanjima, saznavali i njegovo ime i njegovu misao, jer je sretna okolnost da svoja stajališta zastupa i izvan međaša kojima je, tako često, usko znanstveni rad »odvojen« od širega kruga javnosti.

Dakako, bio je nuždan IZBOR iz tog golemog opusa. Pitanje koje se postavlja i jest: KAKAV je izbor izvršio dr Radomir Lukić, ujedno i autor instruktivna predgovora u ovom »Prosvetinom« izdanju, a u tom će smjeru biti upućeni i ovi reci.

Već sam naslov predgovora govori mnogo: »O ARNOLDU TOJNBIJU KAO SOCIOLOGU«; riječ je, dakle, o izboru koji autorov opus promatra iz aspekta sociologijskog — a opus sam jest djelo autora koji nastavlja one mislioce što su u europsku kulturu unijeli pojam i predmet FILOZOFIJE POVIJESTI. Već je na prvi pogled karakterističan nerazmjer: nakladnika je, dakle, zanimao samo ONAJ DIO Toynbeejeva djela koji bi ga — našem čitaocu — prikazao kao autora prvenstveno usmjerena k problematici sociologijskoj. A tu i jest osnovni nesporazum ovog izdanja: pokušati »svesti« Toynbeejevu misao — a ona je, za čitača kojemu je izvornik nedostupan — zapravo samo TA i TAKVA misao — na aspekt sociologijski, znači ne samo pre-formulirati pristup, metodologiju nego i PROBLEM SAM kojim je autor zaokupljen; to znači pre-formulirati njegovu OSNOVNU MISAO koja — širinom zanimanja i polazištima s kojih povijest i povijesno razmatra — toliko nadilazi uzak aspekt sociologije da je ovaj, zapravo, samo segment toga opusa, a nikako onaj PARS PRO TOTO koji bismo smjeli i mogli tražiti.

Priređivač je, valja reći, korektno postupio spram čitaoca što je u samome predgovoru naznačio ograničenost vlastita izbora i — što je važnije — naveo i sve ono što je u ovom izdanju ispušteno. Promotrimo li popis pažljivije, vidjet ćemo da u PROSVETINO izdanje nisu ušli — gotovo u pravilu — radovi u kojima je očita konkretna primjena Toynbeejevih općih načelnih postavki. Uzeta su u obzir, prema tomu, ona uvodna razmatranja koja se, milom ili silom, mogu podvesti pod problematiku primjerenu sociologijskome pristupu povijesnim zbivanjima.

To je pričinilo muke i samome priređivaču: u predgovoru će on na jednom mjestu zaključiti kako su bile opravdane kritike, upućene Toynbeeju, da je »amater u sociologiji«. Ne mislimo da bi ovakva kvalifikacija bila i malo nepovoljnom za tog povjesničara; priređivač izbora i nakladnik posvjedočili su kako je u osnovi bez smisla pokušaj da se od Toynbeejeva opusa prikaže i promotri samo ono »što bi moglo« pristajati sociologijskim obzorima, uzanima dakako — pa da se potom inzistira na tome da on — sociolog nije.

Veličina i značenje ovog golemog opusa — bez obzira na njegovu polaznu ideju, religijsko-teološku — jest u tome što je pokušao povijesti čovjekovoj, pogotovu na tlu europske uljudbe, dati svu onu širinu pristupa i građe koji ne smjeraju k uskim kalupima specijaliziranih metoda i pogleda, »pristupa«, već teže k pogledu spram univerzalnoga. Upravo je ovome u službi golema, upravo nedohvatljiva (za suvremeno, ne-polihistorijsko vrijeme) erudicija autorova, u tome je dimenzija njegova opusa da vječnu sumnju u razložnost postojanja čovjekova provjerava novim sumnjama i novim vjerovanjima, približivši se pitanjima planetarnim, tako odlučno postavljenima u suvremenoj filozofiji Zapada.

Ovo njegovo ISTRAŽIVANJE POVIJESTI, na žalost, tek je jedan odsječak njegove misli. Vrlo bi koristio, bio bi čak neophodan, jedan adekvatniji izbor u hrvatskom prijevodu u kojem bi dimenzija njegova opusa bila predstavljena našem čitaocu mnogo točnijom no što je ovom prilikom učinjeno. Trak koji do Toynbeejeva djela i misli vodi ovim izdanjem suviše je uzak i diskutabilan.

S. Lipovčan

АРНОЛД ТОЈНБИ

ИСТРАЖИВАЊЕ ИСТОРИЈЕ

I

Nerkez Smailagić

DRUŠTVENA POTREBA I DUHOVNI IDENTITET

TEZE O PROBLEMIMA KULTURE I KULTURNOG RAZVOJA

1.

Kada se pita o razvoju naše kulture, a pri tome se misli na kulturnu politiku, zamor je golem; štoviše, općenito se očituje defetizam. Jer. očita je vladavina **poluinteligencije**, ona je **naša bitna** odredba.

Ali se, upravo zbog toga, ne može prihvatiti reizgnacija. Sistem centralističkog rigorizma i administrativne prisile svjesno demoralizira. Lišavajući volje i odluke, on lišava vlastitotisti, koja je uvijek, po svojim pretpostavkama, **kulturno-historijska** odredba.

2.

Uvjeti, svrha, duh našeg kulturnog razvoja predmet su i kritike i samokritike. Oni, svojim dubokim korijenjem, dotiču pustu zemlju eshatološkog optimizma, u kojoj zapravo pušu hladni ekumenski vjetrovi, brišući okrutno sve intimno, osobno, individualno. Govor je to — preglasan i naredbodavan — o danteovskom empireju globalne Svrhe, koji zameće **oporu zbilju njenog konkretno-historijskog posredovanja.** I eto nas, veoma brzo, zaludno i zabludno, u onoj gruboj apsolutnosti koja je, istodobno, apsolutna grubost, a koju dobro znamo kao staljinizam — u svim varijantama.

3.

Koncept kulture, a i iz njega proistekle kulturne politike, utemeljuje se, prema tome, na principu **grubog kolektivizma.** On je ne samo lišen individualiteta nego ga bezobzirno poriče; osobno, moralno, građansko, nacionalno, socijalno, duhovno — promatrani sa stajališta svoje vlastite opstojnosti i vrednote, bîti i svrhe — nisu tema, čak ni dilema: oni su protivnik.

Pa ipak, racionalno promatrano, grubi kolektivizam jest energična, štoviše nasilna volja da se izbori **univerzalni aspekt kulture** — ta, svakako, njena bitna, ali jedna dimenzija. Nedemokratka osnovica suvremenog socijalističkog kompleksa, čija je kulturno-historijska paradigma primitivno društvo, očitovala se, na planu odnosa spram kulture, kao **uniformizam**, a kulturna politika koja ga ostvaruje **kao normativizam.**

4.

Kritika staljinizma 1948. godine i potom jest **apologija revolucionarnog individualiteta.** Mada zasvođena političkom nuždom, ona je bila i indeks duhovne emancipacije. Odatle i njena bitna antinomija: mehanički kolektivizam, koji djeluje sada iz podsvijesti, u funkciji kriterija — individualno samoosvjedočenje kao glavno vrelo revolucionarne obnove. Zato kritika staljinizma u nas nije ravan moćan tok, nego neobični skup realnih i psiholoških meandra.

To, međutim, principijelnu osnovicu obnove rastvara u kompleks pragmatičkih odluka neustaljena mjerila, karaktera i značenja; a to za pitanje o kojemu je riječ znači da, još uvijek, nema ni ideje nove kulture, ni nove koncepcije kulturnog razvoja, a ni nove kulturne politike, i da se sve, u stvari, svodi na žilavu ali zamornu i rutinersku prilagodbu.

5.

Ne može se mimoići ni pitanje: kako se univerzalizam odrazio na hrvatsku kulturu? Odgovor nije poticajan. Ili određenije: više nego i u jednog naroda u nas, hrvatska kultura se, već dugo, živo razapinje između dva svoja krajnja pola: opsesije univerzalnim i oporbenog upita o nacionalnom. Pa ipak, iako suprotni, oni imaju zajednički nazivnik: to je **muka življenja na ovom tlu,** koja, već stoljećima, dotiče samo osnovicu egzistencijalne drame historijskog opstanka. Ona se izražava u brojnim i snažnim pritiscima, atmosferi depresije, razočaranju i, najčešće, zakašnjeloj deziluziji nakon egzaltacijom prožete nade u novo i bolje.

Univerzalizam je u nas, uvijek, bio ili izraz iskrene nade u obnovu života i čovjeka ili unutrašnje potrebe za evazijom iz jednog historijskog hermetizma u beskraje, zvjezdane ili historijske, jedna vrsta našeg eshatološkog optimizma kojemu je zazorna zbilja najmanje davala povoda. Ideologijska vizija Općeg, svojstvena suvremenom socijalističkom kompleksu, imala je, zato, snažnijeg odjeka u nas nego drugdje, jer se snažila svojom vezom s univerzalističkom baštinom hrvatske kulture. No kako je ova situirana u određenu društvenu zbilju, ona je, zadugo, bila čimbenik duhovne denacionalizacije, lebdeći odsutno iznad vitalnih potreba i interesa vlastitog naroda i njegove veoma opore sudbine.

Ali, gotovo je pravilo da se ta ista društvena zbilja postarala da se hrvatski univerzalistički san, nakon dubokih kriza savjesti, svede, istina zakašnjelo, na **nacionalnu muku življenja,** na ono što univerzalnom osigurava vitalnost i vrednotu — najbolje u jednoj kulturi, koja izrasta iz nacionalnog iskona, što izdržava vatru prolaznog i daje svoj doprinos općoj ljudskoj sudbini.

6.

Preobrazba naše zemlje iz sistema etatističkog centralizma u samoupravno organiziranu ravnopravnu socijalističku zajednicu za nas je presudna promjena — epohalno, principijelno, razvojno. Ona podrazumijeva i dimenziju **moralne i intelektualne reforme.** A ova sadrži tri velika zadatka: **duhovnu emancipaciju, moralno osovljenje i kulturnu obnovu,** koji se, u biti, svode na jedinstven ali kompleksni zadatak **samoosvještenja socijalističke nacionalne zajednice.**

7.

S tim u vezi: što bi bile, konkretnije promatrano, bitne konstante novog kulturnog programa i razvoja u nas?

8.

Na prvom mjestu, **suvremeni socijalistički ideal,** kojemu je unitarističko-totalitaristička vizija i pogotovu praksa oduzela ljudsku svrhu, povijesni kriterij i kulturno značenje. **Identitet socijalne pravde i nacionalnog dostojanstva,** koji je postao opća, realna i idejna. platforma revolucionarne demokracije u nas, prvi je i temeljni princip novog kulturnog razvoja u Hrvatskoj.

Svakako, on pretpostavlja da se na revolucionarnu odredbu ne gleda više kao na apsolutnu i, time, apstraktnu, koja se, poput Boga, nalazi izvan nacionalnog realiteta i s njim korespondira na neznano-mistički način. Bez situiranja revolucije u konkretno-historijske, a to znači, onda, nacionalne uvjete, ona ne podliježe historijskom sudu, nego postaje, u svojoj uzvišenoj nepovredivosti, predmetom adoracije, patosa, pa i transcendencije. Prema tome, potrebna je odredba na temelju koje se revolucija pokazuje **životnim kompleksom cjelovitog čovjeka,** koji je, po svome temeljnom jezgru, uvijek kulturno-historijski određen: jedan narod. jedna historijska i duhovna zajednica života i djela.

9.

Organski, zatim, slijedi da je drugi princip kulturnog razvoja u nas princip **nacionalnog duhovnog identiteta.** Kako je to, uvijek i svagdje, historijsko pitanje. onda se on ne može svesti — kako to sugeriraju skorojevići ili nasilnici lišeni historijskog smisla — samo na socijalističko razdoblje, kojemu se mora, svakako, priznati značenje sinteze u tom pogledu. Ako je igdje stvaralačka veza između tradicije i revolucije neophodna i djelotvorna, štoviše dijalektička, onda je to upravo na pitanju nacionalnog duhovnog identiteta. Narod koji bi odbacio iskustva. istine, vrednote svoje prošlosti. naravno revalorizirane iz suvremene perspektive, bio bi historijski mrtav narod. Socijalistička revolucija nije samo zaslužno djelo jedne generacije nego je i **historijska i duhovna sinteza** onog najboljeg iz stoljetnog razvoja i napretka jednog naroda što se sabralo, konvulzivno-oslobodilački, u jednom vremenu. jednoj volji i jednoj istini. Kada ona ne bi imala tu silnu historijsku i duhovnu baštinu iza sebe i kada ne bi bila određena njome. ona se nikada ne bi mogla ni radikalizirati. a ni realizirati. Eto zašto su svi umni ljudi gledali na revoluciju ne samo kao na socijalnu preobrazbu i politički prevrat nego i kao na **veliku kulturnu obnovu — sintezu života i čovjeka.** Odrediti, braniti, afirmirati nacionalni duhovni identitet danas znači odrediti, braniti, afirmirati suvremeni socijalistički razvoj hrvatske zemlje i naroda, njegov korijen, zadatak, značenje.

10.

To određuje ili nameće i treći princip novog kulturnog razvoja u Hrvatskoj, koji bi se mogao odrediti **sadržajnim odnosom suvremenog progresa i nacionalnog bića kulture.** U suvremenim procesima svjetske mijene. koji tvore industrijsku civilizaciju, proizvodi se jedna polukultura za masovnu upotrebu kojoj je svrha neka vrsta grubog hedonizma i praznog materijalizma. ukratko duhovna resorpcija čovjeka. Ali se čini da se u ovom izmijenjenom svijetu javljaju i nove mogućnosti kulture, koje bi je osvježile ne samo novim viđenjima, doživljajima i istinama. nego koje bi otvorile neslućene prostore kulturnoj ekspanziji.

No, neovisno od ovih višesložnosti. svakako je očito jedno: suvremena tehnologijska civilizacija rađa svoje standarde i stereotipe, i u realnom životu i u duhovnoj proizvodnji, koji potiru — ili imaju tu tendenciju — osebujni karakter nacionalnog bića kulture u njegovu neponovljivom individualitetu. A naše društvo je na putu da se zajuri u takav smjer; ono. čak, pokazuje znake nestrpljenja i neobične gorljivosti.

Stoga je ono, kao i svako drugo, **neposredno** suočeno s implikacijama **nivelirajućeg determinizma industrijske civilizacije,** s masovnom serijom. Taj razvoj ne može se ni priječiti ni spriječiti. Prema tome. susret, sudar i križanje tradicije i revolucije imat će. osim izrazito naših osebujnih, rekao bih idejnih momenata, i ovu mnogo dublju dimenziju. Pitanje kojem se ne može izmaći jest: kako nacionalno biće kulture koordinirati s tehnologijskom suvremenom civilizacijom, ili — ako hoćete — obrnuto?

Tako se, i iz ovog kuta, obnavlja pitanje održanja i afirmacije nacionalnog duhovnog identiteta i njegovog razvojnog ostvarivanja tako da se osigura široka i stvaralačka apsorpcijska moć tokova i tečevina suvremene industrijske civilizacije.

11.

Društvene i političke promjene u našoj zemlji na temeljima samoupravljanja, a one se svode na izgradnju socijalističke **zajednice** života priznanjem i razvijanjem nacionalnog **individualiteta,** pridonese da se razmak između kulture i politike znatno smanji — više nego ikada dosada. Jer je očito da takav razvojni pravac nije samo politička nužda nego i politička volja, što totalitarističku viziju kulture i čovjeka umnogome stješnjuje i razara. Kako obrana i afirmacija individualnoga, pa i nacionalno-individualnoga, pripada samoj biti kulture i kako ona tek po njemu doseže univerzalno čovjeka, to su dodirne tačke uspostavljene. One mogu postati solidarne samo **novom odredbom kulture** i **uspostavom nove kulturne politike.** koja će ih pretvoriti u **konkretan program kulturnog razvoja.**

Ali to zahtijeva ne samo jasnu socijalističku demokratsku razvojnu orijentaciju nego i **potpuno novi društveni tretman kulture i kulturnih stvaralaca,** realizaciju gramšijevske zamisli intelektualne pozicije revolucionarnog pokreta: dakle. potpuno suprotno od dosadašnje prakse obezvređenja koju je provodio centralistički etatizam i njemu inherentni unitaristički univerzalizam. Bez toga je nemoguć kulturni razvoj u duhu samoupravne socijalističke demokracije. njenih ideala i vrednota — zajedničko djelo svih stvaralačkih društvenih snaga. On će. bez toga. ostati ono što je i bio do sada: rutinerska i pragmatička kulturna politika. na jednoj strani. i više ili manje otvoreni otpor stvaralačkih snaga u kulturi idejnoj denacionalizaciji. kulturnom arivizmu i materijalističkom malograđanskom idealu blagostanja i patosu prisvajanja. na drugoj strani.

Sasvim skraćeno saopćeno u Centru za kulturu i informacije dne 18. svibnja o. g.

PODRAVSKI MOTIVI

U broju od 21. svibnja objavili smo, bez komentara, dokumente kojima smo raspolagali o »slučaju Podravska Slatina«.

U međuvremenu (30. svibnja) o događaju u Podravskoj Slatini objavila je svoj nalaz komisija što je zaključkom IK CK SKH bila formirana pri predsjedništvu Međuopćinske konferencije SKH za Slavoniju i Baranju. Nakon svestrane istrage partijska je komisija zaključila »da se nije radilo o provokaciji skupa boraca od strane ove kolone« (naime, kolone automobila što se kretala prema Virovitici gdje se održavala osnivačka skupština ogranka Matice hrvatske); Komisija, nadalje, »nije našla ni druge elemente« što bi upućivali »da se radi o organiziranoj šovinističkoj provokaciji«.

Partijska istraga potvrdila je, prema tomu, ono što se razabiralo iz dokumenata koje smo objavili: »slučaj Podravska Slatina« je izmišljen!

Kako se, dakle montiraju afere?

»Primijetivši da se na najvećem broju od stotinjak automobila nalaze zastave bez petokrake zvijezde i stari hrvatski grbovi, ali tako podešeni da u stvari podsjećaju na **ustaški amblem** borci su reagovali« — pisala je »Politika« 11. svibnja.

Partijska istražna komisija utvrdila je, međutim, da je većina automobila bila ukrašena nacionalnim zastavama, plakatima ogranaka Matice hrvatske i vrpcama s narodnih nošnji, na nekim pak automobilima da nije bilo nikakvih simbola, a tek na pojedinim automobilima da je bilo zastava i zastavica bez petokrake zvijezde i dijelova hrvatskog grba »u vidu šahovskog polja za koje se ne može tvrditi da je ustaški«.

Grb u obliku šahovskog polja, tj. povijesni hrvatski grb (što se pojavljuje još u srednjem vijeku), tvorci slatinske afere proglasili su, dakle, ustaškim grbom i takav grb zamijetili — »na najvećem broju od stotinjak automobila« u koloni!

Izmislivši kolonu s ustaškim oznakama — njeni su tvorci odmah »reagovali«. Ovako:

— »Mi imamo dovoljno snage da se odlučno suprotstavimo i nacionalizmu i šovinizmu« — istakao je Milun Karađić, sekretar Opštinskog komiteta SK, dodajući »da se neće tolerisati ekscesi usmereni na rušenje bratstva i jedinstva naših naroda«.

— »Pero Car, potpredsednik Republičkog odbora Udruženja Saveza boraca Hrvatske i jedan od prvoboraca Slavonije, oštro je osudio šovinističke i nacionalističke ispade pojedinaca koji misle da je došlo njihovo vreme, a zatim rekao: — Hrvati u Hrvatskoj, komunisti i borci, odgovorni su za to kako će se u Hrvatskoj osjećati i Srbi i narodnosti...«

— »Narodni heroj i general u penziji Josip Antolović... je nastavio svoje izlaganje rečima: — Ova današnja kolona kroz Podravsku Slatinu je nečija peta kolona. Oni sada dižu glavu...«

— »Tako 'okićenu' kolonu... borci iz okoline i iz samog mjesta posmatrali su sa čuđenjem, doživljavajući je kao tešku provokaciju.«

— »Borcima koji su proživjeli jedno vrijeme, ta kolona izgledala je stravično.«

— »Jedinstven stav svih koji su na tom skupu uzeli reč bio je: uzvraćati energično i istom mjerom protiv izazivača — zaključio je Pero Car.«

Bio je to izvještaj izvjestitelja »Politike«; a u glasilu Saveza boraca »4. juli« netko se ovako oglasio:

— »Na području podravskoslatinske komune došlo je do ekstremnih nacionalističkih pojava. Uoči skupa učesnika NOR odigrala se teška provokacija.«

— »U komuni, u kojoj su Srbi i Hrvati uvek živeli u slozi i ljubavi došlo je do povrede njihovih osećanja, do napada na bratstvo i jedinstvo i to u vreme dok su se stari ratnici okupljali da pruže podršku predloženim ustavnim amandmanima i stavovima druga Tita u Labinu i na Drugom kongresu samoupravljača u Sarajevu.«

— »Naravno, to je izazvalo ogorčenje i revolt boraca i oni su reagovali dostojanstveno izražavajući i zabrinutost. Jer, taj prizor nas podseća na dane okupacije kad se divljalo na frankovačkim svečanostima...«

— »To nas, hrvatske borce, vrijeđa! — isticali su ljudi... Borački skup je zahtijevao da se u sličnim prilikama primjenjuje nadležnost milicije i drugih organa.«

— »Ne možemo dozvoliti da vaskrsavaju aveti prošlosti...«

Kriva je, dakako, Matica hrvatska

Poput »4. jula«, koji je zazivao »nadležnost milicije i drugih organa«, i »Komunist« je, izričito, opozivao na progone. U nepotpisanom komentaru »Komunist« (13. svibnja) postavlja »ozbiljno pitanje: kamo može odvesti takva djelatnost, kakve će biti njene posljedice na **lokalnom, republičkom i još širem, jugoslavenskom,** planu«: naime, tobožnji događaj u Podravskoj Slatini da »suviše podsjeća na teška vremena i tragedije koje su za nama da bismo mogli preko toga olako prijeći«; svako pak demokratsko društvo, pa i naše, da »mora onemogućavati potkopavanje temelja na kojima počiva« — pa »Komunist« zahtijeva — »ispitivanje krivične odgovornosti organizatora i učesnika izgreda«! Ni to, međutim, nije dovoljno: budući da »izjave na skupu boraca u Podravskoj Slatini« upućuju »na vezu između djelovanja Matice hrvatske... i nacionalističke provokacije u Podravskoj Slatini«, progonu valja podvrći, inzistira »Komunist«, Maticu hrvatsku u cjelini: »Vrijeme je došlo da se izvedu neki konkretni zaključci i poduzmu odgovarajuće mjere u vezi s aktivnim djelovanjem nekih ustanova koje, pod krinkom kulturnog rada, vrše sasvim određene političke akcije...«

Zaključak o »slučaju Podravska Slatina«

Izmišljati danas ustašku kolonu što krstari Slavonijom, stravične prizore, »divljanje na frankovačkim svečanostima« — maštovitost je nimalo bezazlena: to je promišljeno raspirivanje nacionalne mržnje, poziv na pogrome! Poziv što ga je suučesnička štampa umnožila i — s vlastitim dodacima i komentarima — dostavila i u posljednje selo u Jugoslaviji: koliko otrova!

No, po tomu »slučaj Podravska Slatina« jedva da bi bio znamenit: od vremena »Deklaracije«, kad su vrata provali mržnje olako odškrinuta — kampanjom te vrste popraćen je svaki iskaz hrvatstva: od jezika i grbova do Desete sjednice!

Novost u povodu »slučaja Podravska Slatina« jest partijska istražna komisija i njeno saopćenje za javnost: huškati na pogrome u Hrvatskoj postaje, čini se, zanimanje što se sve manje isplati!

Vremena se, ipak, mijenjaju.

Jozo Ivičević

»ZAKON VRIJEDNOSTI« I VRIJEDNOST KRITIKE

U povodu diskusije dra Dušana Dragosavca na XX. sjednici CK SKH

Nedavno održana XX. sjednica CK SKH dugo će djelovati u našem političkom životu. U pitanju nije samo puka reafirmacija temeljnih stavova XX. sjednice CK SKH nego realizacija tih stavova u političkoj svakidašnjici, u kojoj je takva jedna »inventura« i te kako bila potrebna! No, XX. sjednica CK SKH ostat će u sjećanju i po tomu što neki od sudionika na toj sjednici kao da nisu shvatili duh vremena u kome žive i djeluju.

»Packe« Matici hrvatskoj i Hrvatskom tjedniku

Riječ je, u ovom napisu, o diskusiji dra Dušana Dragosavca. Istakavši u diskusiji da ga »ekscesi i euforije« (nacionalne) ne zanimaju nisu li jačeg intenziteta, naime šovinističke, jer tada da predstavljaju podlogu za okupljanje antikomunističkih snaga, dr Dragosavac naglasio je: »ukoliko se organizacije i određeni organi protiv toga ne bore, odnosno, ne vrše svoju dužnost« — a takvih pojava da ima — »od problema službe unutrašnjih poslova, sudstva, tužilaštva, do inspekcijskih i drugih državnih službi i organa«, tada i u tom smislu »mislim da smo dužni da te probleme riješimo da bi ti organi i službe bili efikasniji«. Nezadovoljan radom SUP-a i drugih državnih organa i službi, dr Dragosavac zahtijeva, dakle, da intervenira najviše partijsko tijelo Republike.

No, da vidimo gdje su ustoličene »antikomunističke snage«? Dr Dragosavac o tomu kaže: »Upozorio bih na neke jedinstvene antikomunističke stavove i aktivnosti hrvatskih i srpskih šovinista. Tako, na primjer, prvi broj 'Hrvatskog tjednika' Matice hrvatske u svome uvodniku pored ostalog piše: 'U današnjem povijesnom trenutku pred hrvatski se narod — kao glavni zadatak — nedvojbeno ističe dovršenje duhovne i teritorijalne integracije hrvatskog nacionalnog bića.' Ako je ovaj citat dokazom »antikomunističke aktivnosti« Matice hrvatske, komunistička aktivnost ogledala bi se u dezintegraciji hrvatskog nacionalnog bića! I bilo bi nedvojbeno da šovinizam buja u Hrvatskoj. Jer, više od 85 posto upisivača zajmova u Hrvatskoj (za tunel kroz Učku i auto-cestu Zagreb — Split), primjerice, izjavilo je da zajam upisuje hoteći »čvršće kulturno i nacionalno povezivanje Hrvatske«: odgovor je dobiven anketiranjem.

Ovako sročene optužbe protiv Matice hrvatske i »Hrvatskog tjednika« očito su neodržive: poziv na integraciju hrvatskog nacionalnog bića nije i ne može biti antikomunistički! U »Manifestu komunističke partije« (a taj tekst, zacijelo, nije antikomunistički!), prisjetimo se, piše: »... proletarijat prvo mora da osvoji političku vlast, da se podigne do nacionalne klase, da se sam konstituira kao nacija«. A u Rezoluciji VIII kongresa SKJ zapisano je: »Komunisti će se zalagati za socijalističku, humanističku sadržinu i idejnu orijentaciju kulturnog stvaralaštva u okviru svoje nacije.«

Nacionalno pitanje u nas odviše je osjetljivo da bi ga rješavali neobrazloženim dodjeljivanjem kolektivnih »packi«!

Socijalizam nije staljinizam

U nizu antikomunističkih pojava posebno mjesto, prema dru Dušanu Dragosavcu, pripada dru Šimi Đodanu i njegovoj raspravi »Zakon vrijednosti i odnos tržišta i plana«, što je tiskana u nakladi Matice hrvatske 1969. godine. O tom opsežnom znanstvenom djelu dr Dragosavac je rekao: »Karakteristika je da se u tom radu, ali ne samo u tom, socijalizam poistovjećuje sa staljinizmom. I budući da je staljinizam nacrtan najcrnjim bojama, a to nije teško učiniti, onda se kaže kako je takvo stanje — u SFRJ.«

Da je dr Dušan Dragosavac, makar i površno, pročitao 330 stranica znanstvene rasprave koju kritizira, takva mu se izjava, zacijelo, ne bi omakla! Jer, evo kako dr Šime Đodan u toj raspravi definira odnos staljinizma i socijalizma: »Bez sumnje ne postoji jedna, nego više socijalističkih praksa koje zahtijevaju uspoređivanje, objašnjenje, analizu, kritiku« (str. 140); »Staljinističko ili bilo koje tehnokratsko planiranje nije samo po sebi socijalizam, a još manje je ono cilj socijalne revolucije« (str. 164); »Socijalizam, to je svakodnevno jačanje čovjekove slobode, to je provođenje poznatih načela: ekonomske, pravne i političke jednakosti kroz svakodnevnu praksu. Koliko je to u praksi objektivirano, toliko je i socijalizam kao sustav stvarnost« (str. 165); »Staljin je znanost podredio interesima vladajuće političke grupe« (str. 189).

»Iz ovoga se vidi da je sovjetska država ipak naslijedila određenu industrijsku osnovu, ali i to da je ta država izvršila snažnu industrijsku revoluciju, koja je veliki skok naprijed u razvoju proizvodnih snaga i, bez obzira na sve teške deformacije na sociološkom i ekonomsko-političkom polju, taj se veliki uspjeh ne može nijekati.«

Dr Đodan, dakle, niti je poistovjetio staljinizam i socijalizam, niti je porekao stanovite uspjehe staljinizma — što jedva da je slikanje socijalizma »najcrnjim bojama«. Toliko o tomu.

O društvenoj nejednakosti

Drugi dio kritičkog osvrta dra Dragosavca odnosi se na pitanje društvene nejednakosti u socijalizmu. Polazeći, naime, od Marxove teze o nagrađivanju prema radu, a uvažavajući i iskustva socijalističke prakse u drugim zemljama, dr Šime Đodan u navedenoj je raspravi zaključio da su rasponi u osobnim prihodima u nas preveliki; naglasio je pri tom da se socijalna nejednakost ne izražava samo u izravnim primanjima nego da postoji i niz drugih načina da se društvena nejednakost poveća (iznosi za reprezentaciju, korištenje državnih vila i automobila i sl).

Ovo je stajalište dr Dragosavac nazvao »antikomunističkim«. Njegova je argumentacija: prelijevanjem osobnih dohodaka na niže — egalizacijom — ne postižu se očekivani rezultati.

Nezgoda je što su, u tomu, dr Dušan Dragosavac i dr Šime Đodan — suglasni. Dr Đodan, naime, ne zahtijeva prelijevanje na niže, nego podizanje nižih osobnih dohodaka, a to je već nešto sasvim drugo!

Otvorena pitanja

Na kraju, bio bih slobodan upitati:

— Je li borba protiv društvenih nejednakosti suprotna stavovima Saveza komunista?

— Je li dopušteno kritizirati staljinizam?

— Koje je dokaze — osim političkog etiketiranja — dr Dragosavac iznio protiv dra Đodana?

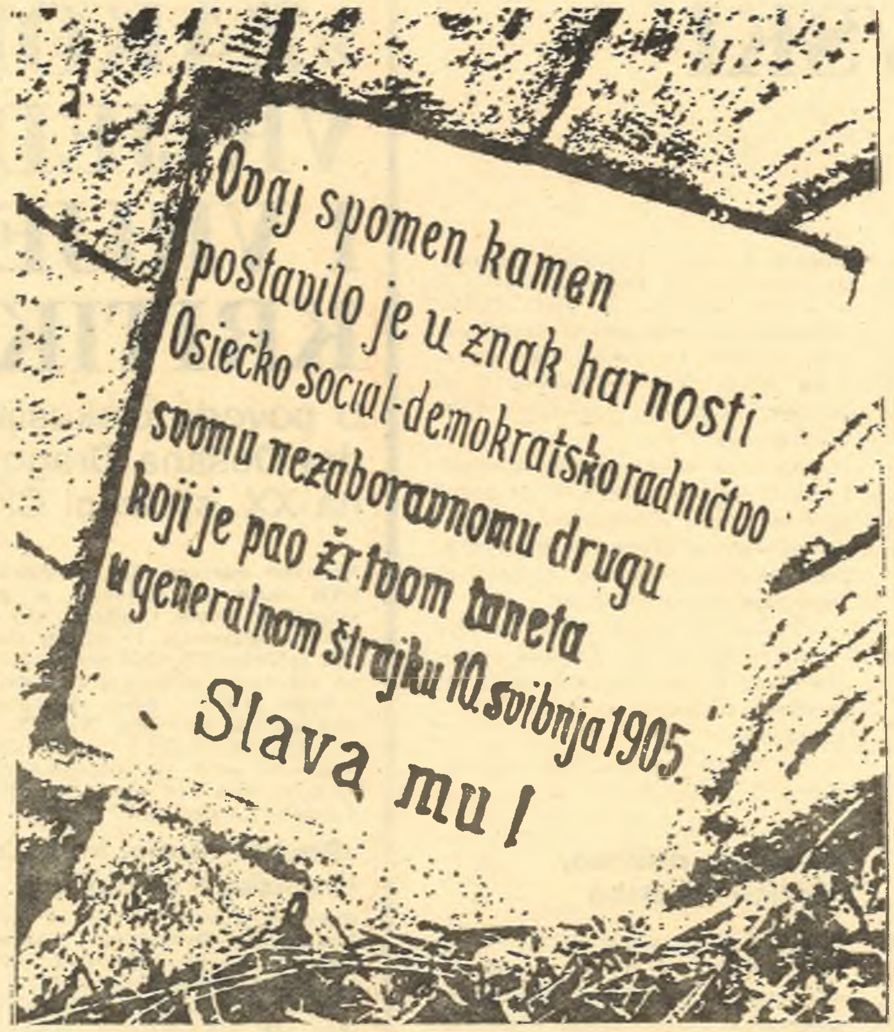
— Je li znanstveno dopustivo s nekoliko rečenica staviti u zagradu djelo što je rezultat višegodišnjeg znanstvenog istraživanja?

— Je li u nas moguća javna i argumentirana kritika? Ako jest, zašto se dr Dragosavac na taj način nije razračunao s »nemarksističkim« stavovima dra Đodana?

— Jesu li se Marx, Engels i Lenjin zaklanjali političkim forumima da bi komu dokazali neznanstvena stajališta?

Prisjetimo li se primjedbi što ih je dr Dragosavac uputio na rad SUP-a, ova pitanja, pretpostavljam, imaju stanovito opravdanje.

Krunoslav Šuto

Zaboravljeni spomenik

Čija je savjest zatajila?

JEDINSTVEN SPOMENIK BORBE RADNIČKE KLASE OSIJEKA I HRVATSKE ZABORAVLJEN U KOROVU

IVE MAŽURAN

U osječkom gornjogradskom groblju postoji spomenik, jedinstven ne samo u gradu Osijeku nego i u čitavoj Hrvatskoj. Podignut je 1906. godine, ali njegovu vrijednost ne određuje stilsko oblikovanje i plemenitost materijala iz kojeg je izrađen. Naprotiv, u odnosu na vanjske značajke on se ne razlikuje od ostalih nadgrobnih spomenika već na prvi pogled izgleda posve kao i mnogi drugi. Po načinu gradnje i uobičajenosti oblika on zapravo takav i jest, pa se s tog gledišta i ne izdvaja od ostalih spomen-obilježja.

Međutim, pažljivi promatrač lako će uočiti po čemu i zašto je taj spomenik JEDINSTVEN i NEPONOVLJIV, i koji su to sadržaji što ga stavljaju iznad ostalih, odnosno određuju njegovu NEPROLAZNU VRIJEDNOST.

Jedini u Osijeku i Hrvatskoj

Kod sličnih spomenika obično je to samo ime umrlog, odnosno sadržaj natpisa vezan za neku istaknutu ličnost, ili sama umjetnička izrada spomenika. Ali kod spomenika o kojem je riječ odnos je posve drukčiji. Naime, za njega je bitno TKO i ZAŠTO ga postavlja, jer neupućenom samo ime umrlog malo govori. A da je upravo tako, navodimo u cijelosti početni dio natpisa koji glasi:

Ovdje počiva
SREČKO
KULUNČIĆ
u 16. godini života

Dakle, kao što rekoh, iz sadržaja navedenog natpisa neupućeni posjetilac groblja saznat će zaista vrlo malo, ili gotovo ništa, osim što će možda pobuditi u njem... sućut s obzirom na mladost umrlog. Ili se možda zapitati tko je umrli mladić i koji su uzroci njegove prerane smrti. Zašto je sahranjen udno groblja, kad se zna da su u to vrijeme na takvim mjestima sahranjivane skitnice i beskućnici, odnosno izopćeni iz društva ili na smrt osuđeni.

Odgovor na ova i slična pitanja daje drugi dio natpisa uklesan na podnožju spomenika. U njemu se doslovce kaže:

OVAJ SPOMEN KAMEN
POSTAVILO JE U ZNAK HARNOSTI
OSIECKO SOCIAL-DEMOKRATSKO
RADNICTVO
SVOM NEZABORAVNOMU DRUGU
KOJI JE PAO ŽRTVOM TANETA
U GENERALNOM ŠTRAJKU
10. SVIBNJA 1905.
SLAVA MU!

Navedeni dio natpisa, dakle, potpuno rješava zagonetku. Svojim sadržajem ne samo da je JEDINI u gradu Osijeku i Hrvatskoj već je ujedno JEDINSTVEN spomenik povijesti radničkog pokreta Osijeka i Hrvatske. Generalni štrajk o kojemu je riječ bio je također prvi u Hrvatskoj, a radnik Srećko Kulunčić prva žrtva otvorene klasne borbe.

Izvještaj policije i očevidaca

Povijesni izvori kažu da je generalni štrajk izbio 9. svibnja 1905, a slijedeći dan sukobili su se radnici s policijom i vojskom. Prema policijskom izvještaju to se odigralo ovako:

»Dne 10. V o. g. oko 9,30 sati prije podne izaslana je mješovita oružničko-redarstvena patrola, sastojeća se od oružničkog vodnika Dane Žagarca i Srete Stojića i gradskog redarstvenog stražara Laze Popovića, sa uputom da obilaze Ružinu ulicu i da svako sakupljanje štrajkujućih radnika preprieče. Oko 10,30 sati prije podne nalazila se je rečena patrola na raskršću Rokove i Ružine ulice gdje se sabralo iznenada oko 400—500 osoba raznog spola i razne dobi. Među sakupljenim nalazili su se prema izjavi Laze Popovića nadničari Ignjo Slama i njegova žena Reza, te su na višekratni poziv prema sakupljenom mnoštvu da se raziđu... odgovorili, da se razići neće... Dalje su isti i sakupljeno mnoštvo vikali 'hura', prijetili se batinama i bacali kamenje, pa je rečena obhodnja bila prisiljena povući se u dvorište kuće br. 72 u Ružinoj ulici (danas Maksima Gorkoga). Dvorišna kapija nije se dala zatvoriti i rečena obhodnja povukla se je u kuhinju Kate Grosz. Sakupljeni su zašli u dvorište, na čelu im Srećko Kulunčić, koji je i na ulici bio u prednjim redovima, te su se tako približili rečenoj kuhinji i na višekratni poziv odstraniti se nisu htjeli, da je bila pogibelj da će navaliti u kuhinju, razoružati rečenu obhodnju, jer je na ulici bila također rulja ljudi koja je vikala neprestano 'hura'. Videći se rečena obhodnja u pogibelji, i pošto se napadači nisu htjeli odstraniti, ispalio je oružnički vodnik Dane Žegarac jedan hitac koji je pogodio Srećka Kulunčića 16 godina starog, rodom iz Đakova, radnika tvornice žigica, stanujućeg u Rokovoj ulici br. 45, koji se je smjesta mrtav srušio, leđima ležeći na zemlju u dvorištu, a ostali razbježali.«

Ali, o istom događaju postoje i drugi podaci koji govore suprotno izvještaju policije. Naime, Barbara Orf, stanarka u spomenutoj kući, bila je očevidac tog događaja. Prema njenoj izjavi, ona je vidjela mnoštvo ljudi samo na vratima rečene kuće, ali nikoga u dvorištu. Uspoređujući ovu izjavu s izvještajem policije, očito da se nesretni mladić pogođen metkom srušio mrtav u dvorište. Isto tako, više je nego jasno da oružnički vodnik nije pucao nasumce, već je nišanio u mladića. A da bi opravdali ovo ubojstvo, tvrdili su oružnici da se u ruci ubijenog mladića nalazio poveći kamen, koji je dva dana kasnije Žegarac navodno prepoznao na ulici!

Na osnovu izloženih podataka nema, dakle, sumnje da je Srećko Kulunčić podmuklo i okrutno ubijen.

Već slijedeći dan poslije ubojstva, koje je uzbudilo široke slojeve radništva Hrvatske, po nalogu policije sahranjen je Kulunčić bez prisutnosti javnosti.

Na godišnjicu smrti njegovi drugovi, radnici Osijeka, demonstrirali su gradom i svečano otkrili spomenik.

Ne smijemo dopustiti zaborav!

Stajao je on tako u dnu groblja, odolijevajući vremenu i zaboravu. Više zaboravu nego vremenu. Osamljen i napušten. Na njegovu podnožju stručak cvijeća bila je već davna prošlost. Njegovoj sjeni gotovo nitko više nije dolazio u pohode. Vrijeme za koje se borio ubijeni mladić okrenulo mu je potpuno leđa. Nikoga zbog toga nije pekla savjest, iako je to bilo bjelodano izdajstvo, jer povijesno biće naroda ne traje samo nekoliko godina unazad. I u srcu mladića Kulunčića odzvanjala je velika riječ SOCIJALIZAM, ta, za ono doba daleka budućnost kojoj je stremio.

I u odnosu na prošlost, a još više sadašnjost, obilazio sam ovaj spomenik i nijemo izražavao svoje poštovanje. Još 1968. stajao je on ponosno, iako obrastao u travu i šipražje. Oko njega trunuli su odbačeni vijenci i prostiralo se grobljansko smetište.

Nedavno boraveći u Osijeku, točnije 17. travnja 1971. krenuo sam da ga ponovo obiđem. Idući prema mjestu gdje se nalazi tražio sam ga pogledom već izdaleka. No uzalud, njega više nije bilo. Poslije dužeg traganja pronađoh konačno njegove ostatke potpuno obrasle u korov. Nijemo sam stajao nad njima svjestan golemog gubitka i za grad Osijek i za povijesnu baštinu hrvatskog naroda. Pitao sam se, zar je uopće moguće da se u gradu bogate kulturne prošlosti tako nešto dogodi. To više što u tom istom gradu gotovo već deset godina djeluje Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture.

Čija li je u ovom slučaju zatajila savjest, i da li samo savjest, to prepuštam čitaocu neka sam prosudi.

KRITIČNA SITUACIJA HRVATSKE POLJOPRIVREDE

U trenutku kada se pojedine ekonomske funkcije Federacije prenose na republike za Republiku je Hrvatsku od osnovne važnosti kako omogućiti normalnu reprodukciju društvenoj poljoprivredi kao značajnom gospodarskom području. Česte neusklađenosti i dosadanja iskustva upućuju na zaključak da se u skoroj budućnosti, jačanjem ekonomske samostalnosti republikâ, društvena poljoprivreda u Hrvatskoj više ne smije tretirati samo kao gospodarsko područje proizvodi kojega zadovoljavaju osnovne potrebe stanovništva za prehrambenim proizvodima, nego i kao temeljno područje društvene reprodukcije. No, da bi društvena poljoprivreda Hrvatske bila za to sposobna, ona mora prije svega biti reproduktivno sposobna.

Visoka cijena opstanka

Kada je riječ o financiranju investicija u poljoprivredi, valja istaći da se ono uglavnom odvija preko malog broja banaka. Na primjer, za potrebe društvene poljoprivrede, kao najznačajniji partner radnih organizacija u sufinanciranju investicija pojavljuje se Jugoslavenska poljoprivredna banka. Stjecajem okolnosti, mali broj krupnih banaka, zbog velike potražnje za investicionim kapitalom, dobiva izvjestan monopolski položaj. Iz takve postave slijedi »odlučujuća« riječ krupnih banaka, što u praktičnom smislu znači utvrđivanje njihovih kriterija kao jedino meritornih pri odobravanju investicionih kredita. Stvara se dojam da upravo krupne banke svojim »rigoroznim« postupcima i kriterijima osiguravaju »racionalnost« ulaganja, za razliku od organizacija koje teže što većim ulaganjima. Pri tom se zaboravlja da su to posljedice činjeničnog i dobro poznatog stanja u kojemu su radne organizacije najvećim dijelom ovisne o bančinim izvorima, i da je ta ovisnost veća ukoliko je financijska moć banaka veća. Da je to doista tako, potvrđuje ekonomsko stanje društvene poljoprivrede Hrvatske. Mala akumulativnost i drastično sužena materijalna osnovica glavna su njena obilježja. Vlastita sredstva radnih organizacija za proširenu reprodukciju ne dosižu ni 1/3 ukupnih investicionih ulaganja. U takvim prilikama radne organizacije bile su prisiljene ne birati kreditne izvore, jer je to bio i jedini put da se kako-tako održi »korak« s tehničko-tehnološkim napretkom. »Cijena« takvih nastojanja bila je visoka, jer su radne organizacije prihvaćale uvjete koji se, realno, u najvećem broju slučajeva nisu mogli ispuniti, što ih je dovodilo do sve većeg zaduženja. Što više, sadanje stanje govori o prezaduženosti društvene poljoprivrede.

Čak i amortizacija za dug

Alarmantan je podatak da društvena poljoprivreda Hrvatske preko 80% sredstava namijenjenih reprodukciji koristi za otplatu obveza po dugoročnim kreditima, i da takvo stanje nema izgleda za neko znatnije poboljšanje. Kakve štetne posljedice iz toga proizlaze, nije ni potrebno dokazivati. Dovoljno je spomenuti pojavu »dezinvestiranja«, koja se očituje u korištenju sredstava amortizacije što uglavnom više ne služe za obnovu osnovnih sredstava, nego za otplatu dugova. Na taj način uloženi kapital ne izvlači »višak vrijednosti«, nego smanjuje osnovni kapital radnih organizacija. U svemu je ugrožena i jednostavna reprodukcija. Usporeni su procesi modernizacije, rekonstrukcije, te bitnije izmjene strukture proizvodnje u smislu veće zastupljenosti proizvoda više faze obrade. »Nadležnost« krupnih banaka proteže se čak i na rješavanje kadrovskih pitanja u nekim radnim organizacijama. Nije tomu tako davno kako je jedna krupna savezna banka uvjetovala svoje sudjelovanje u saniranju gubitaka jednom poljoprivredno-industrijskom kombinatu u Hrvatskoj, između ostaloga, i promjenom direktora. U svemu tomu izgleda da je malo važno kolika je »krivnja« ili »zasluga pojedinca u poslovanju radne organizacije. Simptomatično je da još nije bilo obrnutih slučajeva, tj. da radne organizacije zbog »promašaja« zatraže zamjenu rukovodećeg kadra neke moćnije banke! Htjeli to priznati ili ne, sadanji odnos krupnih banaka kao najznačajnijih kreditora i radnih organizacija »stvara« podređeni položaj radnih organizacija.

Dva shvaćanja rentabiliteta

Prevladava uvriježeno mišljenje da »rentabilitet« ulaganja treba biti osnovni kriterij prilikom odobravanja investicionih kredita. Isto tako se tvrdi da će radne organizacije prihvatiti investicioni kredit, ako tim sredstvima ostvare minimalni rentabilitet, tj. ako ostvare prihod veći od troškova vraćanja kredita. Ova »ekonomska« logika u prvi mah izgleda ispravnom. Čemu osporavati načela bankovne poslovnosti koja su opće poznata i priznata? No, isto je tako neoboriva istina da se na taj način potpuno zanemaruje racionalnost investicija s gledišta narodnog gospodarstva. Mjerila radnih organizacija u pogledu ocjenjivanja »optimalnosti« investicionih ulaganja, razumljivo, posve su drugačija. Prihvatljivo je njihovo gledište, prema kojemu je investiciona odluka »optimalna«, ako osigurava dobitak za cijelo vrijeme trajanja »života« neke investicije. Zaista, preživjela je sadašnja praksa da su ulaganja opravdana ukoliko se dugovi mogu otplatiti u predviđenom roku. Na temelju takve »logike« ne bi se smjelo više ulagati u izgradnju mliječnih farmi, koje već duže vrijeme posluju na »granici« rentabiliteta, jako je svakomu jasno da su one nužne i potrebne. Sličnih primjera mogli bismo navesti mnogo.

Primjer PIK-a »Neretva«

Do kakvih apsurda dovode »objektivizirani« kriteriji pri financiranju investicija najbolje ilustrira primjer PIK-a »Neretva«. Iako se radi o poduzeću koje u mnogo čemu zauzima položaj specifičnoga poljoprivrednog proizvođača ono se kao takvo ne tretira. Nalazeći se stvarno u fazi izgradnje, u fazi stvaranja 3.000 hektara plodnog mediteranskog zemljišta i sustava odvodnjavanja i navodnjavanja, a proizvodnja kojega se odvija na pokusnim površinama od 650 ha, ono je u pogledu obveza opterećeno kao poduzeće koje eksploatira peterostruko veće površine! Zauzeto stajalište »jeftinih« ulaganja zaboravlja pri tomu da su tamošnja ulaganja daleko veća, ali su i učinci nesrazmjerno veći!

Financiranje poljoprivrede — funkcija republikâ

Iz svega može se izvući zaključak: jedino je ispravno da se gospodarsko-financijski problemi pojedinih republikâ rješavaju u okviru njihovih nadležnosti. Po svom značaju poljoprivreda, kao važno gospodarsko područje Hrvatske, zaslužuje posebnu pažnju i tretman. Posebno kroz financiranje investicija. Sredstva specijaliziranih saveznih banaka trebala bi se stoga prenijeti, u odgovarajućem dijelu, u nadležnost pojedinih republikâ. Kriteriji trebaju biti oni koji će najbolje odgovarati vitalnim interesima Republike Hrvatske, njezinim radnim organizacijama i gospodarstvu kao cjelini.

Mladen Lalić

NAŠI SURADNICI SA SELA PIŠU

KOME KORISTI ZAPOSTAVLJENO SELO?

I mi seljaci razmišljamo o našem položaju i s pravom očekujemo da se konačno počne rješavati »SELJAČKO PITANJE«. Ako netko misli da seljačko pitanje ne postoji, vara se. Nijedno društvo na kugli zemaljskoj ne zapušta svoju poljoprivredu, pa ne bi smjelo ni naše. Prepušteno stihiji, bez pomoći zajednice, selo ne može ići u korak s razvojem poljoprivrede podjednako sudjeluju čini i strojeve, takav će seljak biti daleko vlja pri tomu da su tamošnja ulaganja. Iz svega može se izvući zaključak: Iz svega može se izvući zaključak: jeprivrede u svijetu. Ako konstatiramo da u razvoju poderne poljooci nauke, tehnike i živoga ljudskog rada, onda je nužno stvaranje temelja za njihovu integraciju i u našim prilikama. Mi seljaci slabo smo obaviješteni o radu naših predstavnika u Saboru, a samo informirani seljak, kojemu se njegov rad priznaje, može imati volju da ostane na selu i stvarati prikladne asocijacije kako bi se objedinila sredstva rada i predmeti rada.

Tko se boji organiziranih seljaka?

Iako će u svojim rukama imati dobrovoljno udružene krupne površine i strojeve, takav će seljak biti daleko od kulačkog tipa kakav pretkazuju stanoviti političari. Mi smo svjesni da mali posjedi nemaju nigdje u svijetu mogućnost razvoja proizvodnje jer strojevi traže velike prostore, ali smo svjesni i toga da je krajnje vrijeme da se formiraju krupniji fondovi u Republici ili općinama i da se iz njih počnu davati krupni i dugoročni zajmovi za seljačka udruženja. Da ideja o udruživanju nije samo stvar političara dokazuje i činjenica da su na nekoliko mjesta seljaci organizirali sastanke i mimo političkih organizacija (što su im ovi prigovorili) i pokušavali osnovati stočarska ili kakva druga udruženja. Cilj je jasan: samo udruženi seljak može se oduprijeti trgovcima seljačkoga znoja, samo organizirani seljak može odoljeti birokratskoj mašineriji koja mu odnosi višak stvorene vrijednosti, odnosno rada. A pitanje se može postaviti, kome zapravo prijeti organizirani skup seljaka, kome koristi neorganizirano selo?

Mi seljaci nemamo drugog pokazatelja k samoupravljanju osim čitanja štampe i slušanja političkih bitaka. Slabo i rijetko nas spominju, a ako nas negdje i spomenu, ništa konkretno za rješenje našega pitanja ne vidimo. Kada nam političari prigovore da nismo trebali udruženja osnivati mimo političkih organizacija, onda se pitamo: »Pa zar te političke organizacije nisu dužne predvoditi borbu za pravedan odnos prema radnom seljaku i njegovim proizvodima, a upravo njihova pasivnost uvjetuje pokušaje organiziranja?!« Jer, kaže se: ako političarima nije potreban organizirani seljak i organizirani proizvođač, onda je on potreban društvu, sebi i budućim generacijama i svojoj budućnosti.

Bezobrazan postupak sa seljačkim proizvodima

Pojedinim udruženjima koja izvoze seljačke proizvode nije svejedno imaju li posla sa seljakom kojega će na sajmu prisiliti da im goveda dade po bezobrazno niskoj cijeni (što organiziranim seljacima ne bi mogao učiniti), ili će pak imati posla s ravnopravnim partnerom koji neće biti »prisiljen« dati svoje skupo ishranjeno goveče jer drugog izlaza nema. Seljaci strpljivo čekaju. I kako dugo čekaju! I to čekaju na svojoj zemlji, mirno i strpljivo, vjerujući da će organi vlasti konačno naći rješenje. Samoupravljanje na selu već pokazuje svoje konture. Mi to pozdravljamo, ali ako se mladi kadrovi na selu ne počnu znanstveno osposobljavati, neće imati tko ni upravljati ni baratati strojevima. Ovo nije zlonamjerna kritika nekoga ili nečega, nego pokušaj da se pomogne razvoju istinske i svijetle perspektive samoupravnog socijalizma u kojemu će seljak biti aktivirana ćelija društva.

Mato Mađerić,
Trojstvo

Miroslav Brandt

O neustaljenosti hrvatskog

Štetni postupci proistekli iz znanstveno neutemeljenih tumačenja

Split, Krstionica: Ploča s pentagramom

Pitanje autentičnoga hrvatskog grba nametnulo se u posljednje vrijeme našoj javnosti posebice u vezi s istupima nekih pojedinaca koji isticanje hrvatskog grba u obliku štita sa »šahovskim« poljima crvene i bijele boje iskorištavaju da bi razbuktali neopravdanu uzrujanost i tako izmišljenom »hrvatskom opasnošću« pobunili neupućene ljude. Posebice je, na već poznati način, zloupotreba te teme ushtjela unijeti zbrku u našu društvenu stvarnost u vezi s dolaskom pristalica i članstva Matice hrvatske iz istočnih dijelova Slavonije na osnivačku skupštinu Matice u Virovitici 9. svibnja 1971. godine. Slična situacija stvorena je i u Slavonskom Brodu, gdje su komemoracija pogibije Zrinskoga i Frankopana (22. svibnja) i redovna godišnja skupština Matice hrvatske (23. svibnja) bile objavljene plakatima na kojima je (uz program obiju priredbi) bio otisnut hrvatski grb, s bijelim prvim poljem u lijevom gornjem uglu. Uoči tih priredbi gradom je širena ocjena da je takav grb zapravo ustaški, pa su u tijeku noći, neke nepoznate osobe, svuda na jednak način, s oko 200 plakata krišom izrezale otisnuti grb. Ujedno su lansirane glasine da će vlasti provesti istragu zbog počinjenoga prijestupa i čak, možda, poduzeti kaznene sankcije protiv krivaca.

Suprotno takvim tumačenjima i štetnim postupcima koji se na njima temelje, povijesna je činjenica da obje upotrebe (i ona s crvenim i ona s bijelim poljem kao prvim) imaju više stotina godina utvrđenu narodnu tradiciju, pa se ni jedna od njih ne osniva ni na kojoj političkoj koncepciji novijega doba.

Što kaže znanost?

U znanosti o grbovima (heraldici) općenito vlada mišljenje da su se grbovi počeli upotrebljavati u srednjem vijeku, u doba križarskih ratova, kao znakovi na viteškim štitovima. Tijekom XII. stoljeća ta se upotreba u zapadnoeuropskim državama uvelike afirmirala i ušla u opću uporabu.

Kockasto polje kao grbovni znak Hrvatske i simbol njezine državnosti teško da je moglo postojati prije toga vremena, premda je vrlo vjerojatno da se upotrebljavalo kao omiljeli ukras ili kao pradavni folklorni znak nepoznatog simboličkog smisla. Još je Lj. Karaman u svomu djelu IZ KOLIJEVKE HRVATSKE PROŠLOSTI (Zagreb, 1930) upozorio na motive »šahovskog polja« nađene na kamenim fragmentima iz crkve Sv. Donata u Zadru (IX st.) i na splitskoj krstionici iz XI. st. (nav. dj., str. 109, sl. 45, 107, 114). Posebno je zanimljiv ovaj posljednji spomenik, na kojemu je u krugu dvočlanog pletera od po tri vrpce uklesan pentagram s reljefnim likovima četiriju ptica; tri su prikazane u profilu, a svaka od njih nosi na ramenu kockasti štit, pri čemu je prvo polje u reljefu izbočeno, što (prema kasnijim heraldičkim uzusima) predstavlja vizualno jaču boju — dakle, u našem slučaju, crvenu. Vrlo je vjerojatno da izrazito štitasti oblik znaka s kockastim simbolom na ramenima ptica ukazuje na prijelaz starinskih dekorativnih amblema u ustaljeni heraldički znak već u posljednjim desetljećima hrvatske narodne dinastije, to jest u isto vrijeme kad se taj proces vršio i u Zapadnoj Evropi.

Najstariji primjeri neporecivo grbovne uporabe kockastoga polja u nas sačuvani su vjerojatno tek iz XV. stoljeća. Pri tomu se gotovo istodobno javljaju i grbovi s prvim poljem crvenim i grbovi s prvim poljem bijelim. Tako je u crkvi Sv. Franje u Senju sačuvan reljefni grb iz 1491. godine, na kojemu je prvo polje crveno (što je predstavljeno izbočenom četvorinom). Usporedo s postojanjem te tradicije, knez Nikola Iločki, koji je od 1471. do 1477. godine nosio naslov kralja Bosne, kovao je novac na poleđini kojega je bio otisnut kockasti grb s prvim poljem bijelim. Otada se uporednost ovih dviju uporaba može pratiti sve do XX. stoljeća. Radi informiranja navedimo ovdje tabelarni pregled najpoznatijih svjedočanstava o tomu.

Za crveno polje kao prvo

Pečat Hrvatskog kraljevstva (»Regni sigillum«) na povelji Cetingradskog sabora od 1. I. 1527. g. o izboru Ferdinanda I. Habsburškog za hrvatskoga kralja ima utisnut hrvatski grb s prvim poljem crvenim (Vj. Klaić, POVIJEST HRVATA V, Zagreb, 1911, str. 56);

spomen-talir kralja Ferdinanda I. povodom sloma turskoga napada na Beč god. 1529. ima na poleđini utisnut hrvatski grb s prvim poljem crvenim (Vj. Klaić, cit. dj. V, str. 91);

1691. g. naslikao je Bernardo Bobić na pobočnom oltaru u zagrebačkoj katedrali hrvatske velikaše kako Ladislava I. priznaju svojim kraljem. Oni nose trostruki grb Hrvatske-Slavonije-Dalmacije, pri čemu kockasti grb ima prvo polje crveno (J. Horvat, KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA, I, sl. br. 238);

reljefni grb nad grobnim spomenikom hrvatskoga bana Tome Bakača (u. 1624) u zagrebačkoj katedrali ima prvo polje crveno;

grb kraljevine Hrvatske objavljen 1772. godine u djelu J. Siembacher, ALLGEMEINES GROSSES UND VOLLSTÄNDIGES WAPPENBUCH, II, sl. 2, ima prvo polje crveno;

putna torba Ljudevita Gaja imala je na prijeklopcu grb na kojemu je »šahovska ploča« a prvo je polje crveno (J. Horvat, KULTURA HRVATA, II, sl. br. 54);

zastor u starom kazalištu na Markovu trgu u Zagrebu, što ga je oslikao Vj. Karas (u. 1858), imao je na svom vrhu grb s prvim poljem crvenim (Gj. Szabo, STARI ZAGREB, sl. 128);

god. 1889. objavio je najbolji hrvatski stručnjak za heraldiku i ravnatelj Državnog arhiva u Zagrebu, Ivan Bojničić, svoje kapitalno djelo na njemačkom jeziku, DER ADEL VON KROATIEN UND SLAVONIEN, u okviru zbirke J. SIEBMACHERS GROSSES UND ALLGEMEINES WAPPENBUCH, sv. IV/13, u kojemu je djelu, na naslovnoj strani, otisnut veliki grb Hrvatske-Slavonije-Dalmacije, a njemu »šahovsko polje« ima prvu četvorinu crvenu.

Za bijelo polje kao prvo

Spomen-talir kralja Ljudevita II. Jagelovića iz 1525. godine ima na poleđini utisnute grbove zemalja kojima je vladao, pa tako i hrvatski grb s bijelim poljem kao prvim (Vj. Klaić, POVIJEST HRVATA IV, Zagreb, 1954, str. 309);

1525. g. — uljena slika Hansa Burgkmeiera (1472-1559), koja prikazuje kralja Ljudevita II. Jagelovića (1516-1526), ima hrvatski grb s prvim poljem bijele boje (Vj. Klaić, cit. dj., str. 273; Enciklop. Jugosl. 4, str. 48/49);

god. 1643. dao je Ivan Zakmardi, protonotar Hrvatskog kraljevstva, izraditi drvenu škrinju za čuvanje povelja (Cista privilegiorum regni), koja na pročelju, s desne strane od brave, ima naslikan kockasti grb Hrvatske i Dalmacije (s lijeve strane bio je grb Slavonije), na kojemu je prvo polje bilo bijelo (F. Šišić, POVIJEST HRVATA U VRIJEME NARODNIH VLADARA, Zagreb, 1925, str. 8-9; K. Horvat, IVAN ZAKMARDI, PROTONOTAR HRVATSKOG KRALJEVSTVA, »Rad« JAZU 16; škrinja se čuva u Državnom arhivu Hrvatske u Zagrebu);

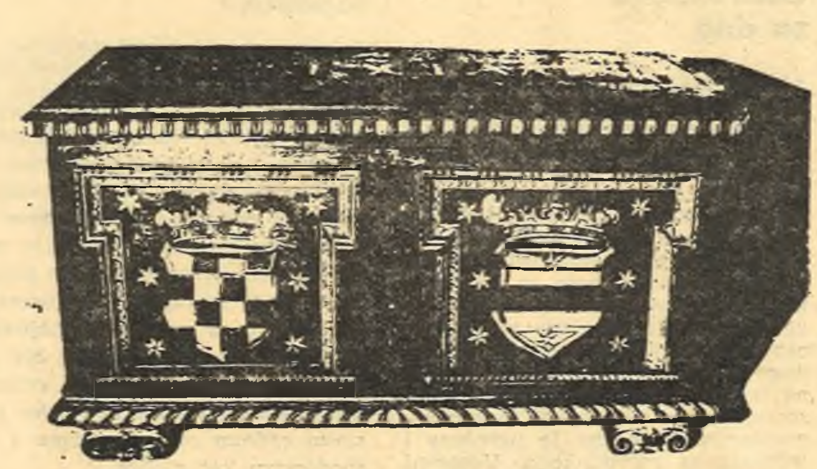
god. 1701. Pavao Ritter-Vitezović u djelu »STEMMATOGRAPHIA . . .«, objavljenom u Beču, opisao je hrvatski grb kao polje sastavljeno od srebrnih (bijelih) i crvenih polja, pri čemu je prvo polje bijelo (Vj. Klaić, ŽIVOT I DJELO P. R. V., Zagreb, 1914, str. 152-155);

mramorni kipić anđela iz zagrebačke katedrale (god. 1703) drži hrvatski kockasti grb na kojemu je prvo polje bijelo (Gj. Szabo, Stari Zagreb, 1941, sl. br. 86);

barjak Narodne straže u Požegi, u revolucionarnoj godini 1848, imao je prvo bolje bijelo (J. Horvat, KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA, I, sl. br. 60);

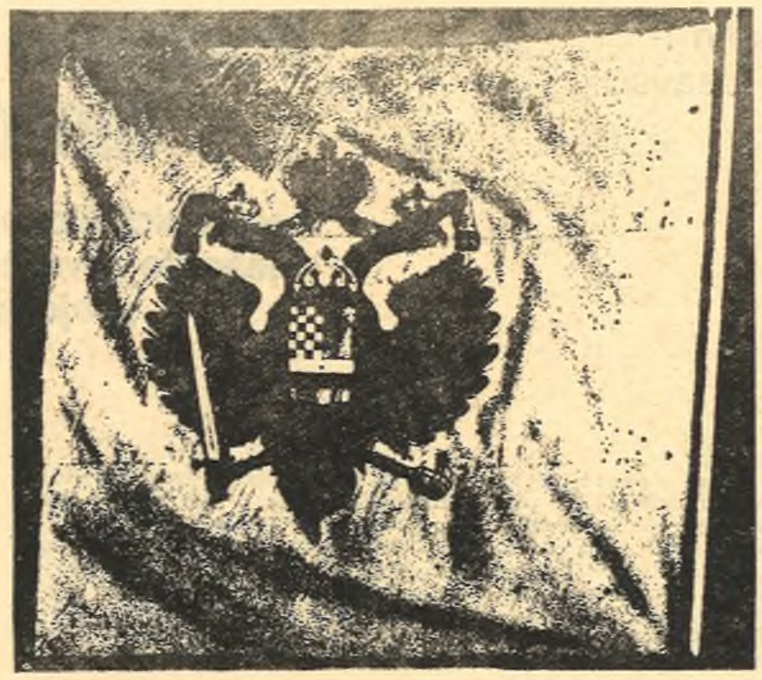
zastava koja se nosila na premijeri »Porina« V. Lisinskoga u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 1851. g. imala je prvo polje bijelo (J. Horvat, cit. dj. II, sl. br. 159);

Domovnica što ju je 1868. izdao grad Zagreb (glumcu J. Freudenreichu) ima na zaglavlju hrvatski grb u kojemu je prvo polje bijelo. U isto vrijeme objavljivali su se i kazališni programi s grbom na zaglavlju, a prvo je polje bilo bijelo (J. Horvat, cit. dj., sl. 70 i 117);

»ŠKRINJA PRIVILEGIJA« Kraljevine Hrvatske i Slavonije iz 1643. g. (u Arhivu Hrvatske u Zagrebu)

u upotrebi grba

Barjak Narodne straže 1848. u Požegi

krov crkve Sv. Marka u Zagrebu restauriran je 1878. godine, pa je tom prigodom crepovima u boji naslikan grb Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; kockasti grb ima prvo polje bijelo.

god. 1883. Sabor je donio zakonski članak br. 18 kojim se određuje da u grbu »Trojednice« kockasti grb Hrvatske ima prvo polje srebrno (bijelo);

u skladu s time, i grb na Bukovčevu zastoru u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, naslikan 1895, ima grb s prvim poljem u bijeloj boji.

Starija je uporaba crvenog polja

Uporaba »šahovske ploče« može se utvrditi i kao element obiteljskih grbova različitih velikaških i plemićkih obitelji u Hrvatskoj tijekom XVIII. i XIX. stoljeća. Dvojakost u pogledu boje prvoga polja susreće se i tu. Tako su crveno polje kao prvo imale obitelji: Bobalić, Doringer, Jelenčić, Karvančić, Lipljanić, Rubido, Simić, Trnski i dr. Bijelo polje kao prvo imale su obitelji: Božić, Cuculić, Daubači, Dražojević, Fabjanić, Kamauf, Kuković, Kukrečić, Majlat, Mioković, Pulavica, Radivojević, Štauduar, Škrlec i dr. Posebno su zanimljive obitelji Matejković i Mikašinović. Prva od njih imala je dvije grane; jedna je u grbu imala prvo polje bijelo, a druga crveno, što bi, možda, moglo upućivati i na neki pradavni smisao prvobitne bifurkacije. Druga od navedenih obitelji (Mikašinović) imala je na istom grbovnomu štitu dva šahovska polja: jedno s prvom kockom bijelom, a drugo s prvom kockom crvenom, što je, možda, nastalo tako da je jedini preživjeli potomak jedne od dviju starijih grana obitelji preuzeo baštinu obiju i u grbu sjedinio amblemske oznake dviju predačkih loza (slike grbova nabrojenih obitelji v. u cit. dj. I. Bojničića).

Iz navedenih podataka (koje je moguće nadopuniti i drugim primjerima za obje uporabe) može se zaključiti da je na starijim, najautoritativnijim dokumentima upotrebljavan grb sa crvenim poljem kao prvim (»Regni sigillum« Cetingradskog sabora). Stariji primjeri grba s bijelim poljem oslanjaju se češće na likovnu, ilustrativnu primjenu. Čini se da je uporaba bijeloga polja kao prvoga prevagnula nakon godine 1848, pa bi bilo posebice zanimljivo istražiti nije li to, možda, tekovina tadašnje liberalno-građanske revolucije, koja je u nas ukinula kmetstvo i bila u određenoj opoziciji prema strukturama prethodnoga povijesnog razdoblja. Iako je sve do 1918. g. i dalje bilo primjera za uporabu crvenoga polja kao prvoga (pa je tako i na poznatoj Quiquerezovoj slici »Studija za lik Hrvatske«), grb s bijelim prvim poljem ulazi u redovitu, pa i službenu uporabu na dokumentima i formularima, posebice nakon saborskoga članka br. 18 iz 1883. Najznatniji utjecaj na uvjerenje da je autentični hrvatski grb ona »šahovska ploča« koja ima prvo polje bijelo, izvršila je svakom dostupna slika na krovu Markove crkve u Zagrebu.

Iskustvo iz nedavne prošlosti

Suprotno tomu, u Kraljevini Jugoslaviji donesena je odluka da hrvatski grb bude predstavljen »šahovskom pločom« na kojoj je prva četvorina crvena. Takav je grb ostao u uporabi i za Banovine Hrvatske. O motivima za tu promjenu može se nagađati, ali je do krajnosti nevjerojatna eventualna pretpostavka da se iz protivhrvatskih razloga u novoj državi željelo poništiti praksu koja je prevladala u drugoj polovici XIX. stoljeća, radi obnove tradicije koja seže daleko unatrag, sve do feudalnog doba, i temelji se možda na davnim folklornim dekorativnim tradicijama Hrvata. Naprotiv, vjerojatno je da su vlasti tzv. NDH prihvatile grb s prvim poljem bijelim smatrajući da se treba vratiti praksi koja se nametala dokumentima iz vremena prije 1918, premda je i za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bilo neporecivih dokaza da i nacionalno orijentirane grupacije smatraju tradiciju crvenoga polja kao prvoga iskonskom tradicijom hrvatskoga naroda, a ne izumom unitarističkih vlasti u državi SHS (na primjer, glasilo Starčevićeve Stranke prava »Slobodna Hrvatska« odštampalo je 1925. godine, o tisućugodišnjici hrvatskoga kraljevstva, hrvatski grb s prvim poljem crvenim).

Kolebanje u pogledu rasporeda crvenih i bijelih polja nije jedina neustaljenost u uporabi hrvatskoga grba. I sveukupni broj polja nije u prošlosti bio uvijek jednak. Tako je »Sigillum Regni« iz 1527. godine imao 8 × 8 = 64 polja, grb na Bobićevoj slici 42 polja (7 × 6), grb na Gajevoj putnoj torbi 21 polje, u rasporedu 7 × 3, a grb na Zakmardijevoj Škrinji privilegija imao je 16 polja, u rasporedu 4 × 4. Saborskim člankom iz 1883. godine određeno je da grb ima 25 polja, kako je to bilo i na nekim starijim uzorcima, a toliko polja imao je i grb na krovu Markove crkve iz 1878. godine.

Opredjeljenje: za crveno polje

Neustaljenost u pojedinostima hrvatskoga kockastog grba ima, dakle, svoje davne povijesne osnove, a u današnjim se danima nesigurnost, koja još uvijek vlada u javnosti, osniva na tomu što se o tom problemu nije javno raspravljalo i što u samoj našoj heraldici povijest hrvatskoga grba nije dovoljno objašnjena. Uza sve to, trebali bismo konačno prevladati različite primjene iz prošlosti. Čini se da povijesne i etnografske indicije daju heraldičku prednost grbu s 25 polja i prvim poljem crvenim. U tom smislu, čini se da je svojedobna odluka da službeni državni grb SR Hrvatske sadržava kao simbol hrvatske nacionalne i državne posebnosti kockasti grb s 25 polja, od kojih je prvo polje crveno — najbolje rješenje. Pri tom ostali elementi toga grba: klasje, nakovanj, morski valovi, sunce nad njima i zlatno obrubljena petokraka zvijezda, simboliziraju ideje koje nisu specifika hrvatskoga naroda, nego evociraju seljaštvo, radništvo, socijalističko uređenje i pomorski karakter zemlje. Sve to, međutim, može biti (a i jest) obilježje i drugih naroda. Hrvatsku, njezinu državnost i narodnu posebnost simbolizira, u tim okvirima, upravo crveno-bijeli kockasti grb, pa se njime (kao i narodnom trobojnicom crven-bijeli-plavi, koja je 1848. godine usvojena kao simbol sjedinjenosti Hrvatske, Slavonije i Dalmacije) s pravom obilježava narodna pripadnost hrvatstvu. Povijesno kolebanje između crvenoga i bijelog polja na grbu ne mijenja pri tomu ništa. I jedna i druga varijanta željele su iskazati isto: povijesnu činjenicu hrvatskoga posebnog državnog i narodnog suvereniteta, ili pak (u slučajevima obiteljskih grbova) pripadnost toj državnoj zajednici.

Premda je, zbog svega navedenog, besmisleno uporabu bijeloga polja kao prvog tumačiti kao opredjeljivanje za ustašvo — jer bi se, po toj logici (jednako neopravdano i zlonamjerno), moglo reći da opredjeljenje za crveno polje (kako je to u grbu SR Hrvatske) znači afirmaciju Kraljevine SHS i Jugoslavije i njezine protunarodne politike, ili pak želju da se SR Hrvatska politički nadoveže na doba habsburške dinastije — ipak je neporecivo da bi za budućnost jednom zauvijek trebalo izbjeći dosadašnja kolebanja. Definitivno i sveopće usvajanje hrvatskoga grba od 25 polja s prvim poljem crvenim najopravdanije je i najpogodnije da se onemogući zbrka i spriječe zlonamjernici da montiranjem ekscesa faktično vode borbu protiv neizbježnih ostvarenja hrvatskog narodnog i državnog suvereniteta u zajednici s jednako suverenim i ravnopravnim republikama ostalih naroda Jugoslavije.

T. Jurijević i P. Belina: ANĐEO (1703)

Ilirska putna torba

Boris Kalin i
Zlatko Posavac

Problemi nastave filozofije

Nastavnici filozofije zahtijevaju rješenje otvorenih problema svoje struke

Premda se u nas o nastavi filozofije, prvenstveno u srednjim školama, ne raspravlja u javnim i stručnim publikacijama to ipak ne znači da tih problema nema. Riječ je podjednako o nastavnim planovima i programima, praksi izvođenja nastave filozofije i njoj srodnih predmeta, školskim knjigama i priručnicima, zatim, dostupnom i za nastavu svrsishodnom izboru lektire odnosno filozofijskih tekstova, i napokon o usavršavanju stručnosti nastavnika — što, dakle, znači da je riječ i o nekim oblicima studija filozofije na višim i visokim školama, neophodnosti takozvanog trećeg stupnja studija filozofije, itd. Pri svemu tome, naime, valja uvijek imati na umu osebujan položaj nastave filozofije u sveukupnoj obrazovnoj strukturi, dakle i školstvu, no isto tako važnost filozofije u osobnom čovjekovu shvaćanju svijeta i života; posebno još sudioništvo filozofije u strukturi javnog, društvenog pa i povijesnog života uopće. O svemu tome postoje različita, čak najkontradiktornija mišljenja, no čini nam se da je baš zbog toga potrebno neprekidno isticati ono što je nesumnjivo: odlučujuću ulogu filozofije u kulturnom i duhovnom životu svake sredine i svakoga povijesnog razdoblja. Filozofija je prisutna u životu ljudi i više nego što se to obično misli, a još više u životu nacije i društva, što onda znači da prema modusima njezinoga opstojanja ni mi u Hrvatskoj ne možemo i ne smijemo biti ili ostati ravnodušni. A jedan od oblika života filozofije jest i nastava filozofije, ako temeljito i savjesno ispunja svoju zadaću.

Kako je, međutim, u nas kultura općenito, pa također i školstvo svojim **materijalnim položajem**, svedena gotovo na najnižu moguću i dopustivu razinu, to se ta situacija, dakako, reflektira i na području nastave filozofije. Usporedno s materijalnim položajem nastave i školstva ozbiljno je dovedena u pitanje i stručnost nastave. Dakako da uz takozvane materijalne probleme u stvaranju teškoća sudjeluju i mnogi drugi čimbenici, kao što su, na primjer, idejni, nacionalni, ideološki, politički i dr. Na Zagrebačkom sveučilištu nema trećeg stupnja studija filozofije, ni u Zagrebu ni u Zadru nema mogućnosti za otvaranje novih nastavnih mjesta, asistenti se ne biraju već desetljećima, ne posvećuje se nikakva briga metodici nastave filozofije, a ne raspravlja se ni o potrebnim školskim knjigama namijenjenima nastavi filozofije: u Hrvatskoj se već godinama za nastavu povijesti filozofije u srednjim školama upotrebljava priručnik koji ima ozbiljnih nedostataka...

Dio navedenih problema već je odavno uočen, a u novije im vrijeme Sekcija za nastavu filozofije Hrvatskog filozofskog društva i navlastito Aktiv nastavnika filozofije u Zagrebu posvećuje sve veću pažnju, kako u svom redovitom radu tako i u tekstovima »Biltena za nastavu filozofije« (od godine 1969. do danas spomenuti je Aktiv objavio devet brojeva). Posebno se pak o tim problemima raspravljalo u okvirima nedavno održane skupštine Hrvatskog filozofskog društva (19. ožujka 1971.). Nastojat ćemo stoga prikazati nekoliko najznačajnijih problema kojima se Aktiv i Sekcija bave, te zaključaka koji su plod prethodnih diskusija.

ZAGREB I ZADAR BEZ KOLEGIJA ZA METODIKU NASTAVE

Tijekom studija na zagrebačkom i zadarskom filozofskom fakultetu studenti filozofije ne stječu nikakvu sustavnu naobrazbu iz metodike nastave filozofijskih predmeta. Sve počinje i svršava kolegijem opće pedagogije (!), tako da mladi nastavnici započinju svoj nastavni poziv bez ikakve metodičke spreme. Kako za gotovo sve druge nastavne struke postoje takvi kolegiji, nedopustivo je da na studiju filozofije nema kolegija iz metodike nastave ovog predmeta koji zauzima važno mjesto u sveukupnoj strukturi obrazovnog procesa. Utoliko više što je svojedobno bilo pokušaja da se taj problem u Zagrebu riješi. Metodika nastave posebna je disciplina, te je ne može zamijeniti ili učiniti suvišnom ni najizvrsnija stručna sprema. Filozofski fakultet ne pruža, dakle, svojim studentima sve što bi im mogao i bio dužan dati. Zbog toga je Sekcija za nastavu filozofije zajedno sa svom nedavno održanom skupštinom Hrvatskog filozofskog društva jednoglasno odlučila da preporuči odnosno zahtijeva uvođenje kolegija metodike za studente filozofske grupe predmeta.

NEOPHODAN SEMINAR I ZA NASTAVNIKE I ZA STUDENTE FILOZOFIJE

Slijedeći logiku gore iznesenoga stajališta, pomišljalo se odmah i na neka aktualna rješenja, kako ne bi svaki nastavnik morao sam za se, teško, sporo i uz nepotrebna lutanja, otkrivati tek ponešto od onoga što su drugi možda već davno iskusili, znali, pa čak i sustavno izložili. Pretpostaviti je, naime, da ima nemali broj slučajeva gdje metodička sprema, pa dakle i praksa nastave filozofije, ni nakon više godina ne zadovoljava zahtjeve suvremene obuke. Zato bi valjalo stvoriti mogućnosti da se metodička sprema sustavno svlada makar i kasnije, nakon nastupa nastavničkoga poziva. Postavljen je stoga zahtjev za organiziranjem seminara iz problematike metodike, podjednako za mlade, odnosno sve nastavnike filozofije, kao i za studente završne godine studija filozofijske grupe predmeta na Filozofskom fakultetu. Hrvatsko filozofsko društvo i Aktiv nastavnika filozofije nastoji za takav seminar pridobiti suradnju Filozofskog fakulteta, Instituta za filozofiju, Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja i Zajednice gimnazija SR Hrvatske. Organiziranje seminara za metodiku nastave filozofije, negdje u jesen 1971. godine, jest ono što bi već sada bilo moguće, neophodno i neodgodivo poduzeti. Makar i kao skroman, samo privremen, zahvat u ovu ozbiljnu zadaću, to bi bio poticaj traženju i nalaženju trajnijih, potpunijih rješenja.

Ne samo u okviru Aktiva nastavnika filozofije nego i u svim javnim zainteresiranim krugovima raspravlja se već godinama o postdiplomskom studiju filozofije u Hrvatskoj. Dok većina drugih struka, ne samo na filozofskom nego i na drugim fakultetima, ima organiziranu nastavu trećeg stupnja koji otvara mogućnosti stručnog usavršavanja i stjecanja magistarske titule, filozofi su prepušteni sami sebi. Oni se, doduše, mogu uključiti u postdiplomski studij u nekom drugom gradu ili nekom drugom republičkom centru (!), usprkos činjenici da je Zagreb najjače filozofsko središte u Jugoslaviji i da je — kako bi ironija bila još veća! — sjedište poznate tzv. zagrebačke filozofske škole i najstarijeg sveučilišta u ovom dijelu Europe. Diplomirani student filozofijske grupe predmeta može također upisati postdiplomski studij na nekom drugom fakultetu ili institutu, i konačno može mogisterij steći iz neke druge struke, ali u Zagrebu i Zadru, u svojoj vlastitoj struci, to mu nije moguće. Nepojmljiva rigorozna primjena nekih propisa, kao i neshvatljiva »štedljivost« onih koji su odgovorni za financiranje takvog pothvata, upravo je apsurdna. Nadati se je da će već u jesen 1971. godine ta neodrživa inercija biti prevladana. Nedopustivo bi, naime, bilo i dalje, godinama, uzalud ponavljati ovaj apel...

HRVATSKU FILOZOFIJU I FILOZOFE TREBA UVRSTITI I U NASTAVNE PROGRAME!

Dok je za nastavu svih ostalih predmeta srednje škole, navlastito onih iz takozvane društvene grupe, samo po sebi razumljivo što uključuju gradivo iz nacionalne povijesti svoje struke (povijest, književnost, umjetnost, itd.), dotle je, čini se, takav zahtjev dosad samo za filozofiju bio nešto vrlo čudno. **Ni najveća imena hrvatske filozofijske prošlosti (Petrić, Bošković, Križanić i dr.) ne spominju se čak ni usput** u programima za nastavu filozofije, i prepuštena su slučajnim okolnostima, odnosno nahođenju svakog pojedinog nastavnika. Iz novije hrvatske filozofije također se nije spominjalo baš ništa. Stoga se čini neophodnim da se u programe za nastavu filozofije srednjih škola uvrste eksplicite i neki najmarkantniji predstavnici naše filozofijske baštine, no isto tako treba te programe dopuniti i autorima iz novije, naše i svjetske povijesti filozofije. To isto valja primijeniti i provesti u srednjoškolskim, naročito gimnazijskim školskim knjigama, uključivši primjerene reprezentativne tekstove. Nedavno održana Skupština Hrvatskog filozofskog društva obvezala je u tom smislu Aktiv nastavnika filozofije da u suradnji s Institutom za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu i drugim pozvanim ustanovama i pojedincima poradi na ovom zadatku. Jedno od bližih ostvarenja, koje bi odmah bilo djelotvorno, a ujedno usmjereno na kasnija kompleksnija rješenja, bila bi izradba informativnog pregleda povijesti nacionalne filozofije s izborom imena, pojava struja i pravaca, kratkim prikazima pojedinačnih učenja i priloženim, bar u ovaj čas dostupnim, izvornim tekstovima.

U novije doba čuju se također prijedlozi kako bi bilo potrebno i na fakultetskoj razini u studij filozofije programski uvesti, barem informativno, povijest hrvatske filozofije; istim načinom kao što područje nacionalne kulturne povijesti i umjetnosti već obrađuju neke druge grupe na Filozofskom fakultetu (povijest, povijest umjetnosti, pedagogija, književnost i dr.) No, u tom pogledu dosad nije ništa poduzeto, pa je upoznavanje s poviješću hrvatske filozofije i nadalje prepušteno privatnom nahođenju, a stručno proučavanje ovog predmeta zasad ostaje samo u okvirima Instituta za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, točnije, jednog njegova odjela, k tome — nota bene — Instituta koji se neprekidno bori s elementarnim materijalnim teškoćama.

SURADNJA S INOZEMSTVOM

Ako je već riječ o nizu problema nastave filozofije u Hrvatskoj i uporedo s tim o aktivnosti Aktiva nastavnika filozofije, istaknuti je kako u tom pogledu s jedne strane valja zadržati mjeru spram vlastitih realnih prilika, problema i teškoća, a s druge ustrajati u traženju vlastitih originalnih rješenja, primjerenih upravo našim prilikama, našim težnjama i ciljevima, ali ne zaboravljajući pri tome nikada na iskustva i moguće uzore u svijetu, kao i druge prednosti što neposredno slijede iz takve suradnje s inozemstvom. Stoga je za pohvalu što Aktiv nastavnika filozofije surađuje s Međunarodnim komitetom nastavnika filozofije Europe u Bruxellesu. Taj komitet u jesen 1971. godine organizira kongres posvećen temi **Filozofija konkretnoga i njezino značenje za nastavu filozofije.** Stajalište je i Aktiva nastavnika za filozofiju i Hrvatskog filozofskog društva da naš delegat svakako sudjeluje u radu toga kongresa. Budući da su oblici ovakve suradnje od zamašitoga značenja, valja im uvijek pružati svu moralnu i materijalnu podršku, jer i oni pridonose boljemu uočavanju pa onda i rješavanju problema nastave filozofije u Hrvatskoj.

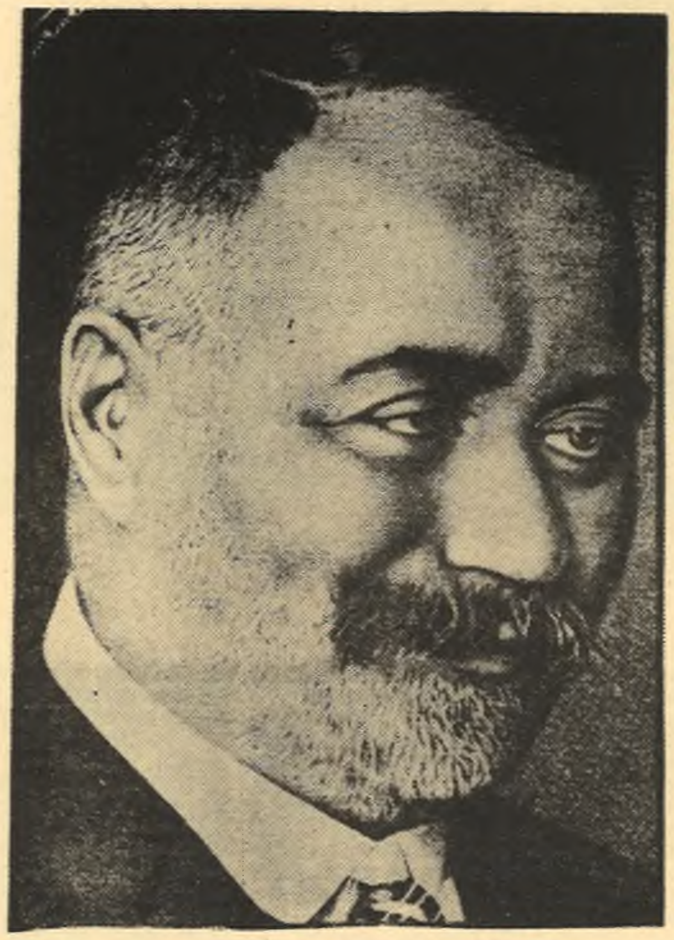
ŽIVI RADIĆ

(Nastavak sa str. 1)

Povijesni korak

Uvidjevši da oporbene hrvatske stranke i političke struje ne mogu prijeći preko svojih stranačkih okvira i ograničenosti, a da je u borbi za punu hrvatsku državnost neophodno potrebno stvoriti široki narodni pokret, Stjepan Radić zajedno sa svojim bratom Antunom započinje, početkom ovoga stoljeća, političko-prosvjetiteljski rad na nacionalnom buđenju i osvješćivanju hrvatskog sela. Bio je to povijesni korak, koji u to doba nije naišao na razumijevanje ni hrvatske inteligencije, ni starih političara, a ni mladih, koji su se zanosili dijelom jugoslavenskim a dijelom socijalističkim idejama, korak koji je omogućio Radiću i da osnuje svoju stranku i da unese hrvatsku nacionalnu svijest u sav narod, da u tijeku dvaju desetljeća ujedini sve hrvatske krajeve u jedinstven nacionalni pokret, davši mu široku demokratsku i duboku socijalnu podlogu.

Od prvog stranačkog programa, ili temeljnog nauka, Hrvatske pučke seljačke stranke iz godine 1904, pa do »Ustava neutralne seljačke Republike Hrvatske« iz godine 1921, Radić je propovijedao da ostvarenje samostalne i suverene države Hrvatske nema nikakvu drugu svrhu no da bude okvir za izvršenje socijalnoga programa u interesu cijeloga naroda, u prvom redu seljaštva i radništva.

Stjepan Radić

Rađanje moderne hrvatske političke misli

Rodivši se u godini pogibije Eugena Kvaternika (1825–1871), a započevši svoju političku djelatnost u doba kad ideje Ante Starčevića (1823–1896) s jedne, te J. J. Strossmayera (1815–1905) i F. Račkog (1828–1894) s druge strane, bijahu već dovršile svoju izvornu povijesnu misiju – a doživljavajući njihovu prijetvorbu koliko u približavanju toliko i u udaljavanju njihovih programskih ciljeva – Stjepan Radić izdvojio se iz redova svojih suvremenika, onih hrvatskih političara koje je zapala povijesna zadaća da pripreme hrvatsku politiku na gorkim iskustvima XIX. stoljeća (od preporoda do revolucionarne 1848, od Bachova apsolutizma do Mažuranićeva banovanja, od Nagodbe 1868. do okupacije Bosne i Hercegovine 1898, od rakovičke bune do pokreta protiv Khuena 1903) za sudbonosne događaje što će nastupiti na početku XX. stoljeća: od aneksije Bosne i Hercegovine (1908), preko balkanskih ratova (1912–1913) do prve svjetske vojne (1914–1918).

Od svih hrvatskih političara što se nađoše na poprištu te povijesne bitke, od J. Franka (1844–1911) iz starijeg naraštaja pa do Radićevih suvremenika: A. Trumbića (1864–1938), F. Supila (1870–1917) i I. Pilara (1874–1933), Stjepan Radić (1871–1928) pokazao se najdalekovidnijim i najvećim hrvatskim političarom svoga doba. Povijest je dala za pravo njegovim rezervama prema Supilovoj politici »novoga kursa« a i prema akciji Trumbićeva Jugoslavenskog odbora za ujedinjenje na osnovi tobožnjeg narodnog jedinstva.

Na visini povjesne zadaće

Svojim odlučnim suprotstavljanjem provedbi unitarističkog ujedinjenja godine 1918. i tvorbi hegemonističko-centralističkog poretka u Kraljevini SHS, Radić bijaše jedini hrvatski političar koji je u sudbonosnom trenutku rasapa Habsburške monarhije i stvaranja nove južnoslavenske države bio na visini povijesne zadaće, vjerno izražavajući buntovno-revolucionarno raspoloženje hrvatskog naroda u njegovoj težnji da raskid državnopravnih sveza s Austro-Ugarskom bude okrunjen proglašenjem Hrvatske Republike.

Svojim odlučnim zahtjevom da i u južnoslavenskoj zajednici mora biti osiguran kontinuitet i puna ravnopravnost hrvatske države, to jest svojim prijedlogom da se odnošaji između Hrvatske, Srbije i drugih zemalja te zajednice mogu temeljiti jedino na načelu k o n f e d e r a c i j e ili s a v e z a d r ž a v a, s time da države članice budu potpuno suverene i samostalne u upravljanju sveukupnim svojim životom, u koju svrhu moraju imati i svoje financije i svoju vojsku, Radić je za trajna vremena unio u hrvatsku nacionalnu misao velike ideje Wilsonove demokracije i Lenjinove oktobarske revolucije o pravu svakoga naroda kako na samoodređenje radi stvaranja vlastite nacionalne države, tako i na isključivo pravo samoodluke hoće li i pod kakvim će uvjetima stupati u zajednicu s drugim narodima i državama.

Radić na zboru u Dubrovniku veljače 1926.

Jedan od najdubljih izvora nacionalne svijesti

Na toj ideji Stjepan je Radić dovršio stvaranje moderne hrvatske nacije, a ugradivši u njezine temelje i svoj život, uzidao je svoju političku misao za trajna vremena u sveukupno nacionalno biće hrvatskoga naroda.

Radićev nacionalni pokret, koji je svojim programskim zahtjevima radikalizirao pa i revolucionirao hrvatske pučke slojeve, bijaše povijesna pretpostavka za pobjedu socijalističke revolucije u Hrvatskoj (1941–1945), u kojoj je Komunistička partija Hrvatske revolucionarnim putem išla za oživotvorenjem hrvatske države, što Radiću nije pošlo za rukom njegovim mirotvornim, pacifističko-demokratskim metodama.

Duboka prisutnost Radićeve političke misli u hrvatskom narodu očitovala se kako u doba socijalističke revolucije, kad su se partizanske brigade NOV Hrvatske borile i pod imenom braće Radića za federalnu državu Hrvatsku, protiv vraćanja monarhističko-centralističke, a za novu Titovu Jugoslaviju, ali isto tako i u sadašnjem razdoblju borbe protiv novih hegemonističko-unitarističkih tendencija, naraslih pod zastavama socijalističkog integralizma: – za konačnu pobjedu ideje o oživotvorenju državne suverenosti hrvatskoga i ostalih naroda u zajednici koja bi na samoupravnim osnovama trebala osigurati njihovu stvarnu ravnopravnost.

Ne može biti nikakve dvojbe da je u najnovije doba, u borbi za svoja suverena prava, hrvatski narod mogao izbjeći suvišne napore i žrtve da su se njegovi politički pokreti odnosili s više pažnje prema povijesnim poukama, navlastito iz borbe Radićeva pokreta. Isto je tako neprijeporno da će Radićeva politička misao ostati u toj borbi trajno jednim od najdubljih izvora nacionalne svijesti, odlučnosti i širokih čovječanskih obzora hrvatskog naroda u njegovoj težnji za svojom suverenom državom u jugoslavenskoj i u široj međunarodnoj zajednici.

Franjo Tuđman

MISLI I POGLEDI STJEPANA RADIĆA

Mladi Stjepan Radić

POLITIČARI I IDEALI

Tri su bitne sastavine svakoga pravoga političkoga ideala: čovječnost, narodnost, ličnost. Sve što se radi, da se takav politički ideal oživotvori pojedinca razvija i usavršuje, narod prosvjetljuje i uređuje, čovječanstvo unapređuje i diči.

Ali se **političaru** tu valja sjetiti jedne prevažne stvari: Isus nije kazao: ljubite **cijelo** čovječanstvo: jer tko »ljubi« **cijeli** svijet, **ne** ljubi nikoga. Ljubi **bližnjega** svoga!

A tko je političaru bližnji? Jasno, da nije i da ne može biti drugi nitko, nego narod. Političar će dakle biti dobar **svomu** narodu. I ne samo političar, nego svaki rodoljub, svijestan rodoljub uopće. Jer u **političkom** — u strogo političkom — smislu rodoljublje je težnja za narodnom individualnošću, ali u društvenom — u široko političkom — smislu rodoljublje je čustvo zajedničke narodne sudbine, i materijalne i moralne, osjećaj nerazrešive veze s narodnom cjelinom kao s organizmom kulturnim i gospodarskim.

METODE POLITIČKE BORBE

Tri su glavna sredstva političke borbe: pasivnost ili čekanje, oportunizam ili nadmudrivanje; radikalizam ili zahtijevanje.

Pasivnost je narodu pogubna, pak za to i nemoralna i to nemoralnija, što se više u ime naroda proglašuje.

Oportunizam ili nadmudrivanje znači političko pogađanje. To ima smisla, kad se radi o teritoriju ili o kakom titulu... Ali kad se radi o živom narodu, tu nema pogađanja.

Što narod u istinu treba, to se ne smije nikada prikrivati. Kad je potreba u istinu velika ne smije se smanjivati a kad je u istinu preka, ne smije se odlagati. Oportunizmu ima mjesta samo u diplomaciji, i to dotle, dok je nenarodna.

Ostaje samo radikalizam. I to je jedini način narodne politike. Ali narodni radikalizam ne znači ni tražiti **sve**, a zadovoljiti se s malim, ni započeti s bukom, a svršiti sa smiješkom.

Tko hoće, da ostane pošten, moralan u političkom smislu, taj će tražiti... — u istinu ono, što narodu treba — ali će tražiti **odlučno i ustrajno.**

NARODNA POLITIKA

Nije dosta narodu pristupiti, valja s narodom i stupati. Nije dosta među narod stati, valja među narodom i ostati, ostati s **dušom.** Napokon: **Nije dosta za narod sabirati, narod žaliti. Narod ne traži novaca, on traži svoju, narodnu pravicu, svoju, hrvatsku slobodu. A pravice je samo u društvenoj jednakosti, u narodnom zakonodavstvu i narodnoj samoupravi, slobode pak samo pod narodnom vladom, u narodnoj samostalnosti.**

Narodna je politika nastojanje oživotvoriti narodne ideale radom politički karakternih i politički obrazovanih rodoljuba.

SELJAŠTVO I RADNIŠTVO

Seljaštvo i radništvo dva su mučenika i treba da budu dva nerazdruživa saveznika.

Otac je seljak, sin je radnik, a ova pametna gospoda, to je Duh Sveti!

U novoj našoj državi mora se dokraja oživotvoriti seljačko i radničko pravo.

Naša zajednička država može i mora prednjačiti u tom da ostrani ova tri zla (militarizam, kapitalizam i birokratizam), a mora prednjačiti zato, jer smo mi Hrvati, Slovenci i Srbi pravi pravcati seljački i radnički narod. Taj seljački i radnički narod, to jest baš samo seljaštvo i radništvo može i mora dobiti u svoje ruke pravu ili direktnu kontrolu nad svom državnom vladom i upravom.

O SUVERENOSTI NARODA

Prava je naime i realna narodna suverenost u tom, da na narodnom teritoriju — državi — nijednomu članu naroda — državljaninu — ne sudi tuđinac. A narodna je individualnost u tom, da tuđinac ne dresira naroda, namećući mu bilo svoj jezik, bilo svoju misao.

U republici ili u slobodnoj državi narod je sam svoj vladar i svoj zakonodavac, i to tako da stvara zakone i vodi upravu ili baš direktno sam na narodnoj skupštini ili da vrši vladu i upravu po svojim zastupnicima, po svom saboru.

Republika se, dakle, može potpuno prispodobiti našoj staroj hrvatskoj zadruzi, gdje su svi zadrugari jednaki, gdje je cijela zadruga vlasnik imetku i gdje zadrugari sami biraju gospodara i gdje ga mogu skinuti ako dobro ne gospodari.

Tko ne treba da prosi kruha, taj će već moći nogom lupiti kao svoj gospodar, taj neće nikada posve podleći.

Hoćemo da se pojam domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumijevaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniži.

SLOBODA I SUVERENOST TRAŽE ODGOVORNOST

Mi smo se Hrvati, eto, posvuda oslobodili stoljetnoga jarma madžarskoga i njemačkoga... No, gle jada iznenada: tu svoju narodnu slobodu, koju smo tako željno dočekali i onako teško i krvavo zaslužili, sad kao da hoćemo **sami zakopati** još onako mladu i nejaku.

Svaki naš čovjek treba da znade da nama sloboda ne smije biti samo gospodska parada nego da nam ona upravo nameće veliku odgovornost i veliku brigu, najprije i najviše za narodnu prehranu.

Kad je do sada u tom bilo zlo, rekli smo: »Kriv je Madžar, krive su centrale, kriv je sistem ove Monarhije.« Sad ćemo, visoki državni Sabore, za svaku oskudicu biti krivi mi sami, Narodno vijeće, sabor, ban. Suverenost ne znači samo slobodu nego i ogromnu odgovornost.

MIROLJUBIVOST NIJE KUKAVŠTINA

Kod nas Hrvata uvijek prevladava u politici ideja prava kao opreka surovoj sili.

Ali hrvatski pacifizam nije defetizam, hrvatska miroljubivost nije kukavština.

POLITIKA I NAROD

Nije narod jato gusaka koje sve jednako gaču.

Najstrašnija je stvar, najveći **je grijeh i** najveća je politička pogreška svoj rođeni narod stavljati pred gotove činjenice, to jest voditi politiku bez naroda i protiv naroda.

Hrvatska pučka seljačka stranka stoji na tom temelju da nemamo ništa narodu dati, nego on ima sebi uzeti.

Službena gospoda ili činovnici nisu i ne smiju biti narodu gospodari i tlačitelji, nego pošteni upravitelji, pravedni suci i mudri učitelji.

Iz te jasne narodne misli, iz te izrazite narodne težnje izvodimo drugi svoj narodno-politički ideal: **ideal narodnoga zakonodavstva i narodne samouprave.**

HRVATSKI SE NAROD NE MOŽE ODNARODITI

I zato samo takvi Hrvati kojima je njihovo narodno ime puki cimer, samo takvi se boje da bi im taj cimer mogao netko skinuti. Svi, pak, oni Hrvati, a tih je, znam velika većina, kojima hrvatsko ime označuje određeni okvir radu dajući im izvjesna prava i namećući izvjesne dužnosti, svi ti Hrvati dobro znadu i osjećaju da hrvatskoga imena može samo s njima nestati. Svjesnih, dakle, Hrvata nitko ne može ni **posrbiti** ni **porusiti** ni pomadžariti ni ponijemčiti ni potalijančiti, jer svjestan se narod ne odnarođuje, nego napreduje ili se, u pravom smislu riječi, netragom uništava.

NACIONALIZAM, PATRIOTIZAM I SAMOSTALNOST

Nacionalizam je ona vrst **demokratskoga patriotizma,** koji je nastao kod svih onih naroda, koji su u novije doba poraženi, a da se zato ne osjećaju pobijeđenima, i koji su podređeni, pa i potlačeni, ali još nisu upokoreni.

Na toj zastavi ispišimo jasan i odlučan program što veće i što šire državne samostalnosti sadašnje Hrvatske. Ali **ne zaboravimo taj program ispuniti željama i potrebama seljaka, obrtnika i radnika,** jer ovaj naš novi nacionalizam mora biti jednako politički i socijalan.

Hrvatski narodnjak kova Pavlinovićeva, koji starčevićanstvo u svojim **Hrvatskim razmišljanjima** zove smušenjaštvom i gotovo izdajstvom, mogao se kasnije sa **starim** pravaštvom primiriti samo zato, jer hrvatski nacionalizam u **svojim konsekvencijama** vodi prirodno i do hrvatskoga partiotizma, pošto razvit, kulturan i svjestan narod, s tolikom narodnom braćom, ne može i ne smije ostati i bez velike i široke političke i državne slobode i samostalnosti.

SRBI I NARODNOSTI U HRVATSKOJ

Politički narod, to znači da su svi stanovnici u Hrvatskoj jedna cjelina, **jedna država,** bez razlike vjere i jezika. Zato oni Nijemci, Madžari i Židovi koji su se u Hrvatskoj rodili treba da Hrvatsku priznaju kao svoju domovinu i da joj barem ne škode, ako im njihovo srce ne da da je ljube. Oni nisu više u Hrvatskoj tuđinci, jer su postali **hrvatski državljani.** Ali im zato ne smijemo reći da su Hrvati ili da **moraju** biti Hrvati, kako zahtijevaju Madžari od svakoga koji se rodi u Ugarskoj da bude Madžar.

Ni od Srba, koji su u Hrvatskoj, ne smijemo tražiti da se zovu Hrvati, ali imamo pravo i dužnost tražiti od njih da Hrvatsku, koja je naša zajednička domovina, ljube kao i mi. Srbi su, naime, jedan te isti narod s nama, oni govore isti jezik, pjevaju iste pjesme, trpjeli su iste muke i imaju iste duhovne i tjelesne potrebe kao i mi, zato se ne možemo zadovoljiti s tim da Hrvatskoj ne škode, nego imamo sve učiniti da Hrvatsku onako iskreno i požrtvovno uzljube kao i mi.

O JEDINSTVU

Mi smo tri brata, Hrvat, Slovenac, Srbin, a **nismo jedan.**

I vi mislite da je to dosta govoriti da smo mi Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod zato što govorimo **jedan jezik,** pa da zato moramo imati i jedinstvenu centralističku državu, i to kraljevstvo, i da nas samo to, **takvo** jezično i državno jedinstvo pod dinastijom Karađorđevića, može spasiti i usrećiti.

Što se tiče **jezičnoga** narodnoga jedinstva, **mi smo svi Slaveni po jeziku zapravo jedan narod.** Pitajte stotine tisuća naših vojnika i zarobljenika koji su prošli Galiciju, Ukrajinu, Poljsku, Rusiju, Dobrudžu, Slovačku i Srbiju. Svi će vam reći da u svim tim zemljama živi ili, bolje — da se pati jedan jedini narod slavenski. **Ali vi o Slavenstvu nećete ni da čujete, dapače niti o potpunom Jugoslavenstvu.**

ZLO TJERA U TUĐINU

Nijedan se čovjek ne da od dobra otjerati, osobito ako je to dobro njegovo, u njegovoj rođenoj kući i u njegovoj rođenoj domovini. Ako, dakle, sa svih strana naš narod ostavlja svoj dom i svoj rod, vidi se iz toga da je i siromaštvo i nesloga i nepravica i tuđa sila postala sveopćim našim narodnim zlom, komu se svi moramo otimati složno, mudro i odvažno.

PROTIV NAZDRAVIČARSTVA A ZA USTRAJAN RAD

Politika nije ideologija i fiškalsko nadmudrivanje, nego socijalna dinamika, tj. ustrajni, promišljeni i sustavni rad na svim područjima misli i života; sitni rad, doduše, u svojim pojedinostima, ali veličajan u svojoj cjelini a božanstven u svojoj svrsi. Taj se **sitni rad** zapravo zove narodni život, a cilj je njegov razvitak, jaka i neumrla narodna individualnost. Idimo, dakle, i živimo u narodu, s narodom i za narod.

Dakle, mjesto oduševljenih zdravica, brzojava, pouzdanica i izjava, mi hoćemo promišljan rad na polju gospodarskom, prosvjetnom i političkom... Hoćemo da se pojam domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumijevaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniži...

Dio pogrebne povorke

Organizacije Radićeve stranke u pogrebnoj povorci

Narod odaje počast preminulom Stjepanu Radiću pred Seljačkim domom

Shvatimo da ovo nije samo slabost, nego rasulo, ako ozbiljno počnemo vjerovati da će ujedinjenu i slobodnu Hrvatsku stvoriti **čudotvorka pjesma bez teških muka i bez ljuta boja ...**

KORIJEN NAŠEM ZLU JE U NAMA SAMIMA

Gdje je korijen našemu narodnomu zlu?
Razgledajmo se dobro gustom, starom šumom i vidjet ćemo da je u njoj mnogo više drveća koje je iznutra rastvorio crv, negoli takvoga koje je izvana raskolio grom ili salomio vihor. Isto je tako i u svem drugom što živi. Svaki živi stvor mnogo više strada od unutrašnje bolesti nego od vanjske nezgode. Pa tako je i s pojedinim čovjekom, a i s cijelim narodom. Pravi, dakle, korijen našemu narodnomu zlu nije i ne može biti ni u Madžarskoj, ni u Italiji, ni u Njemačkoj, ni u Turskoj, nego doma u Hrvatskoj, u nama samim.
Ovako je dosta da se sjetimo samo nekih stvari i da se uvjerimo da je svima neuspjesima i porazima posljednjih 20 godina krivo ponajviše to što vodimo **gospodsku politiku,** za narod nerazumljivu, nepristupnu, dapače i pogubnu.
To mora prestati. Poznati onaj usklik dra Derenčina: »Do vraga s programima«, valja jasnije izreći onako kako je bio i zamišljen: »Do vraga s tom saborskom sofisterijom, s tim nadmudrivanjem i praznim deklamiranjem poput srednjovjekovnih skolasta. Prenesimo politiku u svako selo i općinu, u svaki kotar i županiju, učinimo iz nje najvažniji narodni posao, mjesto da i dalje ostane najudobnija gospodska danguba. A takav posao okrunimo što prije narodnom većinom u saboru i narodnom vladom u Zagrebu. Postanimo već jednom moderna opozicija, jer samo tako moći ćemo srušiti srednjovjekovno madžarsko pašovanje ...

O SAMOODREĐENJU

Sav svijet poznaje i priznaje pravo narodnoga samoodređenja. Mi samo tomu pravu imademo zahvaliti svoje oslobođenje. To pravo samoodređenja pripada u međunarodnom smislu svim tim našim narodima — Slovencima, Hrvatima i Srbima — ko određivanja naših državnih granica **prema tuđim narodima,** ali to pravo pripada svim trim našim narodima, a napose nama Hrvatima u Hrvatskoj i **s obzirom na osnivanje i na uređenje naše zajedničke države.**
Jednom riječju, narodnost je danas ne samo podloga za unutarnje uređenje države nego i za međunarodno uređenje država.
Hrvati su sa svakoga gledišta, a naročito s gledišta političkoga **poseban narod,** pa zato nije nikada ni jedna **hrvatska** politička stranka i skupina niti imala, a niti mogla imati u svom programu da hrvatskoga naroda ima **nestati,** ili da se hrvatski narod ima **stopiti** u koji drugi, ili u kakav novi narod.
Zato Hrvati, kao poseban narod, traže i izvršuju **sami za se potpuno i neograničeno pravo svoga samoodređenja.**
Na temelju narodnoga samoodređenja imamo mi Hrvati pravo na svoju hrvatsku i na jugoslavensku konstituantu.
Naša hrvatska i naša jugoslavenska konstituanta može i našu hrvatsku i našu jugoslavensku državu urediti onako kako to sam narod hoće. Kasnije, to neće biti moguće bez revolucije. Zato svaki naš čovjek neka skupi svu svoju pamet i svoje poštenje da u konstituantu dođu samo pošteni, neustrašivi i razboriti ljudi.

HOĆEMO SVOJU HRVATSKU DRŽAVU

I zato, u ime narodnoga jedinstva i bratimstva, i u ime čovječanske i kršćanske pravice i slobode, u ime zdravoga razuma, i na temelju hrvatskoga tisućuljetnoga narodnoga i državnoga prava, velimo: »Mi Hrvati hoćemo u jugoslavenskom jedinstvu svoju hrvatsku državu.«
Našu hrvatsku državu mogao bi i smio porušiti jedino sam hrvatski narod kad bi mu Bog pomutio pamet. Ali hrvatski je narod pri zdravoj pameti, i baš, zato hoće, danas više nego ikada, da ima svoju hrvatsku državu i da na svom hrvatskom državnom teritoriju, koji je ujedno i naše narodno područje, da tu vrši potpuno i bezuvjetno pravo svoga narodnoga samoodređenja.
Ovo pravo narodnoga samoodređenja priznali su nama Hrvatima u velikoj svojoj stisci i madžarski i austrijski vlastodršci. Tomu našemu pravu neće i ne mogu ništa prigovoriti naša braća Srbi u Kraljevini Srbiji, jer ništa ne bi bilo nedoličnije, nepravednije i štetnije nego da brat od brata traži podređenost, bilo po koju mu drago svrhu. Dapače ni onda kad bi Srbi u Kraljevini Srbiji i u Kraljevini Crnoj Gori izjavili da oni kane obadvije te kraljevine izbrisati i da žele sa svim ostalim Srbima, s nama Hrvatima i sa Slovencima stvoriti jednu jedinstvenu državu bez ikakvih unutrašnjih granica, ni onda ne bismo mi Hrvati izbrisali svoje hrvatske države, nego bismo im i onda kazali iskreno i bratski, po prilici, ovo: »Mi s vama hoćemo jedinstvenu vanjsku međunarodnu državnu granicu, hoćemo prema vani jedinstvenu državu jugoslavensku, ili slovensko-hrvatsko-srpsku, ali isto tako hoćemo i nadalje zadržati unutrašnju svoju državnu granicu hrvatsku ...

ŠTO ZNAČI HRVATSKA DRŽAVNOST

A što to znači da je narod svoj? To znači da narod ima svoju zemlju koja ima određene granice i da ima svoju vladu koja u toj zemlji kroji pravicu, pazi na red itd. **Takav narod sa svojom zemljom i sa svojom vladom zove se država.**
Hrvatska je i po onom ugovoru ili Nagodbi od god. 1868. država, to jest, Hrvatska imade točne svoje granice i svoju vladu, koja u glavnim stvarima ne treba nikoga na svijetu slušati, nego svoj narod, to jest vladu koja je samo narodu odgovorna. (Narod zastupa Sabor, a Saboru vlada polaže o svemu račun.)
Naše hrvatsko državno pravo u rukama Hrvatske pučke seljačke stranke, ako Bog da sve snažnije, nema biti oštricom uperenom protiv srpskog jednoplemenog puka i naroda, ali niti protiv madžarskog naroda, uopće ni protiv koga. Ništa negativno nema u tom hrvatskom državnom pravu, to je samo ograda da unutar nje možemo razvijati svoj gospodarski i kulturni život.
Tko god je za hrvatsko državno pravo, taj je i za to da taj hrvatski teritorij, da ta faktična, a ne samo papirnata Hrvatska država bude najodlučniji faktor u novoj državnoj tvorbi, to više što na tom teritoriju nema ni jednoga tuđega, nehrvatskoga, neslavenskoga naroda.

HRVATSKO POVIJESNO DRŽAVNO PRAVO

Samo vas upozorujem da se ljuto varate ako mislite **da se ovako samovoljno može prijeći preko tisuću i više godina hrvatske povijesti i hrvatske državnosti.**
Vi do te povijesti i do te državnosti ne držite posve ništa, tobože zato jer da smo mi Hrvati bili pod tuđincem i da je to, tobože, tuđinska povijest. Ali imate u tom dvostruko krivo. Prvo, imate krivo zato jer znalice i hotice prešućujete da smo se mi Hrvati — barem mi na ljevici — **uvijek borili protiv toga tuđinca** i da smo u toj borbi znali i pobijediti bar toliko da **tuđinac nikada nije bio Hrvatskoj pravi i potpuni gospodar.**
To je jedno, a drugo je ovo: vi kao naobraženi ljudi znadete da povijest, da tisuću godina prošlosti imade i veliku moralnu (duhovnu) vrijednost bez obzira na politiku. Čovjeka koji zaboravi sve što je doživio; čovjeka koji radi kao da se ničega ne sjeća što je prije doživio, smatramo luđakom, kažemo da je pomjerio pameću. Hrvatski narod neće da bude takav luđak **i neće da zaboravi svoju prošlost,** to manje što nema za to nikakvoga razloga.
Bila bi, dakle, prava sablazan da u doba kad se Slovenija na naše oči državno stvara i Bosna državno obnavlja, i sve to u jugoslavenskom okviru i na temelju jugoslavenskoga jedinstva, da se sada zbog tobože toga okvira i tobože zbog toga jedinstva naša hrvatska država ruši.
Hrvatska je, dakle, u novo poslijeratno razdoblje ušla kao posve suverena država, i to kao parlamentarna republika.

UJEDINJENJE NE BIJAŠE OSLOBOĐENJE

Od 1. prosinca 1918. do danas sveukupni hrvatski narod, tj. hrvatsko seljaštvo, bez iznimke, s velikom većinom hrvatske inteligencije ne samo što se ne smatra oslobođenim nego se smatra tako potlačenim kako nije bio još nikada u svoj svojoj prošlosti.
Vrhunac ove bespravnosti počinila je Vaša vlada kad je poslije izbora za Konstituantu već samim imenovanjem stručnjačkoga odbora za upravnu podjelu cijele tobožnje Kraljevine SHS počinila besprimjernu nepravdu i drskost protiv Hrvatske. U tom su odboru od petorice članova bila tri Srbina, jedan Slovenac i samo jedan Hrvat, i tomu je odboru predan takav nacrt Vaše vlade po kojem se Hrvatska ima raskomadati tako kako kroz sve vjekove nisu mogli učiniti ni talijanski Mlečani, ni Turci-Osmanlije, ni austrijski Nijemci. Prema tom prijedlogu Vaše vlade varaždinska županija sa Međimurjem priklapa se Mariboru. Najsavršenija prirodna cjelina ličke županije kida se i veći dio njezin spaja sa Bihaćem, koji nema ni jedne željeznice i nijednoga uvjeta da bude ikakvo gospodarsko središte. Savršena prirodna granica hrvatskoga Srijema, ograđena Dunavom i Fruškom gorom te Savom, trga se u četiri komada, koja se pripajaju jedan Beogradu, drugi Novom Sadu, treći Brčkom, a četvrti Šapcu tako da se ne određuje kuda će se sredinom srijemske ravnice povući granica i komu će pripasti uzdužna srijemska željeznička pruga, ta žila kucavica za Hrvatsku i za svu zapadnu polovicu Južnoga Slavenstva.

O DEMOKRATIZMU

Oni koji su kroz stoljeća vladali opiru se demokratizmu, a oni koji su kroz stoljeća bili robovi ne shvaćaju ga još pravo. Ali u Europi, a još više u Americi, već je ta misao prešla ljudima u krv; ona se očitovala i u praksi, ona se sve više ostvaruje i traži formu koja bi joj najbolje odgovarala.
Ima samo jedan elemenat društva, a to je čovjek, pojedinac; ima samo jedna sloboda, a to je sloboda pojedinca, a sloboda naroda zbroj je sloboda tih pojedinaca, kao što je i sposobnost njegova zbroj sposobnosti tih pojedinaca.
(Demokracija).. znači **da se narod ima najprije pitati u svakoj važnoj stvari,** da se svi državni poslovi imadu voditi prema narodnoj volji i potrebi, to jest da se **kod nas mora vladati po volji i potrebi seljačke većine, a nipošto, po samovolji neznatne gospodske manjine.**
Sav naš narod, osobito naš narod hrvatski, hoće, želi, traži i zahtijeva da novu slobodu i novu pravicu osjeti svaki na sebi, **u svom domu, u svom selu, u svojoj općini, u svome kraju.** Da to uistinu bude, morate, prvo, **odmah maknuti sve stare siledžije i sve stare, nevaljale zakone i uredbe;** drugo, morate **samomu narodu dati priliku da sam sobom upravlja i vlada.** Ako mu vi te prilike ne date i toga prava ne priznate, **narod će si tu priliku i to pravo dati sam bez vas i protiv vas.**
Demokratska je misao rodila modernu narodnu misao, a liberalizam nije drugo nego teoretski demokratizam. Ako narod hoće da bude slobodan prema vani, nužno je da bude prije slobodan u kući svojoj, nužno je da svaki njegov član bude svjestan da mu pripada i da hoće da i njegova volja dođe do izražaja.
Odgajati treba i boriti se treba. Ali prije svega treba da budemo sami demokratskim duhom prožeti. Treba da nam bude jasno da opstanak malih naroda, kao što je naš, ovisi o njihovoj demokratičnosti, da je pitanje o njihovoj životnoj snazi uvjetovano stupnjem intenziteta njihova demokratskoga duha i da o tom stupnju ovise i njihovi izgledi u budućnosti. Kod malobrojnih naroda pomanjkanje velike mase mora da nadomješta sposobnost, svjesnost i vrijednost svakog pojedinog člana. Kod njih treba više drhtati nad svakim pojedincem nego to biva kod velikih naroda. Zato i pada kod malih naroda na pojedinca kudikamo veća odgovornost nego kod velikih naroda.

(Priredio: F. T.)

HRVATSKI POGLEDI O UREĐENJU JUŽNOSLAVENSKE ZAJEDNICE

RADIĆEV NACRT ZA SAVEZ DRŽAVA

Franjo Tuđman

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu godine 1920. Radićeva HRSS dobila je plebiscitarnu većinu u banskoj Hrvatskoj, a na parlamentarnim izborima ožujka 1923. Radićev nacionalni seljački pokret dobiva većinu hrvatskih glasača i u drugim pokrajinama, te odsada preuzima u svoje ruke i hrvatsku politiku u Dalmaciji i u Bosni i Hercegovini.

U ime svih Hrvata

Taj je uspjeh Radić postigao svojim nacionalnim i socijalnim programom, a sam izborni program Radić je radikalizirao i svojim izjavama za inozemnu javnost, koje su imale još veći odjek u zemlji jer su ih prenosili mnogi domaći listovi. Tako je npr. u prenijetom članku iz NEW YORK HERALDA, koji je u prijevodu bio cenzuriran, još uvijek ostalo rečeno: Radić »zahtijeva hrvatska državna prava« i »uspostavu hrvatskoga parlamenta i hrvatske vlade«; »on je ogorčen što Hrvati plaćaju više od polovice svih jugoslavenskih daća, dok Srbi podmiruju tek 17 postotaka ukupnih poreza«, podsjećajući »hrvatske seljake da mogu otkloniti sve poreze kojih nije odobrilo (njihovo) narodno predstavništvo«; on hoće »DA VELEVLASTI NEUTRALIZIRAJU HRVATSKU POPUT BELGIJE, DAJUĆI JOJ GARANCIJU ZA TU NEUTRALNOST«, a sa Srbijom želi samo »defenzivni (obrambeni) savez«.

Jedino konfederacija ili savez država

U to doba (travnja 1923) u knjižici narodnog zastupnika dra Rudolfa Horvata HRVATSKO PITANJE ponovno je izloženo hrvatsko gledište da se kriza države može riješiti jedino njezinim preustrojstvom u KONFEDERACIJU ili u SAVEZ DRŽAVA. Obrazlažući taj zahtjev, Horvat piše da se hrvatski narod ne može pomiriti s gubitkom svoje državne samobitnosti u Kraljevini SHS, koju »od svih slavenskih naroda jedini Hrvati« nikada posve izgubili nisu u cijeloj svojoj povijesti, jer »Hrvatska je i poslije g. 1102. ostala posebna država koja je imala svoj zaseban politički teritorij, te posebnu svoju vladu s banom kao ustavnim vladarom«, a s Ugarskom i s Austrijom bijaše povezana samo zajedničkim kraljem. Tu dinastičku vezu zlorabila je najprije Austrija da bi oslabljenoj Hrvatskoj u stoljetnoj borbi s Turcima okrnjila dio samostalnosti, a to je dovelo do pretvaranja personalne unije (1790) u realnu uniju s Mađarskom, kojoj također nije pošlo za rukom da skrši tradicije Kraljevine Hrvatske, jer je Hrvatski sabor i poslije nametnute nagodbe 1868. sačuvao makar i oslabljenu hrvatsku državnost, a proglasivši 1918. Hrvatsku samostalnom i neovisnom državom od Austrije i od Mađarske, Hrvatski se sabor nije nikada odrekao suverenosti Hrvatske u novostvorenoj Kraljevini SHS. Na silu nametanim »narodnim jedinstvom« postignut je »baš protivan uspjeh, te mi danas imamo 99 postotaka Hrvata« koji »neće ni da čuju« o narodnom jedinstvu jer u njemu vide »nešto takova što je u prvom redu upereno protiv naroda hrvatskoga«. Na ožujskim izborima hrvatski je narod dao potpuno povjerenje HRSS baš zato što ona u svom programu traži da se odnosi između Hrvatske i Srbije urede na konfederativnoj osnovi, a »pod konfederacijom zamišljamo mi Hrvati takovo uređenje države SHS, da u njoj Hrvatska i Srbija čine SAVEZ ravnopravnih država«.

Uređenje zajedničkih poslova

Taj konfederativni savez država imao bi zajedničko ministarstvo vanjskih poslova, ali bi kod imenovanja poslanika i konzula trebalo osigurati ravnopravnost Hrvata i Srba, što bi se moglo »lako provesti jer ima zemalja u kojima su više interesovani Srbi (n. pr. Grčka, Bugarska, Turska, Albanija i Rumunjska), dok su Hrvati u trgovačkim poslovima vezani više s Italijom, Austrijom i Njemačkom, a po svojim iseljenicima s Amerikom«. Osim diplomatskih poslova Hrvatska bi sa Srbijom »mogla imati zajedničke još ove poslove«: 1) sklapanje državnih i trgovačkih ugovora s drugim državama; 2) zajedničko carinsko područje, tako da se ne plaća carina na robu u međusobnoj razmjeni; 3) carinske pristojbe ustanovljuju se sporazumno za obje države, ali carinu ubire svaka za sebe; 4) Hrvatska i Srbija sporazumijevaju se i u pitanju državnog monopola (petrolej, sol, duhan, šibice i papir za cigarete), ali svaka obračunava svoju proizvodnju i utržak monopolnih predmeta; 5) željeznički promet obavlja se teritorijalno, a pruge »koje diraju teritorij Srbije i Hrvatske mogu se graditi samo sporazumom obih država«; 6) Srbija i Hrvatska sporazumno određuju pristojbe za poštanski promet; 7) zajednički ustanovljuju mjere i vage; 8) sporazumno se donose zakoni o neizravnim porezima u vezi s industrijskom proizvodnjom; 9) sporazumno se stvaraju trgovački i mjenični zakon; 10) »Obrana cijele državne zajednice traži sporazum u vojničkim pitanjima, naročito glede vodstva vojske za slučaj napadaja bilo ma s koje strane«, ali »uzdržavanje, opremu i upravu vojske vrši Hrvatska za sebe a Srbija za sebe«; 11) sporazumno se donose i propisi za putovanje unutar Hrvatske i Srbije.

Na kraju tog nacrta uređenja međusobnih odnosa kaže se da bi »bilo razumno da Srbija i Hrvatska kao SAVEZ DRŽAVA (unija) imaju zajedničko novčarstvo«, međutim »smo mi Hrvati od 1. prosinca 1918. do danas u tome pogledu stekli tako gorko iskustvo, da više ne želimo imati zajedničke novce«... Osim što je centralizam »lošom financijalnom politikom« za 16 puta snizio vrijednost hrvatske krune, uz to Narodna banka u Beogradu (koja ima monopol tiskanja i stavljanja u promet novca) »upravo sustavno i neprekidno pravi zapreke razvoju hrvatske industrije, obrta, trgovine i novčanih zavoda«. Zbog tih razloga »mi Hrvati želimo u Zagrebu osnovati posebnu svoju emisijonu banku«, koja će upravljati svim novčarstvom u Hrvatskoj.

Hrvatska priznaje jednaka prava i drugima

Horvat je podrobno izložio poglede Radićeve HRSS o konfederativnom uređenju odnosa između Hrvatske i Srbije, a za ostale dijelove Kraljevine SHS kaže: »Bilo bi najbolje da u naš SAVEZ DRŽAVA uđu također Slovenija, Crna Gora, te Bosna i Hercegovina, kao posve samostalne države«, ali kako »mnogi tvrde da narod u ovim trim zemljama ne će stvarati zasebne države, nego da traži samo autonomiju (samoupravu)«, to »u tome slučaju« tim zemljama, a isto tako i Bačkoj, Banatu i Baranji, treba »dati što širu autonomiju« glede uprave, sudstva, prosvjete, Crkve, narodnog gospodarstva, šumarstva i prometa, te financija za te grane državne uprave. Ako te zemlje »ne zatraže konfederaciju«, nego se »zadovolje autonomijom, onda neka im se prepusti pravo da PLEBISCITOM (tj. pučkim glasovanjem) odluče, da li se hoće pridružiti Srbiji ili Hrvatskoj«, koje bi u tom slučaju same činile »savez država«.

U svom nacrtu Horvat izričito kaže da se Hrvati ne zadovoljavaju da se država uredi kao federacija ili savezna država, jer bi to bila samo jedna država s jednim ustavom, a »mi Hrvati želimo konfederaciju (savez država)« u kojoj bi svaka država imala svoj ustav i svoju vladu. Hrvatska bi svakako bila republika, a Srbi mogu zadržati svoju dinastiju: to ne bi morala biti zapreka za savez. Nacrt predviđa hrvatsku vladu od osam ministarstava: unutarnjih poslova, prosvjete, pravosuđa, narodnog gospodarstva, financija, prometa i trgovine, za socijalnu skrb i ministarstvo za obranu domovine.

Zašto konfederativno uređenje?

U zaključku svog prijedloga Horvat govori da su Hrvati za konfederativno uređenje odnosa između Hrvatske i Srbije stoga što imaju velika iskustva iz dugotrajne borbe za svoja narodna i državna prava pa znaju točno razlikovati različite stupnjeve autonomije i položaj u federaciji ili u konfederaciji. Austro-Ugarsku nije upropastila državna posebnost, već nesloga njezinih jedanaest naroda, zbog toga što su jedni bili povlašteni, a drugi podređeni. Centralizam kojim su Srbi nametnuli svoju hegemoniju izaziva slične pogubne posljedice u Kraljevini SHS, a budući da »drugi narodi ustadoše na obranu«, gledajući u nosiocima hegemonizma »svoje krvave neprijatelje«, to i interes Srba traži da se drugi narodi »što prije umire«, a za to treba napustiti centralizam te državnu zajednicu urediti na temelju konfederacije i širokih autonomija.

Stjepan Radić objavio je u svom stranačkom glasilu da je Horvat izložio program HRSS, bez provedbe kojega ne može biti sporazuma između hrvatskog i srpskog naroda, a beogradska POLITIKA napala je taj program tvrdeći da bi konfederacija značila ne samo uništenje državnoga i narodnoga jedinstva nego i Srbije i srpstva, što bijaše gotovo podjednako gledište srbijanskih režimskih i opozicionih demokratskih krugova.

Osim napadaja sa srpske strane, državni program Radićeve HRSS doživio je prigovore i drugih, i to u prvom redu zato što je — s obzirom na to da je samo Hrvatska postavljala zahtjev za konfederativnim uređenjem — proizlazilo da bi se odnosi u cjelini mogli tako urediti da se uz Srbiju vežu kao autonomne jedinice Crna Gora te Bačka, Banat i Baranja, a možda i Slovenija, za koju je rečeno — ako se ne konstituira kao savezna država, da se može priključiti bilo Hrvatskoj, bilo Srbiji; što se pak tiče Bosne i Hercegovine, nacrt je očito polazio od pretpostavke da bi se Bosna i Hercegovina pridružile Hrvatskoj. To je zapravo značilo da bi se Hrvatska i Srbija uredile kao federalne države, a međusobno bi tvorile savez država.

Horvatov nacrt ne spominje izravno pitanje autonomije Makedonije i Kosova, ne želeći zbog toga otežavati sporazum između Hrvatske i Srbije. Budući da su prilike bile takve da je srpsko javno mnijenje bilo osobito osjetljivo na svaki pokušaj bilo kakve rasprave o »Staroj« i »Južnoj« Srbiji, a makedonski i albanski pokret nisu još bili kadri da svoje pitanje uopće postave, Horvat ipak ukazuje i na taj problem, pišući da je centralizam bio pogodan oblik vladavine u pretkumanovskoj (užoj) Srbiji, ali »čim je Srbija g. 1912. osvojila Macedoniju, već se opažala neprilika sa centralističkim uređenjem države, u koju dođoše također Arnauti, Makedonci, Turci, Grci i Cincari, koji se u mnogim stvarima razlikuju od Srba«.

Neslaganja s Radićevim programom

I sam Stjepan Radić spomenuo je Makedoniju među onim zemljama koje trebaju odlučiti o svom položaju, ponavljajući u članku za inozemstvo (NEAR EAST) odlučno zahtjev da samo potpuno nezavisna Hrvatska može ući u konfederaciju sa Srbijom. Premda Radić nije posve otklonio mogućnost da se spor riješi i federacijom sa Srbijom, ipak je njegovo gledište izazvalo takvo ogorčenje u Beogradu te je VREME pisalo da srpska javnost traži konačan obračun s Radićem, prijeteći neuvijeno kako treba da ga stigne ista tragična sudbina kao i Stamboliskog u Bugarskoj, tog drugog seljačkog tribuna na Balkanu.

S Horvatovim prijedlogom ne bijahu zadovoljni ni bunjevački Hrvati. Tražeći autonomiju za Bačku, Banat i Baranju, Horvat je dođuše pisao kako Srbi te zemlje »krivo zovu imenom VOJVODINA«, jer ona je, otkad ju je Austrija 1849. osnovala, pa dok je postojala za vrijeme Bachova apsolutizma, obuhvaćala »samo Banat i jugoistočni dio Bačke«, ali je on ipak govorio o svima trima u cjelini (za Srijem je smatrao da pripada u »neprijeporno« hrvatske zemlje). Na sastanku u Subotici hrvatski su političari iznijeli prijedlog podjele Vojvodine crtom koja bi išla »od Sente, preko Novog Vrbasa do Palanke i od Palanke do utoka Drine«, što bi značilo da bi Hrvatskoj pripala Baranja i sjeverozapadna Bačka sa Suboticom (za koju se govorilo da je poslije Zagreba drugi hrvatski grad po veličini), zatim s Bačkom Topolom i sa Somborom, a Srbiji jugoistočna Bačka, istočni Srijem i Banat. Taj je prijedlog, po pisanju OBZORA, Radić navodno prihvatio zbog etnografskih razloga, iako je inače sam isticao da je Zemun u Hrvatskoj, a sa srpske je strane taj prijedlog odbacivan.

Korošec, koji je nakon sklapanja federalističkog bloka s Radićem i sa Spahom izjavio da je njegova stranka veoma zadovoljna zato što je napokon jasno rečeno da smo tri naroda kojima se ne može nametati hegemonija, našao se poslije objavljivanja hrvatskog programa za državno uređenje ponukanim da jasnije odredi gledište svoje stranke: Slovenija traži svoju autonomiju, koja se u biti ne razlikuje od federacije; u srpsko-hrvatskom sporu Slovenci moraju otpočeti borbu za svoju samostalnost ne samo protiv Srba nego i protiv Hrvata, nazvavši neke njihove stavove iredentističkim i dodavši da Slovenci neće popustiti u Prekmurju.

U vezi s pitanjem Bosne i Hercegovine, dr Srškić izjavio je u Skupštini da je ono »skinuto s dnevnog reda ulaskom srpske vojske u Bosnu i Hercegovinu«, a sporazumijevanje JMO i Spahe sa Zagrebom u režimskim krugovima ocjenjivali kao nepostojanu politiku lova u mutnom i ucjenjivanja.

Radićevo ustrajanje na hrvatskim zahtjevima

S Horvatovim nacrtom o preustrojstvu Kraljevine SHS u SAVEZ DRŽAVA bijahu do kraja izloženi oni programski stavovi što ih je vodstvo Radićeve HRSS iznijelo prvih godina po stvaranju državne zajednice južnoslavenskih naroda, pozivajući se na to da izražava težnje svega hrvatskog naroda.

Vodstvo Radićeve stranke zasnivat će i kasnije, za sve vrijeme monarhističke Jugoslavije, svoju politiku na tim programskim gledištima iz početka dvadesetih godina. Ono će uvjeravati hrvatski narod da nikada u biti nije odustalo od tog programa, pa ni onda kad je iz taktičkih razloga bilo prisiljeno priznati vidovdanski poredak, da bi se i parlamentarnim putem moglo boriti za svoje ciljeve. U različitim prilikama ono će opetovano isticati da jedino preuređenje jugoslavenske zajednice na konfederativnim osnovama, u savez država, pruža jamstvo da će hrvatski narod u toj zajednici ostvariti svoju državnu samobitnost i svoja suverena prava samoodlučivanja na svim područjima nacionalnog, društveno-političkog, kulturnog i gospodarskog života.

HRVATSKI JEZIK

KADA ĆE HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK U ŠKOLAMA SRH BITI ZAISTA I NASTAVNI?

Osječki srednjoškolski život prvi bi se morao ustalasati zbog tog pitanja. I ne samo ustalasati nego i koraknuti s ostalim srednjih školama u SRH naprijed u donošenje i osnaženje takvih školskih propisa koji bi u osnovama prava i dužnosti nastavnika predavača vidno naglašavali dosljedno njegovanje hrvatskog književnog jezika.

Jer, stanovit je broj nastavnika i rukovodilaca srednjih škola neozbiljno ili pak svjesno izbjegavao poštivanje, na ovom području jedino pravilne, čiste h r v a t s k e predavačke jezične biti, te je osječko književno ijekavsko područje pretrpjelo u zadnjim desetljećima ustoličenje mnoštva riječi i oblika srpsko-hrvatske književne varijante, koje su gotovo potisnule slobodni razvitak hrvatskih književnih riječi ili pak normalnu uporabu onih izraza koje smo već imali. Tako su u osječkim srednjim školama dobili krila najčešće ovi izrazi i sklopovi (o tome svjedoče sve više učeničke bilježnice): mrzi me učiti (umjesto: teško mi je učiti, ne volim učiti), uopšte (uopće), opština (općina), dejstvo, rus. (učinak, djelovanje), sopstvene, rus. (vlastite), uplivi, češ. (utjecaji), parče, turc. (komadić), kvalifikovan (kvalificiran), diskutovati (diskutirati), ignorisati (ignorirati, potcjenjivati), vinovnici, rus. (uzročnici, krivci), osebujno (osobito, posebno), vaspitač (odgojitelj), domaći zadatak (domaća zadaća), veštačko (umjetno), akcentovan (akcentiran), itd.

Dio predavača koji je odjednom, »preko noći«, postao ekavcima, ne obazirući se na to što treba prije svega ljudski i bratski cijeniti jezik naroda u čijem kraju živi, tumači svoje nepoštivanje hrvatske ijekavštine raznim, odraslom, zrelom i inteligentnom čovjeku sasvim neprihvatljivim isprikama (ako su se uopće do sada morali kome ispričavati) — studijem u Novom Sadu i Beogradu, dolaskom iz ekavskih govornih područja, ili pak jednostavno nečim najnevjerojatnijim: da to čine, eto tako, iz neznanja (može li onaj koji u č i druge pozitivno proći na testu kvalifikacije ako čini takve propuste »i z n e z n a n j a«), i sl. Bi li jedan nastavnik koji je studirao npr. u Zagrebu mogao imati takav neodgovorni odnos prema materinskom jeziku Smederevčana, ako tamo u školi predaje? Naravno da ne bi, i da bi se najprije morao prilagoditi materinskom jeziku djece kojoj predaje. A tako je i pravo i pošteno!

Na sajmovima, kada se cjenkamo za robu, nije važno kako ćemo govoriti (možemo i mimikom ruke i noge!), važno je da se sporazumijemo, ostvarimo dobit, tj. obavimo trgovinu u svoju korist; no škole su prije svega središta kulture i odgajanja omladine u duhu poštivanja profila svih naših zbratimljenih naroda, a ponajprije onog naroda i jezika na čijem tlu počiva temelj tog središta. Dakle. tu nadmetanja, nametanja i trgovine nema!

Nije nikakva posebna vrlina poštivati sličnosti hrvatskog i srpskog književnog jezika, jer cijenim li ja sličnosti koje u tim dvama jezicima postoje (a jedan je npr. moj materinski), znači da opet cijenim samo sebe, da u onom drugom, nematerinskom jeziku cijenim samo ono što u svom materinskom jeziku imam! Cijeniti razlike između tih dvaju jezika znači ne samo cijeniti ono što u svom jeziku imam nego i ono što u mom materinskom jeziku ne postoji, znači i jezik drugoga, jezik ravnopravnog brata!

Naravno da jezik nastave predvojničke obuke gotovo službeno nameće širenje ne samo ekavice nego uopće i srpskohrvatskog jezika izvan granica SRS i time produbljuje jezični problem na području SRH. ali je isto tako štetno i »neslužbeno« nametanje ekavštine u školama. A sigurno je da takvo jezično šarenilo i nedosljednost u pismu i govoru (naročito u stručnim školama) jest opipljiv uzrok velikom broju nepismenih učenika koji napuštaju naše srednje stručne škole, jer sa završetkom osnovne škole prestaje sustavnost u učenju materinskoga jezika. Tu. u srednjim (stručnim) školama. rađa se. ustrajava i — marljivo primajući gnojivo za cvat — živi jedan niti hrvatski. niti srpski književni jezik, već jedan jezik nadomjestaka. hromosti i amo-tamo-izraza. jezik koji nam i nehotice nameće spominjanje onog simpatičnog Vukova rugania kada je analizirao jezičnu situaciju u obrenovićevoj Srbiji: »... đe se iz dva jezika (i iz treće glave) po svojoj volji treći gradi . . .«

Nadzor nad školama i nastavnicima vrlo je slab. Zato bismo trebali zdušno prihvatiti prijedlog našeg jezikoslovca Radovana Vidovića (»Kako ne valja — kako valja pisati«): »Na neki način provjeriti pismenost nastavnika stručnih predmeta. kontrolirati je te stalno omogućiti da taj nadzor bude djelotvoran... Ako je djelotvoran i strog nadzor potreban — i to nitko ne niječe! — na tržnicama u pitanju zdravstvenih uvjeta. u poslovanju poduzeća i ustanova, posve je tragično. upravo katastrofalno ako se društvo odrekne djelotvorna i stroga nadzora nad radom onih ustanova škola. i onih pojedinaca. nastavnika. koji bi morali odgajati i učiti one koji su buduće društvo. dakle i tržnica. i zdravstvo. i poduzeće. i ustanova. sve.«

Jedino će se tako prikriti oni ožiljci u jeziku koji su zbog dosadašnjeg stanja u srednjim školama produbljeni i razrovani do najtananijeg živca.

Kruna First-Medić

Drago Ivanišević

OTOK

Josipu Pupačiću u spomen

Otok je bi vas zelen
i čuli su se čvrčci i tice.
Ma vitar nan je, pun sunca i modrine,
puva u krmu,
i ni nan se da akoštat.

Tako smo jidrili uz Otok,
uz tu raspivanu zelen,
sve dok se vitar odjednon ni pritvori u zvir.

Zvir tmasti' kreljuti' zaškurila je sve.

Rasparani' jidar pali smo pod Otok.

Sutradan, kad nas je zora zatekla di ležimo na kraju,
meju daskan razbijenoga broda,
oko nas bile su same puste sike.

Iščeza zeleni Otok.

Ni bilo čut čvrčak ni tic.

Pepelna tišina oko nas.

Slavko Mihalić

KRIV SAM JA, MATIJA GUBEC

Za 400. obljetnicu seljačke bune

Napokon sami sa svojom sudbinom
i ma što učinili
odjekivat će neodoljivo stoljećima.

Jednom samo ne biti vlastiti ključar
trgovati praznih ruku
i za svoju sudbinu kriviti druge.

Kriv sam ja, Matija Gubec, kralj Hrvata seljaka
sve sam pogrešno izračunao
i nisam odustao od nakane.

Neka se ne spasi ni jedan među razjarenima
na ovom snijegu uoči fašnika neka nitko ne bude nevin.
Naša će krv biti jamstvo da jesmo.

Tko po nesreći ostane neka izdrži.
Hrvatska se poput repatice vraća svake stote godine.
Junak ne će promašiti.

Samo da je u njemu prkos, da je u njemu buna.
Samo da je u njemu riječ koja ne prešućuje.
I snaga da se gine uzaludno.

OPASKE O KNJIŽEVNOJ TRADICIJI

Ivo Dekanović

U najširem smislu riječi, književna tradicija jednog naroda jest sve što su znani i neznani pisci, stvaraoci toga naroda tijekom njegova povijesnog opstojanja stvoriti kao književnost, usmenu ili pismenu. To bi, dakle, bile sve književne činjenice prošlosti. Pri tom se navlastito misli na iskustva i načela stvaranja, književne postupke, obrasce i forme što se nasljeđuju i prenose, pa tako postaju svojevrsnim konvencijama (u temeljnom smislu te riječi). Književna tradicija jest ono duhovno stvaralaštvo koje živi i traje, a ostvarilo se u pojedinačnim djelima. Pojam književne tradicije ne može se odvojiti od pojma i značenja književne baštine: to su sva pojedinačna djela za koja se znade. Tradicije nema bez djela koja nju prenose.

Ne živi jednakom snagom i značenjem sve što je stvoreno u prošlosti. Razmjerno samo vrlo malen broj stvorenih oblika, ljudskih iskustava ozbiljenih u književnim djelima, preživljuje svoje doba i može govoriti većem broju naraštaja. Ništa ne može od vazda spremnog zaborava povijesti spasiti književna djela, postupke i običaje osim vlastite im životnosti, izražajne snage i ljudskog smisla koji mogu prenijeti iz prošlosti u sadašnjost.

Sama riječ tradicija (latinski naziv podrijetlom iz pravne znanosti i liturgije) — hrvatski: predaja, jasno kazuje što se događa. Neka književna djela postala su osobito vrijedna ljudima stanovite povijesne zajednice svojim ljudskim smislom i izražajnom snagom oblika. Postala su najzad nezamjenljiv dio njihova duhovna svijeta, njihove kulture. Tradicija (predaja) upravo se stoga i događa tako da jedan naraštaj spisatelja i čitatelja predaje drugome ta iskustva i djela na čuvanje. Tijekom vremena stvara se tako ono što obično nazivamo književnom baštinom; u njoj se ostvarila književna tradicija — svojevrstan poredak vrijednosti.

Mogućnošću da traju, otpornom snagom spram zaborava vremena, stanovita stvaralačka iskustva, prokušani književni obrasci, forme i postupci, kao i pojedina djela, prenose svoj smisao iz jednog doba u drugo. Ali ono što tako nadživljuje vrijeme, na osobit način u sebi nosi također i sve što je vrijeme potisnulo u zaborav, bilo da nešto od toga stvaralački obnavlja, ili djelotvorno niječe, povijesno dijalektički nadilazi (što znači: teži k budućnosti, a to je upravo modernitet). Možemo stoga reći da u književnoj tradiciji povijesno živi i djelatno traje sve što su najbolje stvorili pisci nekog naroda ili cijelog svjetsko-povijesnog kulturnog kruga.

Ponovimo sada tvrdnju koju su najpronicljiviji mislioci, kritici i pisci našeg doba već više puta isticali: književnu tradiciju možemo promatrati kao svojevrstan sustav vrijednosti. Pojam sustava razmatra se danas i raščlanjuje s posebnom pozornošću u svim područjima znanosti i kulture, te se nameće s dosta valjanih razloga književnoj kritici i književnoj povijesti. Pustimo sada po strani mnoge probleme i dvojbe što ih taj pojam izaziva. Jedno je pouzdano: tradicija nije nikako zatvoren i nepromjenljiv sustav vrijednosti. Naprotiv, to je sustav koji se više-manje mijenja kako se mijenja svekoliko povijesno ljudsko iskustvo. Sustav, osim toga, uvijek više ili manje otvoren i nikada do kraja nedovršen. Ako tradicija u nekom povijesnom razdoblju postane zaista zatvoren i nepromjenljiv sustav vrijednosti, ona nužno gubi vezu ne samo sa sadašnjicom nego i s poviješću uopće te tako postaje uistinu samo mrtva prošlost.

Svaki uistinu novi stvaralački čin, književna djela koja su plod povijesno novog čovjekova doživljaja, zbilje, mijenjaju nužno donekle naše shvaćanje tradicije, preinačuju značenja i vrijednosti unutar sustava književnosti koju smo naslijedili iz prošlosti.

Promišljamo li tako o književnoj tradiciji, postaje nam jasan pravi smisao bitne povezanosti tradicije i moderniteta. Nikakav valjani modernitet, a još manje pravi stvaralački prevrat u književnosti, nije moguć bez bilo kakva odnosa spram onoga što je već postignuto. Ali valja isto tako shvatiti da ni književna tradicija u jednom narodu ne može živjeti punim smislom bez pravog moderniteta. Tradicija kao sustav vrijednosti pretvorit će se neizbježno u zbirku (a donekle i zbrku) beživotnih okamina prošlosti ako je stalno stvaralački ne nadmašuje i ne mijenja zbiljski modernitet — traženje novog smisla, korak u budućnost. Samo takav modernitet može učiniti književnu predaju trajno prisutnom, uspostaviti je kao neprolazno duhovno iskustvo u povijesti.

Ukoliko je doista živa, književna predaja uvijek iznova pobuđuje novu kritičku prosudbu. Tako se stalno zbiva prevrednovanje postojećih vrijednosti. Ta se kritika ne zbiva samo kao posebna djelatnost kojom se bave tek izobraženi kritici i znalci, nego kao svaki zbiljski misaoni odnos pisaca i čitalaca spram književnih iskustava i djela prošlosti.

Rijetko se kada događa da se svi slože u svemu. Književna baština živi i djeluje najsnažnije i najplodnije upravo onda kada izaziva različite kritičke prosudbe i mnijenja. Jedino se tako može doći do valjanih spoznaja i povijesnih istina o njoj.

Uslijed zapletenih povijesnih okolnosti hrvatska se književna predaja očituje kao vrlo složen i mnogostruko raznolik poredak vrijednoti i značenja. Bila bi velika zabluda kad bismo svu važnost i značajke naše vlastitosti htjeli pripisati samo nekim njezinim tokovima a zapostaviti druge — kako se to već jednom dogodilo u devetnaestom stoljeću. Neka područja književne baštine ostala su do danas slabo poznata, i tek se sada sustavnije otkrivaju i proučavaju.

Danas je posebno pitanje kako treba pristupiti nekim najstarijim i starim našim književnim predajama: srednjovjekovnoj književnosti, a posebno glagoljaškoj, zapisima na bogumilskim stećcima, književnosti na latinskom jeziku, dijalektalnoj narodnoj književnosti, ili staroj kajkavskoj književnosti. Te stare i najstarije naše književne predaje uglavnom danas više ne mogu mnogo djelovati preko pojediničnih djela, nerijetko skromna dometa i po naravi slabo pristupačnih modernom duhu. Ali spomenute stare književne predaje donose nam iz daljine minulih stoljeća mnoga izvorna duhovna iskustva i jezično-izražajna svojstva, samonikli drevni doživljaj svijeta, a to sve može biti nekom piscu današnjice snažan poticaj za posve nov stvaralački pothvat.

Kada jednom sva naša stara književna baština bude potpuno sređena i predočena, zadaća kritike bit će ne samo da vrednuje pojedinačna ostvarenja i uspjehe nego još više: da iz cjeline pojedine stare književne predaje izvuče na vidjelo temeljni misaono-doživljajni sklop odnosa našeg čovjeka spram svijeta kako nam to otkriva ta predaja. Tako će se, zacijelo, određeni sustav ljudskih vrijednosti i značenja što čine povijest naše književnosti jasnije pokazati samosvojnom zbiljnošću i kao duhovno iskustvo za nas sadašnje i buduće biti vazda prisutnim, te stoga vrijednim pažnje.

O JAMESU JOYCEU U TRSTU I PULI

I u široj je javnosti poznato da je znameniti irski pisac James Joyce živio preko deset godina u Trstu, a prije toga zimu god. 1904—1905. proveo u Puli. Taj veliki novator engleske proze, koji je revolucionirao umjetnost romana u XX. stoljeću, bio je tu skroman učitelj engleskoga jezika.

Dva međunarodna simpozija posvećena životu i djelu velikog pisca održana su prošlih godina u njegovu rodnom gradu Dublinu, dok će treći (The Third International James Joyce Symposium) biti u Trstu od 14. do 18. lipnja o. g. Dana 19. lipnja sudionici simpozija zajedno će otići na izlet u Pulu. Simpozij, kojemu će prisustvovati i poznavaoci Joyceova djela iz Zagreba i Ljubljane, a upućeni su pozivi i u neka druga sveučilišna središta u Jugoslaviji, prilika je da se progovori i o Joyceovim dodirima sa Slovencima i Hrvatima i o njegovu još prilično neispitanom interesu za južnoslavenske jezične elemente. Kako je njegovo poznavanje talijanske kulture bilo mnogo veće, Joyce bi se začudio da je mogao znati da će se hrvatski prijevod njegove izvanredno teško prevodive knjige *Uliks* pojaviti godine 1957, tri godine prije talijanskoga. Vrijedno je reći da je slovenski prijevod izašao godine 1967, dok niz drugih evropskih naroda do danas još nije uopće dobilo tu važnu knjigu na svom jeziku.

Za nas je posebno zanimljivo da će velik broj književnih stručnjaka iz mnogih zemalja Evrope, a najviše s one strane Atlantika, prilikom tršćanskog simpozija doći u Pulu. O Joyceovu boravku u Puli poznati su u svijetu neki podaci, djelomice zahvaljujući intervjuu Stanislava Šimića s Amalijom Globočnik, nekadašnjom tajnicom škole Berlitz na kojoj je Joyce bio nastavnik. Tim se intervjuom, uz građu iz talijanskih izvora, poslužio Richard Ellmann u svom velikom životopisu Joycea. Međutim, pravi karakter grada Pule i odnosi u njemu, posebno politički, jezični i društveni, nisu iz Ellmannove knjige jasni, kao što, uostalom, ni etničke i kulturne prilike u Trstu nisu prikazane svestranošću koja bi zadovoljila Slovence i Hrvate.

Nadajmo se da će za vrijeme kratkog posjeta inozemnih učenjaka Puli, što ga je planirao agilni tršćanski organizator, i naši kulturni radnici pokazati potrebnu inicijativu kako bi strani proučavatelji J. Joycea ispravno uočili povijesne okolnosti koje su oblikovale taj grad.

Zgrade vezane uz Joyceov život u Puli trebale bi, uostalom, naći svoje trajno mjesto i u turističkoj propagandi. A tako i rečenica iz Joyceova pisma bratu u Dublin u kojemu spominje izlet na Brijune, gdje je uživao u domaćem siru: »U ovoj zemlji svaka je mala gozba pravi blagdan.«

I. V.

ISPRAVCI

U broju 7 od 28. svibnja, na stranici [illegible], u tekstu »Kako zaobići izložbe?« potkrala se greška. Ispričavamo se slikaru GURSKY ZLATKU što je njegovo ime tiskano kao ZDENKO GYRSKI.

Otkaz Novosadskog dogovora

Upravni odbor Hrvatskoga književnog društva sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, prihvaćajući prijedlog svoje godišnje skupštine, pridružuje se Matici hrvatskoj u njezinu odbacivanju Novosadskog dogovora.

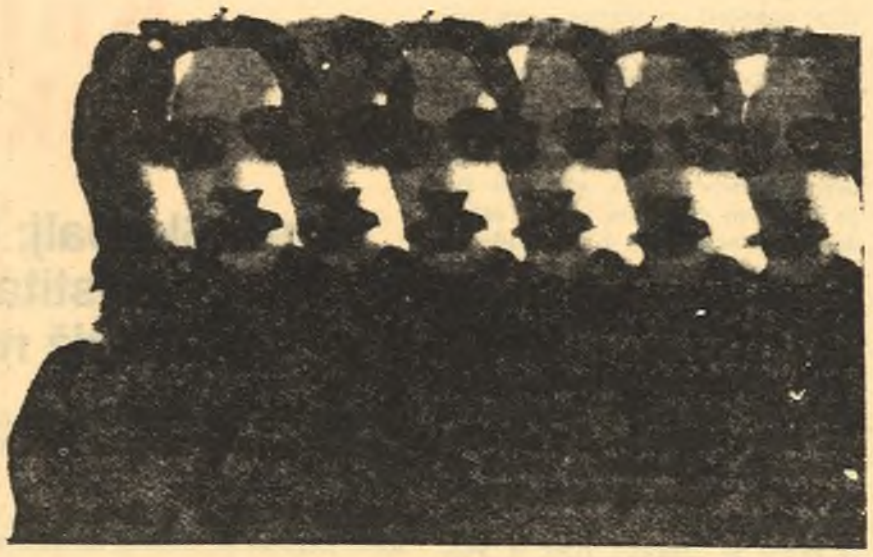
HKD sv. Ćirila i Metoda (nekad Društvo sv. Jeronima), uz Maticu hrvatsku i Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti najstarija hrvatska kulturna i prosvjetna ustanova, u skladu sa svojom djelatnošću smatra svojom dužnošću i svojim pravom pozdraviti ovaj korak Matice hrvatske kao izraz hrvatske samobitnosti i likvidiranja jednoga neprihvatljivog anakronizma u pitanju jezika inauguriranog Novosadskim dogovorom.

Predsjednik:
Nikola Soldo, v. r.
Tajnik:
Stjepan Krčmar, v. r.

Naša priča

Frankensteinov vrt

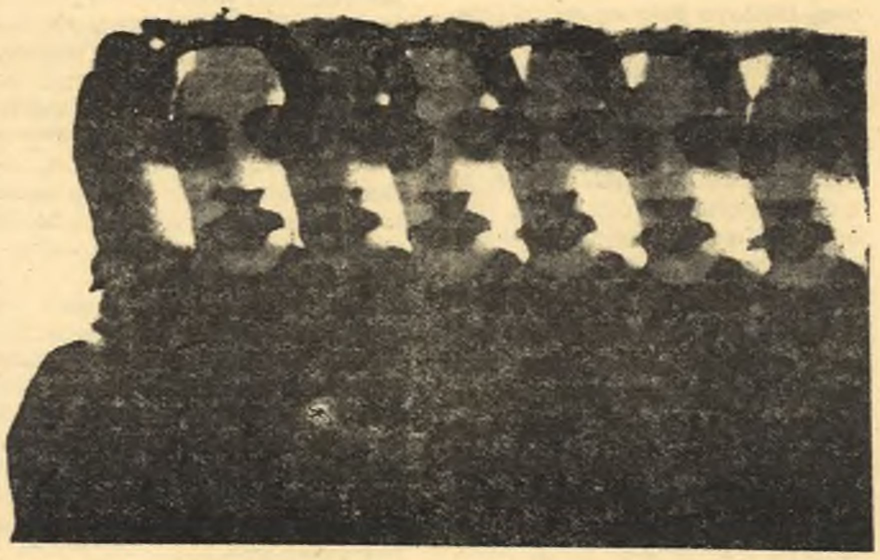
Krsto Špoljar

Prave misli i prave izreke nadolazile su s fatalnim zakašnjenjem, a kavez sam zatvarao kad je ptica već izletjela. Poznavajući svoje nedostatke, što su prije svega proizlazili iz obzira i glupo-dobrog odgoja o potrebi poštivanja tuđeg mišljenja, nisam sebi, noseći u svojoj glavi takve etičke konglomeracije, mogao predbaciti nedostatak hrabrosti zbog toga što su pred onom huljom, Blažom Balkanezerom, moje ogorčene primjedbe ili posve ravnodušne tvrdnje ostale neizrečene, nisam ih izložio u pravo vrijeme i bez ikakva okolišanja, aluzija i pretvaranja. Biti pred njim ono što jesam, tako bi trebalo usmjeriti i označiti cilj moji.. odgovora, i jasno mu pokazati da u samom sebi ustrajno i vječno oporbenjački veslam protiv struje, i da mu, kad sve to izložim, sjurim kao nož pod rebra kakav krvavoubitačni citat starog pokojnog i ludog meštra Frana. Potreba nam je imati nekoga kome ćemo vikati Ž i v i o ili K r e p a o! – i u tom se sastoji politika naših masa! Reći to, tu paljbu riječi, i zatim nasmiješen i opčinjen svojim izazovnim vrlinama, vragometnim mislima i tom superiornom odmazdom prepustiti da ta poetska i filozofska nada dviju bratskih socijalističkih republika potraži analogije u ovom našem suvremenom stanju. Ta moja zanesenost (u sebi sam se spremao na žestoko raspravljanje) brojnim mogućnostima i otkrivanjem udarnih točaka, odlučnih izjava, što su u mom samorazgovoru zvučile perfektno, nije dugo trajala, pa iako nisam podvukao rep, odustajao sam od konstruktivne diskusije, jer ni prave konstruktivnosti a ni drugarske diskusije ne može biti kad Blažo odlazi na Udbu svom stricu, kumu ili tetku popiti dopodnevnu crnu kavu ili trči svaki dan u komitet da se obavijesti o trenutačnom stanju direktiva, i zbog toga je posve nepotrebno nadmudrivati se ili dokazivati nekakvu svoju šugavu pravdu policajcima, pa makar oni pišu pjesme i čitaju Jesenjina. Da bilo što izgovorim od onoga što mislim – anarho-liberalne i destruktivne besmislice, što je sve prema Blažinom mišljenju jednako zločinačkom neprijatelju socijalizma i protivniku težnji naših narodnih masa, vrlo lako, bez ikakvih proročanstva sagledao bih sve ono što se nalazi na drugoj obali ovoga moga Rubikona, jasne znakove moje budućnosti; najvjerojatnije bih slijedio poziv na Savsku cestu, prenoćio bih u društvu huligana ili kakvog manje značajnog zakašnjelog informbiroovca, a drugovi iz studentskog komiteta, strogo, kao da im još uvijek Staljin virka iz revera, u svom pravom revolucionarnom zanosu spustili bi ideološku giljotinu na moj vrat.

Sve me to grizlo kao tjeskoba, ta ustrajna nemoć što se potvrđivala prilikom besmislenih šetnji s Blažom ispred žutog Sveučilišta, uz zelenu ogradicu i u sjeni klorofilnih kestenova za vrijeme poetsko-kritičkih koještarija koje smo vodili ispod fakultetske lipe ili sjedeći na stolcima na pločniku-terasici ispred Kazališne kavane. Smišljao sam svašta da se potvrdim, obranim, iskažem, ali nisam pronalazio ni pametan oblik ni pravilan postupak da se riješim tog Davida što me neprestano gnjavio i da mu s prezirom zauvijek okrenem leđa. Ali jedno je bilo sto posto sigurno: uzalud je čekao da mu prodam svoju dušu!

Pri svršetku moje brucoške godine, baš u onim svibanjskim – lipanjskim sunčanim dopodnevima, sve što se događalo sa mnom poslije predavanja, ta prolazna zadovoljstva koja sam nalazio pred Sveučilištem sjedeći u društvu dobrih cura, mudrih sveučilištarki što su izlagale svoja gola koljena i napeta bedra na polukružnom betonskom zidu iznad Meštrovićeva Zdenca života – bilo je zavaravanje samoga sebe; bacao sam i prosipao lire ovim učenim Dianama, ugovarao sastanke i vrebao priliku da s jednom od njih poslije večere u Studentskoj menzi otiđem u popovski park. U stvari me to uopće nije zanimalo, kao da sam bio lišen prave čulnosti, to skupljanje ljubavnih zgoda, pa iako sam se ponašao bezbrižno i veselo poput kakvog tipa što posjeduje recept sreće i kao da sam se rascvao od zadovoljstva zbog tih lakih pobjeda, dobro sam znao da je ta veselost namještena, smijeh i dobro raspoloženje u opasnom Frankensteinovom vrtu, i tako unatoč povremenim uspjesima bio sam kao od nekog grubog udarca već gadno uzdrman u svom osjećanju i bivšim pretkazivanjima svoje studentske slobode. Shvatio sam da mi za zadovoljstvo nisu neophodne djevojke, njihovo slinavljenje i spuštene trepavice, nisam u ovim sastancima otkrivao nikakve stvarne duboke tajne, nisu stizale nove spoznaje, dovoljno lud čeznuo sam za nekom snažnijom i uvjerljivijom terapijom. Govorio sam sebi za utjehu, ugušujući pojavnost oporbenjačkih i prevratničkih nagnuća, jasnih razobličavanja, politika nije moj posao, politika je nešto odvratno, tako sam buncao – još bih sumanuto dodavao kao da sam zaogrnut baudelaireovskom prokletom pelerinom ili kao da sjedim uz svjetlost osamljene svijeće, to je njihov svijet, ja sam izdvojen! I na trenutak sam bio zadovoljan svojom slobodom šutnje i svijetom što sam ga sveo na što je god moguće manji i oskudniji krug, moj zatvoreni krajobraz. Ali prepoznavao sam tu svoju laž, znao sam da se pretvaram i bilo mi je ponešto i neugodno zbog tog romantičnog prenemaganja, nisam se osjećao ni zadovoljan ni nevin u toj bjelokosnoj kuli mog rasuđivanja. Bezuspješna je bila ta pretvorba, pa sam i nadalje ismijavajući opasnost s prijetećom zluradošću, kao da uživam u samokažnjavanju, čekao trenutak da me ščepa Blažo Balkanezer.

I kao da je posjedovao najprecizniji radar, Blažo bi me otkrio u starom mračnom hodniku pokraj kancelarije Saveza studenata, nepogrešivom sigurnošću prilazio bi mi sa svojom sjajnom aktovkom punom papira, uzdignute glave, vedra pogleda i optimistička smiješka na svojim krokodilskim raljama. Prebacio bi mi ruku preko leđa, ščepao bi me kandžama, i više me nitko nije mogao spasiti ni izvući iz njegovih šapa. Držeći me čvrsto ispod ruke povukao me niza stube, prošli smo tako srdačno spojeni mimo stoljetne lipe ispred glavnog ulaza i izašli na pločnik Kazališnog trga. Čim sam ga ugledao, još tamo u hodniku, srce mi je počelo neugodno lupati, predosjećao sam zamke u koje bih mogao upasti da popustim Blažinim sugestijama i sve bi poslije toga postalo nepopravljivo. Blažo nije gubio valjda vrijeme sa mnom zbog toga što me želi spasiti od ništavnih i neuravnoteženih postupaka, naslućujući nešto opasno što miriše na nesreću, glupo sam se zbunjivao, bijesan što dopuštam da me gurka po svojoj šahovskoj ploči ili se ponaša sa mnom kao da sam javni ulični pisoar. A ja čak nisam sposoban izmisliti nekakav pametan razlog da ga se učtivo otresem a kamoli da nađem pravi odgovor, one istinske velike riječi i ubitačne izraze kojima bih razotkrio njegova licemjerna obmanjivanja. Sve to vrijedno ili presudno promaknulo bi tada mimo periferije moje spoznaje!

Kad smo izašli na trg, njegovo do tada nasmiješeno lice postalo je odjednom ozbiljnije, žuti mutež zahukao je njegove pocrvenjele oči. Sad mi više nije bilo toliko važno što on priča, nisam ga ni slušao, nastojao sam izvući ruku ispod njegove i maknuti mu prste sa svog zapešća, neprirodno miran pomicao sam je, provlačio centimetar po centimetar, a Blažo se zlurado kesio mojoj neprilici. Osjećao bih se zaista grozno (hvatala me već jeza) da me netko od kolega ne poistovjeti s njim, bila bi to (to prisilno sudioništvo) baš gadna neprilika, lijepa parada, prokleta nesreća, i Blažina prisutnost gadno me je trovala kao da sam već upleten u njegove sramotne igre. A nekoliko puta u seminaru čuo sam priče o Blaži Balkanezeru kako je osigurao svoju karijeru u vrijeme informbiroa, a netko tamo pokraj peći, kakav stariji studoš, dok bi se tako povjerljivo pričalo o Blažinim akcijama, onim inkvizitorsko-žandarskima ili onim književno-hvalospjevalačkima, rekao bi da je Blažo svoju svijest iskazivao na taj način, optužujući dojučerašnje prijatelje, da bi drugovi iz komiteta zažmirili na jedno oko i zaboravili na članke koje je pisao za vrijeme rata u četničkim biltenima . . .

Mlako i nimalo vjeran sebi branio sam se od njegovih smicalica i pretvarao se sramno i neuvjerljivo kao da hoću nešto sakriti, da nisam u stanju udovoljiti njegovu zahtjevu: uopće ne pišem ništa, i nemam nikakvih stvaralačkih namjera, pa prema tome ne mogu ni sudjelovati u studentsko-književnom zborniku za koji je Blažo vrlo agilno, moleći i prijeteći, pripremao suradnju u čast nekog socijalističkog sveca ili jubilarne svetkovine; znao sam da ono o čemu bi trebalo pisati pripada rubrici nemogućega, nisam smio pokazati svoje dobro skrivene adute, ono što se kuha u mojoj glavi, pa sam prije nego što bih počinio spisateljske zločine i gurnuo se u propast nekim zabludjelim ili nasilničkim činom već zamišljao muku svojih kajanja i grižnje savjesti, plašeći se predbacivanja i vlastitih optužbi, jednostavno i komotno sam odustajao iako sam često govorio, budeći se iz svog mrtvila: treba nešto poduzeti i nemoguće je dulje šutjeti. Ali svemu tome začetom u mraku u jutro bih se samo smijao ne nalazeći nigdje prave pokretačke snage. No, govorio je Blažo, tiho uz levantinski smiješak, i nisam znao govori li ozbiljno ili mi se ruga, ne moraš se stidjeti, socijalističko društvo nema ništa protiv ljubavne poezije ako je ona pravilno usmjerena i ako je osobna ljubav prožeta ljubavlju prema narodu i partiji . . . duhovno komuniciranje s jednim čovjekom vodi na stranputicu ogavnog građanskog dekadenstva.

Šutio sam kao da pažljivo slušam Blažino izlaganje i usvajam njegove političke pohvale i osude; uostalom, za utjehu samome sebi, kao da vršim neku malu odmazdu, ponašao sam se kao i Blažo, lažljivo i licemjerno. Ostajao sam tvrdoglav, nisam dopustio da popustim iz neke lude pristojnosti, podlegnem tom vrbovanju i kao da sam naivan i krivo obaviješten, nadrljam nešto bezvezno za taj njihov zbornik. Ponavljao sam uporno, glumeći skromnost i neznanje, da ne posjedujem nikakav spisateljski talent i da zaista ne pišem ništa. A da sam i pokušao postati pisac, ne bih napisao ništa značajno; suviše sam pomirljiv ili ravnodušan, a pravog remek-djela nema bez tragedije! Nisam dovoljno odlučan da iskažem svoju istinu, jer nisam očajan!

Blažo me je na kraju razgovora strogo pogledao kao sudac istražitelj kog je nemoguće prevariti, rekao još uvijek srdačno, obliznuo usta i iscerio se, a njegove su krvave oči operirale po meni, vrata su ti otvorena, a onda nakon ovog neuspjeha da me prisvoji, otme mi dušu, prorežao kao da se radilo o nekoj književnoj saturnaliji, pazi da ne bude kasno, tvoja je prošlost čista, ali savjetujem ti – ne druži se s onim propalicama iz Kavkaza! . . . Konačno sam ga se oslobodio! Nestajao je s mene njegov sluzavi trag, i taj trenutak u kojem sam boravio zaštićen svojom slobodom neaktivnosti nadvladavao je ona usputna melankolična razmišljanja i glupa bezumlja srca, gadna ispaštanja što su mi nakon blesavih snatrenja na primjerku vlastito smišljenog autoportreta sugerirala svojom tužnom prazninom da preda mnom više nema ničega značajnog što treba riješiti, nikakva cilja u ovom jadnom osiromašenom svijetu u kojem se više neće pojaviti nove revolucije Glupo je što sam uopće čitao Bakunjina, Kropotkina i Trockoga, u biti opet nekakve otpadnike, zlosretnike i neuravnotežene tipove, mrtve maske i ideološke heretike kojima nije uspjelo prekoračiti prag spoznaje, a moja krivnja nije što sam se prekasno rodio za narodnooslobodilački rat! – i na kraju krajeva, što ja hoću? – pitao sam se znajući da nisam sposoban izraziti se na pravi način i uhvatiti one riječi što su mi postale potrebne. Prihvatio sam svoju sudbinu i već sam se, unatoč tome što ostajem nezadovoljan svojim odgovorom, bez potištenosti navikao na nju . . . A osim toga, ako se ne varam, sve su velike misli već odavno izrečene i genijalna djela napisana, pa je logično da kažemo, idemo se zafrkavati.

Knjiga o hrvatskoj genezi

Ante Škobalj: Obredne gomile, vlastita naklada, Sveti Križ na Čiovu, 1970.

Usuđujem se ovu kratku informaciju započeti tvrdnjom: evo još jednog povjesnika-amatera koji je hrvatsku historiografiju obdario djelom neprocjenjive vrijednosti! Znači li pak to da su »Obredne gomile« Ante Škobalja knjiga koja neprijeporno rješava sve ono što je u našem srednjem vijeku ostalo do danas nepoznato i nerazviđeno? Ni govora o tome. Ali je zato jedno nedvojbeno: ovaj smioni arheolog i teolog uhvatio se ukoštac s materijom na način kako to nitko prije njega nije učinio. Ne strahujući od opasnosti da dobije pogrešne i nepoželjne odgovore, Škobalj pita strastveno i neustrašivo. A zna se: onaj tko umije pitati, umije i odgovarati.

O čemu je zapravo riječ u ovoj opsežnoj raspravi, knjizi od kakvih 700 stranica velikog formata s preko 350 fotografija, crteža i karata? Na ovo pitanje autor odgovara izrijekom:

»Na temelju arheoloških analiza, osobito povezanosti gradina, gomila, stećaka i starohrvatskih crkvica u Poljičkom primorju s usporedbom u ostalim hrvatskim krajevima, u ovoj se knjizi raspravlja:

RAZVOJ KRŠĆANSKOG OLTARA,
POSTANAK DVOSTRUKIH CRKAVA,
POSTANAK I RAZVOJ ŠTOVANJA RELIKVIJA,
ODNOS KRŠĆANSTVA PREMA POGANSKIM VJERAMA,
ODNOS KRŠĆANSTVA PREMA STAROSLAVENSKOM DUALIZMU,
DOSELJENJE HRVATA NA JADRAN,
POSTEPENO POKRŠTAVANJE HRVATA,
SUKOB LATINSKOG I NARODNOG SMJERA U POVIJESTI HRVATSKOG NARODA,
POSTANAK HRVATSKE NARODNE STRANKE,
POSTANAK BOSANSKE DRŽAVE,
POSTANAK BOSANSKE CRKVE, BOSANSKIH 'KRSTJANA' I TAKOZVANIH BOGUMILA,
RAZVOJ I RASPROSTRANJENOST STEĆAKA,
OSTACI STAROSLAVENSKOG POGANSTVA U KRŠĆANSKOJ VJERI HRVATA,

što sve skupa pruža jedinstvenu sliku neprekidnog životnog razvoja i daje mogućnost da bolje i jasnije shvatimo VJEČNI I OPĆI SUKOB RELIGIJE I MAGIJE U LJUDSKOJ NARAVI.«

Vidimo, dakle, da je Škobalj svoje djelo napisao sa svrhom da dokaže »vječni i opći sukob religije i magije u ljudskoj naravi«, u čemu je u potpunosti i uspio, ali nas, ovom prigodom, ne zanima *svrha* »Obrednih gomila«, već *sredstva* pomoću kojih je autor do te svrhe došao, zanima nas *dokazni* materijal, konkretno: odnos kršćanstva prema slavenskom dualizmu, postupno pokrštavanje Hrvata, sukob latinskog i narodnog smjera u povijesti hrvatskog naroda, postanak bosanske države, postanak bosanske Crkve i bogumila, te razvoj i rasprostranjenost stećaka.

Proučavajući povijest oltara (alta ara = visoka gomila), Škobalj mnoštvom primjera i argumenata nedvosmisleno dokazuje da kršćanski oltar, onakav kakav je danas, nije nikakav izum kršćanstva, već je tu riječ o prilagodbi prastarog poganskog žrtvenika novim uvjetima i novoj religiji. Drugim riječima: humkom ili gomilom obilježeni grob poganskog heroja, koji je redovito i žrtvenik, nasljeđuje se već u prvim stoljećima kršćanske ere grobom sveca-mučenika nad kojim se uzdiže oltar, a on, opet, nije ništa drugo do li simboličan žrtvenik. Dakle, ono mnoštvo ilirskih i starohrvatskih gomila što ih na svakom koraku susrećemo u Bosni, Lici, Dalmatinskoj zagori i Hercegovini zapravo su grobnice-žrtvenici iz kojih se kasnije u Hrvata, analogno oltaru, razvio stećak.

Došavši u današnju postojbinu, naši se pređi izravno susreću s jakom rimskom kulturom. Na primjeru starohrvatskih crkvica u Poljicama, koje su odreda sagrađene na planinskim kosama i u neposrednoj blizini poganskih žrtvišta i naseobina, Škobalj bjelodano dokazuje hrvatsko opiranje tuđoj, latinskoj kulturi i civilizaciji, što nas je, za razliku od mnogih drugih netom doseljenih naroda, sačuvalo od posvemašnje romanizacije. Sad je, dakle, lako razumjeti odakle ona uporna hrvatska borba za narodni jezik i pismo u bogoslužju i književnosti, te gdje su korijeni takozvane narodne i latinaške stranke u krilu jedne iste, srednjovjekovne hrvatske države. Ta žilava, naoko tvrdoglava i zasukana hrvatska oporba može se pratiti sve tamo od Grgura Ninskoga do Ante Starčevića i naših dana. Zahvaljujući samo i jedino njoj uspjeli smo opstati kao narod.

Da pokrštavanje Hrvata nije proteklo u jednom mahu, kako se to i danas voli tvrditi, već da je trajalo stoljećima, Škobalj dokazuje čitavim mnoštvom neporecivih argumenata. Primjerice: propašću hrvatske državne samostalnosti, hrvatsko nacionalno biće, konkretno narodna stranka, svoje autohtono življenje produžava u nedostupnim predjelima Bosne, Dalmatinske zagore i Hercegovine, gdje se na podlozi prahrvatskog dualizma, karakterističnog za sve nekršćanske narode bez izuzetka, te utjecajem maniheizma i neopavlićanstva što u ove zabačene krajeve dolazi s Istoka, rađa jedna nova religija — bogumilstvo, sekta utemeljena na dvopočelništvu svega što postoji. U početku bijahu bog Svjetla i bog Tame, Svjetlobog i Crnobog. Svaki je od njih stvorio svoj svijet. Borba između ovih dviju sila jest osnova na kojoj počiva sve živuće... To je temelj bogumilske hereze, koja, ponavljamo, nije ništa drugo do li spoj prahrvatskog poganskog dualizma i dualizma što ga zagovarahu kršćanski odvojci manihejaca i neopavlićana u Aziji. Suodnosno tome: staroslavenska obredna gomila postupno se preobličava u stećak, kao što se u drugih naroda ta ista poganska gomila-žrtvenik preobražava u oltar. Ali evo, po mom mnijenju, i još jednog epohalnog Škobaljeva otkrića: on *nedvojbeno* dokazuje (atomskom analizom ugljikova izotopa C-14, te toponimskim, filološkim, etnološkim i teološkim analogijama i razudbama) da stećak nije samo bogumilski već u istoj mjeri i u isto vrijeme katolički nadgrobni spomenik. Ili još konkretnije: stećak nije obilježje koje pretpostavlja religijsku pripadnost, nego je stećak autohtoni izraz hrvatskog narodnog duha, njegova otpora naspram svemu što je tuđinsko. Da je tome tako, svjedoči, uz ostalo, i rasprostranjenost ovih, kako ih narod ponegdje nazivlje, žrtvišta, crkvina, smrtnih kamenica ili didovina: nema ih, naime, nigdje na svijetu do li na hrvatskom etničkom prostoru, premda je bogumilstva, pod ovim ili onim nazivom, bilo i u zapadnim i u istočnim evropskim zemljama. Slijedi zaključak: srednjovjekovna bosanska država, fenomen u povijesti svih naroda Staroga kontinenta, bila je uspostavljena na temeljima duhovne i materijalne autentičnosti njezina stanovništva, na osnovici tisućljetne hrvatske oporbe Istoku i Zapadu.

Možda će se, po ovome što sam ovako nedorečeno, ukratko pojednostavljeno i nesustavno izložio, nekom učiniti da je Škobalj presmion, da mu teze nisu uvijek i valjano dokazane, da se previše oslanja na intuiciju, te da na svojim postavkama inzistira pod svaku cijenu. Točno, jer ove dvojbe nije lišen ni sam autor, koji unaprijed dopušta mogućnost promašaja u nekima od svojih tvrdnji, što nikako ne znači da »Obredne gomile« nisu djelo epohalne vrijednosti, knjiga koja otvara nove vidike i putove u hrvatski srednji vijek, u vrijeme kad smo se politički i kulturno posvjedočili kao jedan od najstarijih i najautentičnijih evropskih naroda. Stoga bi Škobaljevu knjigu, pisanu znanstveničkom akribijom, pučkom jednostavnošću i pjesničkom nadahnutošću morao pročitati svatko kome je iole stalo do hrvatske nacionalne geneze, do našega praizvora i naše sadašnjosti.

Jozo Laušić

Znanstveno i popularno

Desmond Morris: Goli majmun; prijevod: Renata Čičin-Šain, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.

U Engleskoj, zemlji koja doslovce obiluje društvima za zaštitu, držanje i uzgoj životinja, knjiga »Goli majmun« istaknutoga britanskog zoologa Desmonda Morrisa naišla je na jednodušne simpatije. Neko vrijeme bila je pravi best-seller, pa stoga nije čudno da je za samo tri mjeseca prvo izdanje doseglo fantastičnu brojku od 460.000 primjeraka!

Morris je svoju raspravu, a nazovimo je tako samo uvjetno, pisao popularno, ali bez one, mnogim biologijskim djelima toliko svojstvene, prizemne dostupnosti. Knjiga se bavi čovjekom, tom 193. vrstom majmuna, koga Morris, unatoč tomu što ga krasi laskav naziv *homo sapiens* — naziva adekvatnim biološkim imenom: *goli majmun*. Ta osobita vrsta uspjela je, od beskrajno dalekih tisuću i tisuću godišta prije starijeg kamenog doba, u rodoslovnoj tablici sisavaca od Australopithecusa do današnjeg *homo atomicusa* ne samo održati se već i steći počasno i najviše mjesto! Onima pak koji su u čovjeku, tj. u *golom majmunu*, naučili gledati astralno biće predodređeno samo za visoke ciljeve, knjiga Desmonda Morrisa sigurno se neće svidjeti. Jer, naglasimo to odmah, Morris čovjeka ne gleda kroz produkt drevnih kultura i današnje civilizacije, ne gleda ga kroz sve one odlike koje ga čine iznimnim u sveukupnom biološkom svijetu, već ga jednostavno promatra kao životinju. A to je promatranje toliko podrobno i minuciozno da upravo zapanjuje; sklopivši knjigu, čitatelj se ne može oteti dojmu da autor ima pravo i da govori bezuvjetnu istinu. Jer, usporedbe koje su u ovoj blistavo pisanoj knjizi iznesene donose stare istine, ali na nov i prisniji način. Atavizam, životinjski instinkti, naši stavovi u odgoju i međusobnim odnosima, animalna želja za seksom i hranom ne razlikuje nas, dakle, od naših najbližih srodnika iz reda onih majmuna koje nazivamo primatima. O nama, koje umjesto guste dlake prekriva tek plašt civilizacije i nakalemljenih kultura, engleski zoolog iznosi drastičnu i golu istinu, istinu koja ne oduševljava; no ona nas neće spriječiti da upravo s majmunskom radoznalošću nastavimo čitati njegove knjige.

Recimo još nekoliko riječi i o izvorima na kojima se temelji ovo jedinstveno djelo. Oni su u prvom redu strogo znanstveni, što znači da slamaju skeptičnost koja se zasigurno javlja uvijek kada se razmatra o životinji i čovjeku. Znanost o okaminama prva je Morrisu dala osnovne tvrdnje; tu je zatim i komparativna etologija, znanost koja se bavi proučavanjem ponašanja pojedinih životinjskih vrsta. A treći, možda najvažniji, izvor jest onaj koji se bavi izučavanjem osnovnih, no zato uopćenih zajedničkih obrazaca ponašanja, obrazaca toliko svojstvenih upravo našoj vrsti — vrsti *golog majmuna*.

Knjiga se čita lako; pisana je majstorski, stilom koji nas drži u stalnoj napetosti, jer neprestano pobuđuje znatiželju. Sve u svemu: knjiga »Goli majmun« djelo je koje otkriva i razgolićuje životinjske tajne u čovjeku, tajne koje smo i prije poznavali, ali smo ih zatomljavali ili smatrali bezvrijednima.

Tomislav Hruškovec

René ili lirski kanibalizam

Žandari kulture I.

VI. zagrebački salon

U Francuskoj je René personifikacija bolesti duše*; u Zagrebu bi René silom htio liječiti.

Taj domaći, ljekoviti René oglasio se u »Studentskom listu« od 25. svibnja 1971. godine spisuljkom kojega broj pogibeljnih besmislica premašuje broj redaka.

René Hollós sročio je **Prosvjed predsjednika Odbora za kulturu SS Zagreba** prilično neoprezno pa mu se dogodilo da je i prosvjed sročio njega.

Mislim, da je uredništvo »Studentskog lista« pogriješilo tiskajući Hollósov tekst bez ikakva komentara; kao da ga smatra normalnim i kao da se s njim slaže; posebice mislim da je pogriješilo objelodanjujući taj neprosvijetljeni umotvor na krivome mjestu — u rubrici **Aktualnosti.**

Hollósi su naime (da slikovito otjelotvorim ideje izložene u spomenutom **Prosvjedu),** historijski gledano, u nas prestali biti aktualni prije dvadesetak godina.

Preostaje mi, dakle, da na Renéa gledam kao na recidivu stare bolesti.

Što smeta Renéu?

Gospodinu predsjedniku nisu nikako po volji neke realizacije ovogodišnjeg, VI. zagrebačkog salona. Na tome mu ne bih zamjerio. Pogledajmo međutim, kako se René buni; što napada i kako prosvjeduje, što zahtijeva i u čije ime.

Ljekoviti se naš prijatelj silno uzbudio kad je opazio »na Trgu Maršala Tita zlatno obojenu plastičnu loptu promjera oko 2 m, zatim pred Umjetničkim paviljonom na Zrinjevcu crvenu kocku slične veličine, a u Varšavskoj ulici obojen pločnik u žuto.«

Iz svega je toga izvukao nekoliko fundamentalnih zaključaka. Ustvrdio je da je nekoliko pseudo-umjetnika napalo:

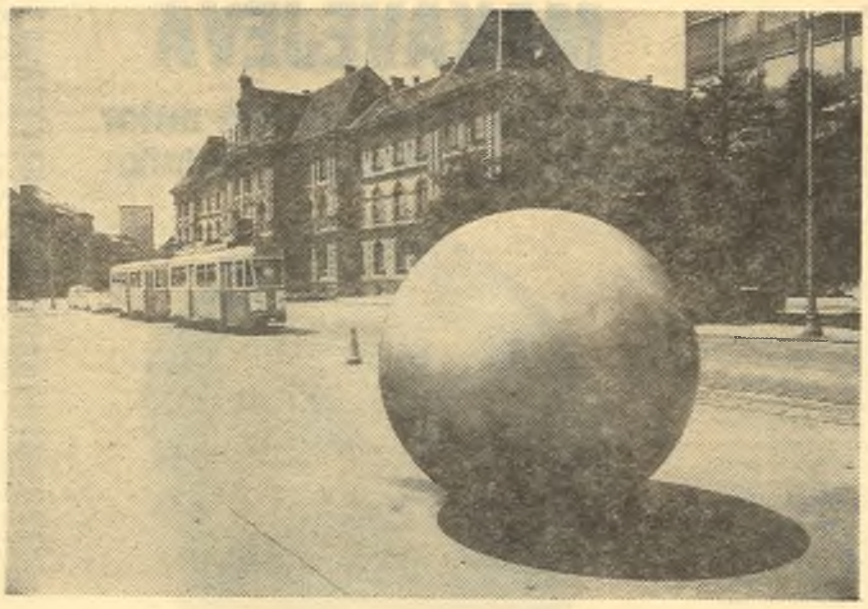
a) građanstvo grada Zagreba,

b) »duhovni sklad koji postoji između građanina grada Zagreba i njegova životnog prostora«,

c) stečene navike i mir građana grada Zagreba i

d) zelene površine grada.

Gospodin je predsjednik Odbora za kulturu SS Zagreba i član Savjeta za nauku i kulturu mišljenja da se time:

Ivan Kožarić: PRIZEMLJENO SUNCE
Foto: R. Karabelj

a) zlorabljuje sloboda stvaralaštva,

b) »obeščašćuje grad i njegov stoljetni duh«,

c) uništava »dobra volja za život i ostatak dobre svijesti što počiva još u zdravim građanima Zagreba i njihovim gostima«,

d) otimaju građanima »temeljne vrijednosti (...) životnog okružja«.

Gospodin predsjednik smatra, prema tome, da su **prijedlozi Borisa Bućana, Ivana Kožarića i Nade Orel:**

a) »degenerični i histerični istupi«,

b) »neodgovorne zamisli«,

c) »pravi zločini«,

d) diktati bezobraštine.

Shodno tome, gospodin predsjednik dotičnike uspoređuje **s:**

a) psima koji mokre gdje stignu.

b) teroristima,

c) trovačima,

d) zločincima.

Kao svaki čestiti farizej tako je i René Hollós zaustio da govori u tuđe ime: siromah, nije kriv što je društven pa se neprestance vidi u množini. On dakle govori u ime građanstva zagrebačkog. Pogađate i zašto: rodoljub je pa ne trpi da netko upropaštava grad što je »upropašten već i ranije«. Renéu logika nije jaka strana ali zašto bi i bila? On i onako ne traži arbitražu razbora nego pendreka.

René se, prosvjedujući protiv nekih manifestacija VI. zagrebačkog salona, žali da ti »nazovi umjetnici« nemilice »uništavaju još jedva živuće zelene površine grada«.

Sporni **prijedlozi** VI. zagrebačkog salona realizirani su:

1) na asfaltnome »otoku« (Trg Maršala Tita),

2) na pločniku (Varšavska ulica),

3) na pješačkom prilazu (Tomislavov trg).

Pitam se koje je od tih triju mjesta suptilnom slikarskom oku René Hollósa — »zelena površina«?

Gospodinu predsjedniku morao sam dokazati da je slijep da bih uzmogao spomenuti da je i slikar.

A propos! Da ne bi tko pomislio kako je gospodin predsjednik bez osobnih zasluga za kulturu grada Zagreba: onomad je, mislim prošloga proljeća, priredio izložbu risotina: falus uzduž i poprijeko a ne kao neki bezobraznici... (Čuvena ta izložba bila je na brzinu i zatvorena; kao šlic na hlaćama.)

Pa ipak gospodin je predsjednik onaj koji grmi:

»PROSVJEDUJEM STOGA I ZAHTIJEVAM DA SE POZOVU NA ODGOVORNOST SVI ONI KOJI NAM TRUJU ŽIVOTNO OKRUŽJE NAMETANJEM I OSTVARIVANJEM SVOJIH ZAMISLI, ILI IH NA BILO KOJI NAČIN PODUPIRU;«

Jedan čovjek usudio se bio izreći da mu na riječ **Hitler** ništa ne pada na pamet; sa mnom je nešto drugačije: na riječ **Hollós** pada mi na pamet Adolf Ziegler, slikar apsolutno beznačajan ali znamenit kao inkvizitor moderne umjetnosti u Njemačkoj godine 1937....

René spada u one angjele profilakse koji, ganuti od sućuti za travu, propovijedaju kanibalizam. S njima nas ništa ne vezuje: ni zastave roda, ni »stoljetni duh« grada, ni »životno bilo našeg tla«: jer nam ne govore isto! Prisjećam se riječi što ih je izrekao svjedok zatora njemačke kulture: **Nametnuti statut duhovno zaostale grupe cijelome narodu znači osuditi ga na nemoć, planirati mu propast.**

Umjetnost živi u slobodi, Ziegleri u njoj propadaju. To je prag koji nas odvaja: a nisu to »crvene kućice«. Ziegleri ne mogu razumjeti da su nam milije prazne kocke nego puni zatvori.

* Mal de René, »bolest stoljeća«.

Igor Zidić

Sjaj i bijeda prijedloga

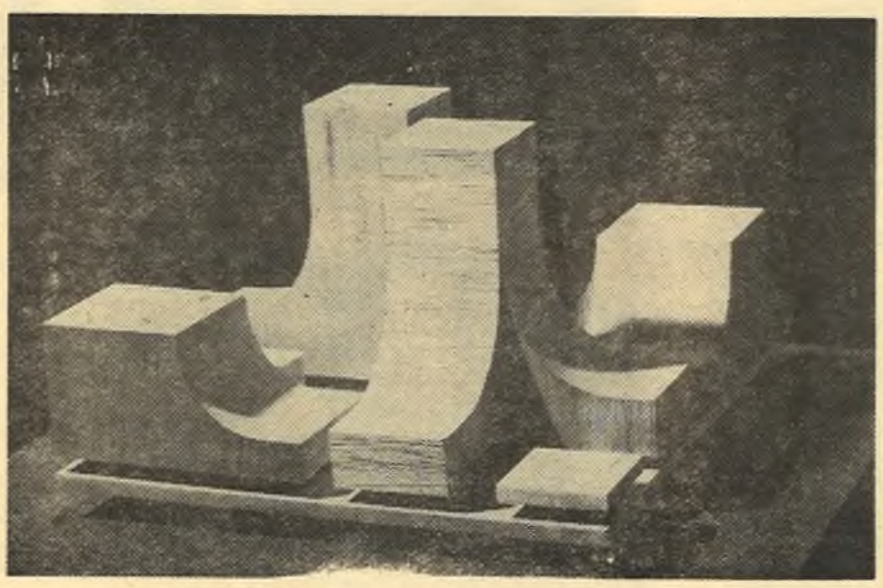
Odgovor predsjedniku Odbora za kulturu SS Zagreba

Budućnosna, istraživačka, pokušajna, mogućnosna, otvorena tema ovogodišnje akcije PRIJEDLOG na ZS 71 imala je ime GRAD KAO PROSTOR PLASTIČKOG ZBIVANJA.

U ambijentu novootvorene Galerije SC imali smo priliku naslutiti nagovještaj jedne izvanredne mogućnosti za likovni život grada u dvostrukom smislu: neposredno osvježenje i obogaćenje urbane komunikacije i prostorne sredine i posredno otvaranje mogućnosti da grad Zagreb, kao tradicionalno jak internacionalni likovni centar (ne zaboravimo da u ovom gradu žive i rade likovni umjetnici svjetske reputacije i vrijednosti!) dobije jednu avangardnu, sutra možda čak i međunarodnu manifestaciju (glazbenici imaju Biennale!).

Izbor i raspon djela uvrštenih u temu grada kao prostora plastičkog zbivanja velik je i šarolik. Pristup temi i shvaćanja su također vrlo raznorodna. I dok smo u prijedlozima Borisa Bućana, Marije Ujević, Tomislava Kožarića, Ivanka Kožarića, Slobodana Dimitrijevića, Jagode Kaloper i još nekih identificirali temu u potpunosti, dok smo u prijedlogu Julija De Luce sagledali problem grada kao prostora plastičkog zbivanja u dosita globalnom značenju, valja priznati da su neki od predlagača naprosto prodavali rog za svijeću.

Naime, neki od prijedloga su više pristajali kontekstu **Situacije.** Arhitektonski projekti pred realizacijom vrlo teško, poznavajući našu arhitektonsku praksu, mogu biti istinski budućnosni sadržaj plastičkog zbivanja u gradu.

Julije De Luca: Projekt

Raspisivaču, međutim, valja progledati kroz prste, budući da se radi doista o pionirskom zahvatu dalekosežnih i velikih mogućnosti.

Zabrinjava, međutim, i obuzima najcrnjim mislima pokušaj neidentificiranih počinilaca, izazvanih ljepotom Kožarićevog prizemljenog sunca na Trgu Maršala Tita, da isto ocrne, nagrde... Pročitali smo i zapis slijedećeg sadržaja: »Tko je to stavio, taj je majmun...« Međutim, možda je i takav oblik reakcije bio predviđeni dio komentara PRIJEDLOGA... Na određeni se prijedlog uvijek reagira, pa kako je mnogo više onih koji su sa zanimanjem zastajali uz Prizemljeno sunce, ostavimo budućnosti da prosudi vrijednost pojedinih reakcija.

Ipak, moram izvjestiti, ovogodišnji Salon su spravljali i zamislili u izabranom kontinuitetu kritičko-studijskog odnosa prema prošlosti, nepristrasnog ali vrijednosnog motrenja sadašnjosti i demokratskog, slobodnog, otvorenog i velikodušnog odnosa prama budućnosti, prominentni znalci likovne problematike. Takvi se mačići, i ako prvi, u vodu olako ne bacaju...

Stoga i završavam sa željom da se ovakva koncepcija Zagrebačkog salona doista nastavi, da napreduje i da se usavršava, jer upravo takav otvara mogućnost prosperiteta likovnog života i likovnog stvaranja ne samo u našem gradu, ne samo u Hrvatskoj, nego i mogućnost internacionalne afirmacije ove značajne akcije skupštine našega grada.

Antoaneta Pasinović

Bez imalo pretjerivanja može se ustvrditi da je novi film Dušana Makavejeva »WR-misterije organizma« — prikazan u Cannesu u sklopu »15 autorskih dana«, kako se zove svojevrsni »antifestival« nekonvencionalnih filmova u organizaciji Društva francuskih filmskih redatelja— naišao na izuzetno velik odjek. Ne samo u festivalskim ćaskanjima, nego i u čitavom nizu vrlo uglednih svjetskih listova s obje obale Oceana, a uz to i kod onih koji na film gledaju kao na robu koja može donijeti zaradu. Kako i ne bi! Taj je film svjež duhom i neobuzdan po šokovima u vrijeme jasnog zamora tzv. avangardnog, podzemnog, novog, lijevog i tko zna kako sve nazvanog buntovnog filma. Na području seksa nekadašnji su avangardisti potpuno zasjenjeni inflacijom komercijalizirane pornografije za koju više nema tajni u spolnome životu, a na području politike Godard i njemu slični postali su beznadno dosadni svojom manirom zapjenušenog ponavljanja otrcanih fraza salonske nove ljevice.

Film koji provocira pomalo svakoga

Makavejev u svom iskričavom kolažu erotskih i političkih paradoksa provocira pomalo svakoga redom, ali ponajviše obje današnje supersile — Ameriku i Rusiju — i to u njihovoj najintimnijoj, seksualnoj sferi. Taj bizarni film teško podliježe prepričavanju i raščlambi: njega se doživljava poput kakvog happeninga koji djeluje ukupnošću svoje spontane i nesputane mahnitosti, a detalji se ne provjeravaju niti važu po nekim neprimjerenim mjerilima akademske estetike. WR — to je Wilhelm Reich, pomalo paranoidni psihoanalitičar, bivši Freudov sljedbenik, teoretičar ljudske sreće putem maksimalnog oslobađanja životne energije koncentrirane u orgazmu. Njega Makavejev posmrtno izvlači iz zaborava i pridaje mu značenje preteče suvremene seksualne revolucije, pa čak i samoupravnog socijalizma! Otkrivajući tragove života i djela Wilhelma Reicha (umro 1957. u američkom zatvoru), Makavejev oslikava Ameriku kako je on vidi: kao veliku pozornicu mahnitog življenja, brutalnosti, malograđanskog puritanizma, nasilja i suzbijanja individualne sreće. No film nas prenosi i u Beograd, gdje dvije emancipirane djevojke (Milena Dravić i Jagoda Kaloper) riječima i djelom propovijedaju Reichove teze uz bezbroj asocijacija na staljinizam i Staljina osobno, na Mao Tse Tunga i Hitlera, na malograđanski ukus i prazne fraze, na koješta drugo... Ako film ima tezu, onda je to suprotstavljanje svim ideologijama zbog toga što one sputavaju čovjeka u spolnome životu koji je temelj sreće, iz čega logično proizlazi propovijedanje seksualne slobode kao preduvjeta za ostvarenje komunizma. Sovjetski majstor klizanja (Ivica Vidović) odrubi u filmu glavu Mileni Dravić, a onda kao posljednji šok ta odrubljena glava progovori da unatoč svemu ne gubi vjeru u komunizam!

Tu svoju glavu Milena je Dravić u Cannesu gotovo doslovno »iznijela na pazar«: prošetala se s vjernom kopijom vlastitog lika pod miškom i, dakako, pobudila je zanimanje foto-reportera željnih bizarnosti. Pa ipak, ništa ne bi pomoglo — čak ni izrazita nadarenost za publicitet koju Makavejev bez dvojbe posjeduje — da film doista nije (unatoč povremenom padu intenziteta) zanimljiv, provokativan, duhovit, osebujan i izrazito osobno angažiran. Film koji neizbježivo potiče na razgovor. Zato sam i dogovorio s Makavejevom intervju za naš list, a on se kao razgovorljiv čovjek otvorena i znatiželjna duha vrlo rado odazvao. Film je bio povod, ali ne i jedini cilj: zanimalo me je ponajviše da Makavejev donekle otkrije iz kakvog je duhovnog svijeta i na poticaj kakvih je osobnih iskustava nastalo ovo neobično djelo koje je doista happening i po svome obliku i po svome odjeku. Happening doslovno: događaj.

Makavejev: Bio sam dobar skojevac

HT: — U jednom ste tekstu naveli da se ovaj Vaš film može tumačiti kao privatna zbirka vlastitih seksualnih i političkih traumi iz djetinjstva. Jeste li ikad slijepo vjerovali u Staljina?

MAKAVEJEV: — Za moj 14. rođendan (a to je bila jesen 1946) mama me je pitala šta želim da mi kupi. »Istoriju SKP(b)«, odgovorio sam kao iz puške. Od onda imam tu knjigu u izdanju »Kulture« i dugo je nisam konsultovao. Ponovo sam posegao za njom prošlog novembra kad sam u čast 53. godišnjice Oktobarske revolucije prisustvovao filmu »Lenjin u Oktobru« od Jutkeviča. Taj je film prilično sramni falsifikat, pa sam fakta upoređivao iz tri izvora: iz filma, iz te knjige i iz »Oktobarske revolucije« od Trockog. Dabome da sam dobio tri verzije iste stvari. Ali kao dečak verovao sam Staljinu. Verovao do te mere da sam u ono doba u prodavnici »Sovjetska knjiga« na Terazijama kupio mapu SSSR kojoj sam pricrtao Jugoslaviju! Sebe sam smatrao dosta dobrim skojevcem...

HT: — Kad je nastupilo gubljenje iluzija i te vjere?

MAKAVEJEV: — Moje opšte pubertetsko gubljenje iluzija poklopilo se s našim postepenim udaljavanjem od staljinizma u godinama 1948-50. Došle su mi u ruke knjige o sovjetskim konclogorima koje se čudno podsećalo na dokumente o »sovjetskom raju« koje je širila nemačka propagandna mašinerija 1941. i kojima onda nismo verovali. To me je apsolutno uzbudilo.

HT: — Dosta rano ste se počeli zanimati za političke stvari?

MAKAVEJEV: — Živo se sećam žurnala u bioskopu na Slaviji 1939. (imao sam dakle 7 godina) kad se pre »Fox Movieton Novosti« pojavio natpis: »Publika se umoljava da ne demonstrira ni ne aplaudira«. Bio je to žurnal o potpisivanju pakta između SSSR i nacističke Nemačke. Upozorenje nije pomoglo: publika je urnebesno pozdravljala Staljina, a zviždala Ribbentropu. Dakle, s politikom i njenim paradoksima dosta dugo živim i pamtim je kao atrakciju. Sećam se, recimo, svečane sahrane patrijarha Varnave koji je navodno otrovan jer se protivio konkordatu. Smrti blaženopočivšeg kralja Aleksandra se doduše ne sećam, ali učiteljica nam je tronuto pričala da su svi klečali na ulicama i plakali...

HT: — Američki dio u Vašem filmu očito predstavlja Vaše osobne dojmove, to je Vaše viđenje surove strane američkog života. No u filmu mnogo se toga odnosi i na Rusiju: pojavljuje se Staljin iz jednog apologetskog sovjetskog filma, izvodi se sovjetski baletni kič, a sovjetskom klizačkom prvaku koji Mileni odrubi glavu dali ste ime Vladimir Iljič. Jeste li bili i boravili u SSSR?

Jesu li hippyji sretni?

MAKAVEJEV: — Pojavljuje se sovjetska stvarnost i kroz neke naše naivnosti i kroz Mileninu frazeologiju — koja je meni ipak draga. Nažalost nisam boravio u SSSR. Nisu me nikada zvali, ali svaka sovjetska delegacija koja dođe u Beograd već godinama traži da vidi moj »Ljubavni slučaj«, mada ga nisu kupili. Ruski i sovjetski »prtljag« koji se pojavljuje u filmu (slike, citati, muzika) deo je moga privatnog sveta i, mislim, našega nasleđa. Konačno tu »Zakletvu« Čiaurelija gledali smo kao dečaci s oduševljenjem. Ima u filmu i direktnih citata Majakovskog i Lenjina, premda im se izvor ne spominje, ima i Gogolja, Piljnjaka i Zamjatina. To je sve Rusija mojih uspomena, deo kulture koju osećam kao svoju, po tradiciji komunističkoj i slovenskoj, ali to nije prava ili objektivna slika Sojuza u kome nikada nisam bio.

HT: — U filmu ustajete protiv društva koje ima neprijateljski stav prema ljubavi. Smatrate li da je takav stav specifičan za staljinističku ili kakvu njoj sličnu diktaturu?

MAKAVEJEV: — Nikako! Savremeno građansko društvo sa svojim gorkim, izolovanim individualizmom još je više nesposobno za ljubav — ali mene problemi sveta privatne svojine ne zanimaju! Mi smo to prevazišli. Mene zanimaju diktature koje spominjete zato što mislim da se tragedija većeg dela sveta koji sebe naziva komunističkim sastoji u fiksaciji za pokret, državu ili pojam naroda kao za jednu veliku majku. Ljubav koja u tom pokretu postoji potpuno je infantilna, zavisna, jednosmerna, usmerena. Individualne odgovornosti nema i ona se dapače kažnjava kao najveći greh ili doživljava kao najveća krivica.

HT: — Kontrast malograđanskom moralu i represiji spolnosti predstavlja slobodna, čak i skupna ljubav, kakva se u praksi ostvaruje u životu nekih hippyja. Što mislite, jesu li hippyji sretni?

MAKAVEJEV: — Ne mislim da su sretni, ali znam da su u nekom dosluhu s prirodom. To je ono što svaki seljak zna od rođenja: vrednost kiše, potoka i sunca, veština da se dan pročita iz oblaka, trave ili ponašanja ptica. Hippyji sa svojim primitivnim somunizmom vraćaju otuđenom, civilizovanom svetu nešto što mu je preko potrebno, nešto od čega smo se i mi udaljili, mada srećom ne toliko kao ljudi u Americi.

Radić, Reich, nacija, seks . . .

HT: — Vjerujete li Vi do kraja u teoriju i teze Wilhelma Reicha?

MAKAVEJEV: — Duboko verujem u istinitost Reichove teze da je u bolesnom društvu nemoguće ljude učiniti zdravim. Mislim da smo u Jugoslaviji, zahvaljujući siromaštvu i bliskosti selu, u povoljnoj prilici da uštedimo neke stramputice civilizacije i iskoristimo prečice od prirodno primitivnog života ka svesno prirodnom življenju. Ne mislim da je suviše velika razdaljina između narodnjačkih ideja Stjepana Radića o seljačko-radničkoj samoupravnoj društvenoj organizaciji i Reichovih ideja o demokratiji rada koja na individualnom planu ima kao konzekvencu nezavisnog pojedinca koji slobodno ljubavno živi.

HT: — Vladimir Iljič u Vašem filmu kaže kako nacionalno nije važno. Je li to ironična potvrda postojanja nacionalnog pitanja u SSSR?

MAKAVEJEV: — Slobodno shvatite tu ironiju ne samo kao ironiju uperenu protiv slepila savremenog SSSR prema Jevrejima, Ukrajincima i drugim neruskim narodima, nego i prema svima onima koji ne shvataju koliko su nacionalne karakteristike elemenat preko kojeg se nigde ne može preći. Neki sistemi laskaju sebi da su »ove razlike izbrisali«, a drugima su već počele da se lupaju o glavu. Naciju kao i seks treba slobodno iživljavati, ali nacionalizam koji zamenjuje slobodni seks neizbežno postaje pornografija.

HT: — Na koncu ovog prvog razgovora jednog srpskog filmskog autora za »Hrvatski tjednik« želim Vas pitati kako gledate na veze između pojedinih nacionalnih kultura i njihovih centara u SFRJ?

MAKAVEJEV: — Ja više verujem u značaj kulturnih centara nego u nacionalne kulture. Novi Sad ili Split nosioci su sopstvenih vrlo osobenih karakteristika. Pojavljuju se eto sada Niš, Kruševac, Rijeka, Sombor... Meni su individualnosti gradova sa svim njihovim nacionalnim obeležjima važnije od nacionalnih entiteta. Hoću da kažem da bezličnim supranacionalnim konceptima moramo suprotstavljati autentične nacionalne kulture, ali da ovima smatram superiornim individualnosti užih sredina i pojedinaca.

HT: — Vi ste, dakle, u svemu beskompromisni individualist?

MAKAVEJEV: — Da, sem u ljubavi, za koju je potrebno dvoje.

Ivo Škrabalo

»WR–MISTERIJE ORGANIZMA« U CANNESU

NEOBUZDANI HAPPENING DUŠANA MAKAVEJEVA

Istaknuti srpski filmski autor govori za »Hrvatski tjednik«

Seksualna sloboda kao put u Komunizam: Jagoda Kaloper i Ivica Vidović

Dvije supersile kao neprijatelji seksualne revolucije

Publicitet: Milena je u Cannesu iznijela svoju glavu »na pazar«

POVIJEST NA POZORNICI

»THEATRE DE LA CITE VILLEURBANNE« U ZAGREBU

U predgrađu Lyona redatelj, glumac a onda i dramski pisac Roger Planchon nastavio je zlatnu nit francuskog PUCKOG TEATRA koju je tijekom pedesetih godina s toliko žara i ljepote razvijao Jean Vilar, jednako na velikom platou palače Chaillot kao i u dvorištu papinske palače u Avignonu. Preuzevši od Vilara sklonost prema povijesnim predstvama, zacijelo vjerujući da će upravo u prikazbama minuloga pučka publika ponajbolje otkrivati svoja ishodišta i totalitete svojih situacija, preuzevši od njega i sklonost prema prostranoj pozornici, oslobođenoj stega realističkih inscenacija na kojoj se slobodno mogu sukobljavati epohe, staleži i pojedinci, sažeti u zažarene fokuse igre, Planchon je te nasljedbine pomaknuo pa i preustrojio prema vlastitim vjerovanjima i namjerama. Kristalnom estetizmu Vilarovih mizanscena Planchon dopisuje činioce pučke igre, grotesku, persiflažu, karikaturu, on sklonost prema povijesnom spektaklu konkretizira u trajan, reklo bi se politički odnos prema povijesnome. Ako je itko u našem vremenu sustavno gradio teatar povijesti, kako režijom tako i vlastitim dramskim scenarijima, onda je to bio Roger Planchon.

Zagrebačko gostovanje Planchonova THEATRE DE LA CITE VILLEURBANNE, koje se zbilo posljednjeg svibanjskog i prvog lipanjskog dana, bilo je, dakle, ne samo prilika da naše općinstvo upozna jednu od posljednjih vrijednosti danas agonizirajućeg francuskog teatra nego je to gostovanje i svojim programskim izborom omogućilo da na dvjema razinama razmotrimo preokupacije trajne i nezaobilazne: odnos teatra prema vlastitoj povijesti i odnos teatra prema Povijesti — s velikim početnim slovom. Prvi snop pitanja sažima Planchonova režija Molièreova TARTUFFEA, koja će uskoro proslaviti desetogodišnjicu (premijera 22. studenog 1962. u Villeurbanne), a drugi postavka njegova vlastitog komada PLAVO, BIJELO, CRVENO (praizvedba 1967).

Motivacija kao polazište

Prva misao koja se, zacijelo, za gledanja TARTUFFEA nametnula površnom poznavaocu bila je: pa gdje je tu moderna ideja, gdje misaono osuvremenjenje, gdje idejni razlog postavljanja? Lakše je bilo zamijetiti sasvim kazališne različitosti od tradicije, uvriježene u predstavama Commédie française; lakše je bilo uočiti kako Planchon snažnim, agresivnim napadima dinamičkih amplituda, grotesknih deformacija ili neočekivanim, dugim stankama razbija tradicionalnu, bezopasnu glazbu stihova i njihova međusobnog nadovezivanja; lakše je bilo uočiti izvanrednu, unutrašnju ritmiziranost njegove mizanscene, brza i uznemirujuća spletanja i raspletanja likova u skupnim scenama, pritajeni geometrizam njihova kretanja u pojedinačnom; konačno, lakše je bilo razumjeti »ideologiju« izvanrednog dekora René Allioa, s njegovim perforiranim plohama, njegovim sukcesivnim otvaranjima, koja — kako je već rečeno — kada se odviju do kraja, kad prostor biva do kraja otvoren, čine, tek onda, taj isti prostor beznadno i bezizlazno zatvorenim. Ali ideja, misao, osuvremenjenje: — zar je moguće da taj ne sasvim izliječeni brechtovac nema svoju modernu ideju o TARTUFFEU koju bi se moglo čitati jasno poput natpisa?

Planchon je dovoljno mudar i dovoljno umjetnik te zna kako je besmisleno, pa i nepristojno, doći s nekakvom svojom IDEJOM i onda režijski postupak pretvoriti u posao kalemljenja, potčinjavanja, utrpavanja djela u kalup IDEJE. Suvremenost pristupa iskazuje se tek na kraju, na kraju režijskog postupka i gledanja predstave, a zalog njezin jest senzibilitet kojim umjetnik čita djelo, kojim otkriva njegove istine drugim stoljećima i drugim vremenima nevažne, kojim izgrađuje kutove odnosa među likovima, njihove naravi i njihove sudbine. U tom čitanju TARTUFFEA Planchon je nagazio na dvije-tri replike u tekstu što govore o Orgonovoj STRASTI prema Tartuffeu. On je, na što upozorava Emilie Copferman (ROGER PLANCHON, Lausanne 1969), poštivao i razliku u dobi što je na praizvedbi dijelila nosioce tih dviju uloga, pa smo u središtu motivacija dobili u ruho pijeteta travestiranu homoseksualnu sklonost Orgonovu prema Tartuffeu. Taj su odnos u izvedbi izvanredno. s mnogo diskrecije, distanciranosti pa i neke posebne jadne topline ocrtali Jacques Debary u ulozi postarijeg zaljubljenika i Michel Auclair u ulozi obožavanog Tartuffea. Ali, to nipošto nije tek izvlačenje perverznog detalja; pronađena motivacija objašnjava, mnogo jasnije i uvjerljivije, polarizaciju što se stvara u Orgonovoj obitelji, zatim ulogu majke, i što je ponajvažnije, od nje započinje razudba čitave jedne kazališne pa i društvene situacije.

Stavljeno pod svjetlo MOTIVA, stanje među ljudima, stanje u stanici što je zovemo obitelju, pa onda i stanje u društvu, ukazuje se pod svjetlima sasvim drukčijima od onih što ih je mogla baciti naivna Orgonova glupost. Drama je tako postavljena na ono stjecište i sjecište gdje se sastaju privatno, duboko privatno, i javno, idejno, vjersko. A sve su se situacije povijesti, sve vjere i ideologije upravo na tom sjecištu i stjecištu iskušavale, korumpirale i lomile. Povijest, zacijelo, ima svoj veliki tijek, svoje velike zakone i svoje globalne neizbježnosti. Ali ne treba zaboraviti da je sudioništvo u njoj, u idejama koje su je pokretale i zaustavljale, također jedan niz travestiranih, duboko privatnih motiva, i da je ta stalna igra preoblaka, to stalno oblačenje onoga što bi čovjek htio skriti, onoga što ga — ponajprije pred sobom samim — poražava i dovodi u pitanje, to oblačenje u nešto drugo, zvučno, idejno, uzvišeno — da je, dakle, taj niz travestismana crno ulje stroja svake ideologije, način da se kreće, ali i da se troši. Za mene je to svakako bila jedna pouka, možda i najvažnija, Planchonova TARTUFFEA.

Scenografija René Allioa za »Tartuffea« u Planchonovoj reziji

Pored vulkana povijesti

Situacija ljudi pored velikih vulkana povijesti, to je tema Planchonove scenske kronike PLAVO, BIJELO, CRVENO ILI SLOBODNJACI. Niz osoba drugoga, trećega i tridesetoga reda, ali nijedna prvoga, postavljene su u vremenu što razdvaja predigru revolucije 1788. do konzulatskog trijumfa 1800. u blizini tih vulkana povijesti, tako te dobro čuje njihove erupcije i na svojim licima pronalaze tragove njihova pepela, tako te i njihova tijela ponekad sažižu vijugave i ćudljive plamene rijeke, opet, ni jedom se oni neće naći u žarištu samom, na onim mjestima gdje se povijest stvara. »Historicizam« je odbačen. Kao da je i na taj način, i bolje nego u tijeku predstave upotrebljenim plakatima, Planchon htio upozoriti da se povijest zbiva i dalje PORED nas i da oni drugi, što je stvaraju, za našu svijest prebivaju u nekom vanjskom, nevidljivom svijetu iz kojega k nama stižu samo posljedice. Svi njegovi likovi mogu malo učiniti u povijesti; istina, mogu i oni ubijati ili biti ubijeni, ali tijekom događaja njihova se udaljenost povećava, mnogi od njih postaju sve jasnije izgnanicima povijesti; pa ipak i na one koji su joj htjeli prezrivo okrenuti leđa, koji su svojom slobodnjačkom naklonošću, a moglo bi se reći čak ideologijom, htjeli ljubavnim igrama zanijekati njenu moć, bivaju izmijenjeni, ranije razjedinjeni, sada pomireni, ili obratno.

Na kraju kronike, kad sretnemo markiza Aubiera d'Arbonne u nađenoj ljubavi s vlastitom ženom, od koje su ga, na njenom početku, dijelile sklonosti prema slobodnim ljubavnim igrama, onda još jednom vidimo kako se povijest, ovaj put naopako, poigrala s to dvoje slobodnjaka, ali vidimo i još nešto: da su utjecaji ipak uzajamni. Slobodnjaštva raznih Aubiera, kojega je ovdje ležerno igrao Michel Auclair, bilo je jedno od onih malih poluga koje su postupno stvarale duhovnu klimu pogodnu za revoluciju, a ta je revolucija, iako stalno izvan njegova vidokruga, sudjelovala u pretvaranju Aubiera u zaljubljenog supruga koji je odbacio onu plemićku česticu sa svog imena i otkrio »trgovinu i industriju«. Na novim je slobodnjacima red.

Povijest nije prisutna samo u fabuli i kostimu, ona je prisutna i u Planchonovoj rečenici: u njenim fleksijama, u njenom duhu, u njenim ironičnim obratima, rekao bih, u njenoj kulturi, kristalizira se jedna tradicija francuskog teatra i francuskog govora, ali ne kao pokušaj rekonstrukcije, nego više kao projekcija načina kako mi čujemo stanovit govor prošlosti fiksiran u djelima njezinog kazališta. A predstava? Kako se povijest iskazala u današnjem obliku pučkog teatra?

Možda upravo inzistiranje na nekim OBRASCIMA pučkog teatra, koji bi trebao nositi i izravnost pouke, jest najizrazitija slabost Planchonove predstave i razlog njene stanovite zamornosti. Kad se na platou nalaze protagonisti, kad ih Planchon razmješta u likovno izvanredno rafinirane iako pretežno plošne kompozicije što upućuju na ukus francuskih slikara XVIII. i XIX. stoljeća, predstava teče u svom usporenom ali intenzivnom ritmu. Kad između slika naviru glumci i pjevači pučkog teatra koji komentiraju ključna povijesna zbivanja, prikazana u grotesknim sukobima golemih, praznih, od nekakvih plahti sačinjenih lutaka, onda moralitet i smsao tih intervencija ostaje na razini sasvim priprostoj, a igra se zaustavlja, zapinje, zastaje. Čini mi se da je Planchonov teatar već u svojoj biti, pa i onaj teatar TARTUFFEA, dostatno širok i dostatno uvjerljiv da bi bio i pučki, a da su danas svi pokušaji rekreiranja obrazaca pučkog teatra kako je to pokušao Planchon, a kako su pokušavali i drugi, pa i u nas (s mnogo manje talenta) nešto samo kao kratko osvježavanje koje ubrzo dosađuje i postaje deplasirano. Uostalom, i ta preobrazba »pučkog« tek je jedan aspekt u kojem se iskazuje povijest.

Petar Selem

MALI KOMENTARI

NAKON SKUPŠTINE PRAVNIKA

Za hrvatski pravni sustav

Posve je naravno da su duboke promjene u našem političkom sustavu zainteresirale ne samo najširi krug našega općinstva i angažirale sve društveno-političke organizacije nego su u središtu zanimanja i niza strukovnih organizacija i društava. Potvrdila je to i nedavna godišnje skupština društava hrvatskih pravnika u privredi, u tijeku koje je održano i savjetovanje u ustavnim promjenama. Pojedina su društva (u većim hrvatskim privrednim središtima) okupila gotovo sveukupno članstvo — preko tisuću stručnjaka — u raspravama o izgradnji hrvatskoga pravnog sustava. Primjerice: u Zagrebu je, u različitim komisijama, radilo preko stotinu pravnika. Na skupštini je donesen jasan zaključak da se hrvatski pravnici u privredi moraju uključiti u izgradnju republičkoga zakonodavstva. Ocijenjeno je da je dosadašnji, centralistički zakonodavni sustav bio kočnicom razvoja samoupravnih, socijalističkih odnosa; sukladno tomu, hrvatski pravni sustav mora izrastati iz gospodarskih i općedruštvenih potreba Hrvatske: stoga sudionici smatraju da u republici nema potrebe za stvaranjem glomaznoga državnog aparata — postoje znanstvene i stručne snage koje se mogu i žele uključiti u taj rad. I još je jedan zaključak jasan: hrvatski pravni sustav mora, koncepcijom, biti sustavnim dijelom nacionalnoga suvereniteta SR Hrvatske, a temeljiti se na samoupravnim osnovama. Samo tako može se kod pravnika razviti kreativna sposobnost.

Ovi zaključci ne mogu ostati samo na papiru: novo je rukovodstvo (za predsjednika Hrvatskog društva pravnika u privredi izabran je IVAN MILAS, direktor za opće i kadrovske poslove kombinata »Sljeme«) obvezno da stupi u vezu s predstavničkim i drugim organima republike.

DOPISNICI »HT« JAVLJAJU

VARAŽDIN

Priprema se »Hrvatski sjever«

Živa je i obuhvatna djelatnost kulturnih radnika ovoga kraja, a prednjači Kulturno-prosvjetno društvo »Zrinski« iz Čakovca, koje je u svojoj »Biblioteci kajkavskog kolendara« objavilo pet knjižica kajkavske poezije (I. Jembriha, S. Kancijana, M. Hegedušića, S. Beneca i D. Feletara); izašla je i knjižica o Zrinskom i Frankopanu: »Navik on živi ki zgine pošteno« T. Đurića i D. Feletara. Ovih se dana očekuju nova izdanja: monografija o Legradu, knjiga »Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske« te zbirka humora »Feferon«.

Priprema se književni časopis »Hrvatski sjever«, zajedničko izdanje Maticâ u Čakovcu, Koprivnici i Varaždinu.

Mladi varaždinski književnik Armin Rijavec (rođ. 1939) nakon romanâ »Nalik je beskraju« i »Trenutak leptira« objavio je nedavno i treći, s naslovom »Posjetilac«.

Kulturno-prosvjetno vijeće u Varaždinu u jesen će objaviti »Muzički život Varaždina« prof. Krešimira Filića, a za tisak je pripremilo i reprezentativnu monografiju Varaždina.

M. Kraš

SLAVONSKA ORAHOVICA

Izložba braće Večenaj, slikara-naivaca

U čast 30. obljetnice ustanka naroda Hrvatske i Jugoslavije, a u okviru tradicionalnog »Orahovičkog proljeća«, otvorena je na inicijativu Matice hrvatske i Zavičajnog muzeja Orahovica izložba slikara-naivaca braće Večenaj: Ivana i Stjepana iz Gole, te Miše iz Orahovice.

Braća Večenaj afirmirani su slikari-naivci podravske škole; u Orahovici izlažu prvi put zajedno, a pojedinačno su izlagali u Rimu, Beču i drugim gradovima. Velik broj djela izuzetne vrijednosti ovih umjetnika pohranjen je u galerijama likovnih umjetnosti Zagreba, Beograda, Ljubljane, Beča, Praga, Pariza,

Vatikana i drugih gradova Evrope i Jugoslavije. Tijekom Orahovičkog tjedna ovu značajnu umjetničku priredbu, koja je za samu Orahovicu od izuzetne kulturne vrijednosti, posjetilo je preko 800 mještana i gostiju.

D. Horvatin

ZAGREB

Zavičajni klub Livnjaka

29. svibnja 1971. godine u dvorani studentskog doma »Nina Marković« osnovan je Zavičajni klub Livnjana. Poziv na ovako svečani sabor prihvatili su svi Livnjaci, studenti, srednjoškolci i zaposleni na raznim dužnostima na području grada Zagreba.

Zbor su pozdravili i funkcionari livanjske općine, koji su došli da zažele mnogo uspjeha u radu tako značajnom skupu. Na ovom prvom saboru oduševljeno su pozdravljene smjernice SKH i predložene dublje promjene u lokalnim zajednicama još uvijek veoma nerazvijene regije livanjskog kraja. Težak položaj livanjske općine u gospodarskom i u kulturnom pogledu još težim čini i migracija inteligencije. Svake godine na zagrebačkim fakultetima stotinjak studenata završi studij, ali, na žalost, radije traži godinama posao no da se vrate u rodni kraj.

»Znam« — rekao je na ovom skupu Ivan Hrga, direktor jednog zagrebačkog poduzeća, inače Livnjak — »25 godina je proteklo od rata, a mi i naš rodni kraj smo uvijek na istome. Uvijek se zaobilazi naš zavičaj, a dokle?«

Teški uvjeti života odbijaju diplomirane inžinjere i profesore koji se radije odlučuju na odlazak u Zapadnu Njemačku, pa i na fizički posao. Ostaje sjećanje na mukotrpno djetinjstvo, melankolija i čežnja za zavičajem.

Jozo Hrga

ZA UČKU I SPLIT–ZAGREB

Priredba u Varaždinu

Matica hrvatska u Varaždinu organizirala je svečanu akademiju u korist izgradnje tunela kroz Učku i auto-ceste Zagreb — Split.

Na svečanosti su govorili prof. Radovan Jandrašić i Janko Peharda, direktor poduzeća »Koka«, pod čijim je pokroviteljstvom akademija i održana.

U kulturno-umjetničkom programu nastupili su pjevački zbor Matice hrvatske »Ivan Padovec«, pjevački zbor »Sloboda« te članovi Glazbene škole i Narodnog kazališta »August Cesarec«.

A. Martan

Hrvatski književni prevodioci

U nacionalni zajam za prometnice od bitne važnosti za gospodarsku i duhovnu integraciju Hrvatske uključili su se i članovi Društva hrvatskih književnih prevodilaca (ovaj naziv nosi to društvo od godišnje skupštine u travnju 1971): od uplaćene članarine upisat će svotu od 2.000 dinara.

Na svojoj skupštini hrvatski književni prevodioci zaključili su da se izdavačima predloži minimalni prevodilački honorar od 500 din po autorskom arku. Godišnje nagrade Društva ovaj su put dodijeljene ZLATKU CRNKOVIĆU (za prijevod Rothove »Portneyeve boljke«) i dru BRATOLJUBU KLAIĆU (za prijevod Vergilijeve »Eneide«). Novome Upravnom odboru (koji se konstituirao 13. svibnja) predsjednikom je dr Leo Držić, potpredsjedinkom Z. Crnković, a članovi su N. Šoljan, M. Machiedo i B. Pećnik-Kroflin. (a)

ZRINSKO-FRANKOPANSKA OBLJETNICA

U GRAZU

Netom osnovano društvo prijatelja Matice hrvatske, pošto je pravno odobreno od austrijskih vlasti, 24. je travnja priredilo svečanu akademiju kojoj je, između ostalih, prisustvovao i predstavnik Konzulata SFRJ. Slijedećeg dana organiziran je posjet Bečkom Novom Mjestu, gdje su položeni vijenci. Tom prigodom, kako ih je put vodio kroz Gradišće, članovi Društva posjetili su hrvatsko selo Stinac i zadržali se u srdačnom i prijateljskom razgovoru s mještanima.

T. D.

U PETRINJI

Podružnice Hrvatskog filološkog društva i Povijesnog društva Hrvatske, te Inicijativni odbor MH priredili su, uz pomoć Općinske konferencije SSRNH, priredbu u čast tristote obljetnice. Sudionici proslave srdačno su pozdravili učenike Osnovne škole »Artur Turkulin« i muški pjevački zbor RKUD-a koji nosi isto ime. Dr Danilo Pejović govorio je o značenju tih dvaju velikana u hrvatskoj povijesti. Mnogi su tada prvi put čuli da je mladi časnik Josip Runjanin u Glini uglazbio Mihanovićevu »Hrvatsku domovinu«, danas »Lijepu našu«, koja je prvi put izvedena upravo u Petrinji.

I. S.

PRIREDBE

Dubrovnik se sprema

Dramski repertoar najznačajnijeg hrvatskog jadranskog festivala, Dubrovačkih ljetnih igara, bit će ove godine obogaćen dvjema novim premijerama, jednom iz naše nacionalne baštine, drugom iz svjetske klasike. U parku Glazbene škole, gdje se tijekom godina prikazivao Držićev SKUP, redatelj KOSTA SPAIĆ postavlja prvu modernu izvedbu PAVLIMIRA Julija Palmotića. Prostor će adaptirati MIŠE RAČIĆ, kostime kreira JAGODA BUIĆ, koreografija je povjerena NADI KOKOTOVIĆ, dok će glavne uloge tumačiti RADE ŠERBEDŽIJA i NEVA BULIĆ. Izvedba PAVLIMIRA očekuje se s posebnim zanimanjem, jer je riječ o još jednom pokušaju rehabilitiranja tekstova naše dramske književnosti starijih vremena koji su dugo vremena snivali daleko od životnosti pozornice.

Lovrijenac, velika dubrovačka pozornica šekspirskih tragedija, primit će ovog ljeta u svoj prostor drugog velikog elizabetijanca, Marlowea, čiji se EDUARD II izvodi u adaptaciji BERTOLDA BRECHTA, a u prijevodu A. STAMAĆA. Redatelj predstave GEORGIJ PARO izabrao je kao suradnike scenografa ZVONKA LONČARIĆA i kostimografa MARIJU ŽARAK, dok je naslovnu ulogu povjerio BOŽIDARU BOBANU.

Pored ovih dviju premijera festivalskog ansambla, obnavlja se Shakespeareov MACBETH u režiji Vlade Habuneka. Pored Neve Rošić i Tonka Lonze, koji će i ove godine tumačiti kraljevski par, nastupit će i neki novi protagonisti: Miše Martinović zamijenit će Predraga Tasovca u ulozi Banqua, a Neva Bulić Irenu Kolesar u ulozi Lady Macduff.

Na Festivalu će se pojaviti i predstava koja se afirmirala na pozornici Teatra ITD: Stoppardova drama »Rosencrans i Guildenstern su mrtvi« u režiji Joška Juvančića s Radom Šerbedžijom i Ivicom Vidovićem u naslovnim ulogama, a bit će izvedena na Revelinu.

(m – t)

Završena je Smotra radničkog kulturnog stvaralaštva

DRUGI REPUBLIČKI SUSRET pod nazivom »Radničko kulturno stvaralaštvo«, a pod pokroviteljstvom i u organizaciji Vijeća Saveza sindikata SR Hrvatske, Kulturno-prosvjetnog vijeća, općinskih kulturno-prosvjetnih zajednica i radnih organizacija u Hrvatskoj, okupio je u BELIŠĆU (dramski dio, 21—27. V), KARLOVCU (likovni dio, 22 — 29. V), SISKU (literarni dio, 24 — 26. V) i BOROVU (folklorni dio, 29. V — 5. VI) preko 800 (!) sudionika — izvođača koji se u svom slobodnom vremenu u svojim radnim organizacijama bave kulturnim djelovanjem i stvaranjem.

Za razlikk od ovakih i sličnih smotri, ovaj susret nije imao natjecateljski karakter, već je svaki sudionik primio diplomu, a svaka grupa plaketu.

(Zrinsko-frankopanska)

IZ KULTURNE POVIJESTI

OBLJETNICA

70 godina Hrvatskog školskog muzeja

Sedamdeset je godina prošlo otkako je na Glavnoj skupštini Hrvatskog pedagoško-književnog zbora novoizabrani predsjednik, Antun Cuvaj, izrazio misao da se u Hrvatskoj osnuje školski muzej. To je bilo s oduševljenjem prihvaćeno, tako da je na jednoj od sjednica iste godine donesen kompletan program budućeg muzeja, a zatim (31. I. 1909) i »statut«, uz apel proizvođačima nastavnih sredstava i izdavačima u Carevini i inozemstvu da slanjem učila i knjiga povećaju bogatstvo muzeja.

Nakon velike akcije prikupljanja materijalne pomoći od raznih ustanova i pojedinaca, te nakon dobivanja potpore Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade, Muzej je svečano otvoren 19. VIII 1901. Osnova novog muzeja bijahu nastavna sredstva i školska oprema s izložbe 1871, kao i eksponati s Pariške svjetske izložbe (1900), a mnoge su predmete skupili i darovali pučki učitelji i učiteljice iz cijele Hrvatske, kao i HPKZ. Muzej je otvoren u pet prostorija i dva hodnika u zgradi Hrvatskog učiteljskog doma, a prilikom otvorenja posjedovao je u zbirci nastavnih sredstava i školske opreme 4935 muzejskih predmeta, dok je biblioteka brojila 2741 djelo. Arhivska zbirka posjedovala je tada 290 arhivskih predmeta.

Djelatnost Hrvatskog školskog muzeja tijekom idućih godina odvija se uz prilično poteškoća zbog nedostatka novčanih sredstava, prostora, kao i događaja na društvenoj i političkoj sceni Hrvatske. Za ratnih godina (1914 — 1918) Muzej je bio zatvoren, a u novoosnovanoj Kraljevini SHS zapao je u tešku financijsku situaciju. No, i pored svih teškoća, u Muzeju, je 1925. godine (u povodu proslave tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva) održana školska izložba koja je bila masovno posjećena. Za vrijeme drugog svjetskog rata rad Muzeja i opet je prekinut, a vrijedne su muzejske zbirke pohranjene u skloništu zgrade. Nakon rata radi se na izradi novog tematskog plana postave Muzeja, tako da se još te iste godine Muzej ponovno svečano otvara za građanstvo. Sad je Hrvatski školski muzej usmjerio svoju djelatnost u tri smjera: konzervatorskom, znanstvenoj obradi građe i popularizaciji obrađenog materijala povremenim tematskim izložbama. Prostor mu, na žalost, ne dopušta da stalnom postavom predoči posjetiocu kontinuitet razvitka školstva u Hrvatskoj, pa stoga organizira povremene izložbe koje su u uskoj vezi sa stručno-znanstvenom aktivnosti.

Danas je Hrvatski školski muzej specijalni tip povijesnog muzeja sa zadatkom skupljanja, obrađivanja, proučavanja i objavljivanja građe istraživačkog i znanstvenog rada. Pedagoška knjižnica »Davorin Trstenjak« u sastavu je muzeja i posjeduje 21156 knjiga, te 4587 časopisa iz pedagogije, psihologije, filozofije, itd. Knjižnica posjeduje i jedinstvenu zbirku od 3000 školskih udžbenika, te 290 različitih časopisa koje izdaju učenici osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj. Zbirka dokumentacije danas posjeduje građu o osnivanju i radu 2500 škola, a fototeka oko 10.000 fotografija. Hrvatski školski muzej danas nije samo riznica nacionalnog blaga, već živi dio narodnog tijela koji se uspješno uklapa u sve tokove hrvatskog odgojno-obrazovnog i kulturnog kretanja.

B. J.

DAN MATICE HRVATSKE U SLAVONSKOM BRODU

PET VAŽNIH ODLUKA

Određivanje pravaca budućeg razvoja kulture u Slavonskom Brodu bila je, moglo bi se reći, osnovna tema rasprave godišnje skupštine članova Matice hrvatske. Tom impozantnom skupu, što je otvoren hrvatskom himnom koju su otpjevali članovi bivšeg pjevačkog društva »Davor«, prisustvovalo je oko 600 mještana Broda i sela slavonskobrodskog područja. U svečanom je dijelu Mato Grković, prvak drame HNK, interpretirao prigodni recital »Srušeni grad«.

Skupština je prihvatila pet odluka. Njihovo će ostvarenje umnogome pridonijeti kulturnom životu brodskog Posavlja. Izabran je novi Upravni odbor od 23 člana. Za predsjednika je izabran Mladen Pošteniak. Sa skupštine su upućeni telegrami podrške Centralnom komitetu SKH i dr Savki Dabčević-Kučar, predsjednici Centralnog komiteta SKH.

U nazočnosti brojnih gostiju, predstavnika slavonskih ogranaka Matice hrvatske i društveno-političkih organizacija komune, skupština je minutom šutnje odala počast umrlim pjesnicima, članovima Matice, Hinku Zlomisliću i Valentinu Benošiću. Uvodni je referat o radu Matice hrvatske u Brodu podnio Slavko Mirković. Istaknuto je da Matica hrvatska u Brodu želi postati pokret za nacionalnu kulturu, a ne samo literarno društvo. Odlučeno je da se već ovog ljeta priđe otvaranju Doma Matice hrvatske, u prizemlju kuće obitelji Brlić, i obnavljanju rada Hrvatskog pjevačkog društva »Davor«, koje je osnovano prije 100 godina.

Matica će hrvatska u Slavonskom Brodu biti nosilac akcije za podizanje aleje velikana brodskog Posavlja — hrvatskih znanstvenika, umjetnika i revolucionara. Bit će postavljene biste Matije Mesića, Branka Radičevića, Ivana Filipovića, Vladimira Becića, Ferde Becića, Martina Pilara, potpredsjedniku JAZU, Huge Badalića, Mijata Stojanovića, Ignjata Alojza Brlića, Ivana Meštrovića (rođenog u Vrpolju), Andrije Torkvata Brlića, Ivane Brlić-Mažuranić, Đure Đakovića, Zlatka Šnajdera, Đure Salaja i pet brodskih narodnih heroja. Osim toga, obnovit će se izlaženje časopisa za kulturu i društvena pitanja što ga je prije rata izdavao Josip Berković. Formirana je i Zaklada »Valentin Benošić«, pri sibinjskom Narodnom sveučilištu, koja će dodjeljivati godišnje nagrade učenicima osnovnih škola slavonskobrodske komune za najbolje literarne i umjetničke radove.

U zajednici s podružnicom Hrvatskog filološkog društva Matica će se hrvatska brinuti o hrvatskom jeziku u školama, sredstvima javnog informiranja i u javnim službama, te promicati rad narodnih sveučilišta i seoskih čitaonica. Na skupštini su proklamirane mogućnosti povratka afirmiranih Brođana u Brod, kako bi se stvorila kadrovska baza za brže obnavljanje kulturnih djelatnosti u tom kraju Hrvatske. Također je govoreno o obnavljanju spomenika kulture. Istaknuta je potreba usklađenja nacionalne strukture zaposlenih u kulturnim ustanovama Broda s nacionalnim sastavom stanovništva. Podaci, naime, govore da u Brodu postoji svega jedan rukovodilac takvih ustanova koji je hrvatske nacionalnosti.

U ime Glavnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu skupštinu je pozdravio dr Miroslav Brandt. Skupštinu su još pozdravili književnik Vladimir Rem u ime kulturno-prosvjetne zajednice Vinkovci, Stjepan Rajković, predsjednik Općinske konferencije Socijalističkog saveza u ime društveno-političkih organizacija brodskog Posavlja, Pero Katalinić, Vladimir Letinić, Drago Jurić, predsjednik Matice hrvatske u Đakovu, književnik Dubravko Jelčić, u ime Društva književnika Hrvatske i drugi.

Dan održavanja skupštine bio je u Slavonskom Brodu proglašen danom Matice hrvatske. Svečanosti su počele budnicom limene glazbe željezničara, a nastavile se s promenadnim koncertom na Trgu maršala Tita. Navečer je pred zgradom brodske gimnazije bio održan spektakularni koncert hrvatskih narodnih pjesama i igara koje su pred oko 4.000 Brođana izvodili folklorni ansambli iz Gundinaca, Sredi i Slavonskog Kobaša.

S. M.

OSNIVAČKE SKUPŠTINE

U Novoj Gradiški

23. svibnja 1971. održana je Osnivačka skupština Matice hrvatske u Novoj Gradiški. Skupštinu je otvorio kraćim pozdravnim govorom predsjednik Inicijativnog odbora Matice hrvatske u Novoj Gradiški dr Mladen Šikić, a svečanost je uveličalo HPD »Tomislav« iz Cernika, pod ravnanjem Vinka Sokića.

U ime središnjice iz Zagreba u radu skupštine sudjelovali su prof. dr Grga Gamulin, Zvonimir Komarica i tajnik Tvrtko Šercar.

Govor prof. Grge Gamulina bio je neobično topao, pun zanosnih riječi o našoj domovini, o ulozi Matice hrvatske, te je često bio prekidan burnim pljeskom oko 700 nazočnih građana.

Predsjednik Skupštine općine Nova Gradiška, Đuro Šimunić, izjavio je da će društveno-političke organizacije i Skupštine općine uvijek izaći u susret ogranku Matice.

Skupštinu su pozdravili i predstavnici Matice hrvatske u Novskoj. U ime općinskog SSRNH Osnivačku je skupštinu pozdravio inž. Željko Furić, te predsjednik HPD »Tomislav« Nikola Vuk. Skupštinu je brzojavno pozdravilo mnogo ogranaka Matice hrvatske.

U ime izabranog Upravnog odbora, što ga čine Ante Čeliković, Julka Domazetović, Anđelko Jelović, Josipa Kumić-Kovačević, Ivan Oštrić, Zvonimir Paradiković, Stjepan Perak, Tomislav Petranović, Zorislav Slović, Vinko Sokić, Mijo Šagovac, Mladen Šikić i Dragica Vidmar, kraćim se govorom zahvalio prof. Stjepan Perak. On je iznio nekoliko najbitnijih točaka programa budućeg rada Matice hrvatske u Novoj Gradiški.

Na kraju su, uz burne ovacije nazočnih, poslani pozdravni brzojavi istaknutim ličnostima društveno-političkog života Hrvatske.

U Zaprešiću

U prisutnosti javnih, kulturnih, društvenih, političkih radnika i predstavnika radnih organizacija, ustanova i škola iz cijele općine održana je u prepunoj gradskoj vijećnici Osnivačka skupština Matice hrvatske u Zaprešiću, 27. svibnja o. g. Osnivačkoj skupštini u ime središnjih tijela prisustvovali su dr Marko Veselica, Zvonimir Komarica, inž. Ivica Gaži i tajnik Tvrtko Šercar.

Inicijativni odbor za osnivanje Ogranka dobro je obavio svoj zadatak, te je tijekom trosatne rasprave skupština imala ozbiljan ton i radnu atmosferu. Brojni su bili sudionici u raspravi o kulturnom životu ovoga kraja — gdje su rođeni Antun Baltazar-Krčelić, Ante Kovačić, Ivan Perkovac, Pavao Štoos, Dragutin Boranić, Mihovil Krušlin, Stjepan Jakševac i Matija Skurjeni — a o radu Matice hrvatske govorili su dr Marko Veselica i Zvonimir Komarica.

Rasprava je potvrdila mišljenje predstavnika Inicijativnog odbora da je bogata kulturna i umjetnička baština ovoga kraja nedovoljno istražena i poznata, čak i građanima zaprešićke općine, te da su kulturno-povijesni spomenici oštećeni i slabo održavani. Najvredniji se spomenik: Januševac — Dvorac mira, obnavlja, ali su drugi: Vranicanijev dvor, Novi Dvori, dvorac Bistra, crkve u Mariji Gorici, Brdovcu, Križu i Pušiću, Jelačićeva grobnica i dalje izloženi oštećivanju i propadanju. Stoga je programom rada Matice hrvatske u Zaprešiću ponajprije predviđena briga o zaštiti i očuvanju tih spomenika. S tim u svezi zaključeno je da se organizirano i planski započne s upoznavanjem mladih naraštaja sa prošlošću zaprešićkog kraja, počevši od osnovne škole. Nazočni prosvjetni radnici preuzeli su to kao obvezni dio nastavnog programa.

Matica hrvatska u Zaprešiću uspostavit će suradnju s ograncima diljem Hrvatske, osnovati stalnu tribinu za književnost, znanost i kulturu, priređivati dobrotvorne priredbe i uključiti se u sve tokove javnoga života, osobito u raspravu o unapređivanju kulturnog života u svom kraju.

Za predsjednika Ogranka izabran je Branko Pilaš, potpredsjednik je Drago Belinić, tajnik Stjepan Laljak. Ostali članovi UO jesu: Štefica Grgas, Vlasta Karešić, Stjepan Zorc, Drago Jančić, Ivo Kresnik, Vesna Dusper, Jerko Tomić, Luka Matijević, Matija Ivšić, Stjepan Baća i Zvonko Smrekar.

S. L.

U Petrinji

U nedjelju 30. svibnja 1971. osnovan je ogranak Matice hrvatske u Petrinji. U Domu kulture »Moša Pijade« okupio se priličan broj građana, političko vodstvo petrinjske općine, predstavnici Matice hrvatske iz Siska i središnjice iz Zagreba.

Toga dana u Petrinji nije bilo tako živo kao u drugim mjestima prigodom ovakvih skupova diljem Hrvatske. Možda će na to pitanje dati djelomice odgovor ovaj podatak. Mnogi plakati, za tu prigodu tiskani i polijepljeni po gradu, gotovo su preko noći »planuli«, ali to ipak ne znači da na samoj skupštini nije bilo živo, svečano i dostojanstveno.

Učenici Osnovne škole »Artur Turkulin« iz Petrinje otpjevali su hrvatsku himnu »Lijepu našu«, a potom pozdravili Osnivačku skupštinu. Petrinjski su mališani nakon toga izveli kratak, ali vrlo dobro sastavljen recital stihova što ih je napisala Đurđa Pavičić, nastavnica iz Petrinje, a koji su nedvojbeno pokazali da i u tzv. provinciji žive pjesnici koji imaju talenta. Nazočni su srdačno pozdravili nastup petrinjskih mališana i autora pjesama.

Nakon toga su predstavnici Inicijativnog odbora pozdravili skupštinu i goste, te izvijestili o radu Inicijativnog odbora u razdoblju priprema za Osnivačku skupštinu. U ime Upravnog odbora Matice hrvatske iz Zagreba Osnivačku je skupštinu pozdravio prof. dr Miroslav Brandt. U ime društveno-političkih organizacija u Petrinji Skupštinu je pozdravio Stanislav Leniček predsjednik Općinske konferencije SSRH u Petrinji, potom Eduard Gener, tajnik Skupštine općine Petrinja, Ivan Sović, predsjednik podružnice Hrvatskog filološkog društva u Petrinji i Vlado Logomerac u ime ogranka Matice hrvatske iz Siska. Prigodnim brzojavima Skupštini su zaželjeli djelotvorni rad ogranci Matice hrvatske iz Bjelovara, Nove Gradiške, Donjeg Miholjca, Varaždina, Osijeka, Rijeke, Križevaca, Našica, Iloka i Đakova.

Skupština je minutom šutnje odala počast tragično preminulom hrvatskom pjesniku Josipu Pupačiću, koji je bio aktivni i vjerni član Matice hrvatske.

Pročitana je i jednoglasno prihvaćena odluka o osnivanju Matice hrvatske u Petrinji, kao i program rada. Na vrlo svečan način i uz burni pljesak podijeljene su slike Hrvatskog narodnog preporoda svima onima koji su se osobito istakli pri učlanjivanju građana u Maticu hrvatsku na petrinjskom području.

Izabran je Upravni odbor: za predsjednika inž. Slavko Kostinčer, za potpredsjednika Branko Čačić, akademski slikar, a za tajnika Nikola Škrljac i Ivan Ivanović.

Sa zbora su poslani pozdravni brzojavi Jakovu Blaževiću, predsjedniku Sabora SR Hrvatske i Savki Dabčević-Kučar, predsjednici CK SK Hrvatske. Sudionici su uz dugotrajni pljesak odobrili prijedlog i sadržaj brzojava.

Dan prije osnivanja Matice hrvatske u Petrinji otvorena je izložba knjiga Nakladnog zavoda Matice hrvatske, koja će biti otvorena desetak dana.

I. S.

MATICA ZA SPOMENIK RADIĆU

U povodu stote obljetnice rođenja velikog hrvatskog političara Stjepana Radića, što je slavimo ove godine, Upravni je odbor Matice hrvatske u Zagrebu na sjednici 16. travnja 1971. odlučio da Matica hrvatska pokrene akciju podizanja spomenika Stjepanu Radiću u Zagrebu.

Upravni odbor poziva sve mjerodavne čimbenike i ostalu zainteresiranu javnost da se uključi u tu akciju.

U PODRAVSKOJ SLATINI IPAK OGRANAK MATICE HRVATSKE

Još 25. travnja 1971., u selu Zvonimirovcu (općina Podravska Slatina), na zahtjev samih mještana, a uz prigodnu svečanost, formiran je Inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske u Podravskoj Slatini. Preko 530 potpisnika peticije osnažilo je taj zahtjev.

Međutim, prijedlozi i zahtjevi Zvonimirovčana naišli su na otpor javnih i političkih krugova u Podravskoj Slatini. Što je tome uzrok ni danas se ne zna, jer nitko nije javno objasnio zašto je protiv osnivanja ogranka Matice. To se zaobilazilo, a značenje i rad Matice hrvatske uopće se nejasno prikazivao.

Nakon brojnih sastanaka društveno-političkih radnika Skupštine općine Podravska Slatina u vezi s prijedlogom Zvonimirovčana, jedva jedvice se organizirao zajednički sastanak i postigao prividan sporazum. 21. svibnja ove godine održan je sastanak Inicijativnog odbora formiranog u Zvonimirovcu, na kojemu je izvršena mala selekcija. Prijašnji je odbor bio sastavljen od 25 članova, a sadašnji je sastavljen od petnaestorice ljudi koji su se prihvatili obveza oko samog osnivanja ogranka.

Tako se nakon svojevrsnih provokacija i negodovanja protiv prijedloga da se osnuje ogranak Matice hrvatske u Podravskoj Slatini stanje naglo stišalo, čemu je svakako pomogao i program rada te kulturne institucije.

Inicijativni odbor, na čelu s predsjednikom ing. Augustinom Bistrovićem, potpredsjednikom Zdenkom Matešićem (nastavnikom), tajnikom ing. Pavlom Čačićem i blagajnikom Zorom Štimac (nastavnicom), sastajat će se do 27. lipnja 1971. sa zadaćom da do tog roka obavi sve potrebite predradnje za Osnivačku skupštinu ogranka Matice hrvatske u Podravskoj Slatini.

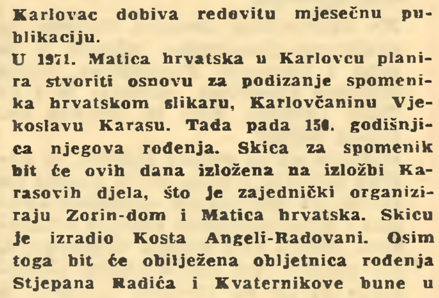
Zlatko Oštarijaš

Priznanje Matici u Karlovcu

Matica je hrvatska u Karlovcu nedavno primila POHVALU Skupštine općine što se zaslužnim pojedincima i društvima dodjeljuje svake godine u povodu oslobođenja grada. U proteklih nekoliko godina otkada djeluje, Matica se hrvatska osobito istakla u organizaciji predavanja i književnih večeri, obilježavanju obljetnica i podizanjem spomen-ploča zaslužnim građanima. Vrijedno je spomenuti i izdavačku djelatnost. Do sada su izašli »Časkanja u suton« Stjepana Mihalića, zatim knjiga pjesama »Mogućnosti« Branka Kučana, i — ovih dana — knjiga putopisa hrvatskog slikara Zlatka Šulentića. Petogodišnji izlazak lista »Svjetlo«, kao priloga za književnost i društvena pitanja u »Karlovačkom tjedniku«, značio je poticanje stvaralačkog rada među mladim Karlovčanima. Donosio je i zapažene priloge iz povijesti Karlovca iz pera poznatih kulturnih radnika Karlovca i Zagreba. Ovih dana »Svjetlo« je izašlo kao samostalan časopis te nakon mnogo godina Karlovac dobiva redovitu mjesečnu publikaciju.

U 1971. Matica hrvatska u Karlovcu planira stvoriti osnovu za podizanje spomenika hrvatskom slikaru, Karlovčaninu Vjekoslavu Karasu. Tada pada 150. godišnjica njegova rođenja. Skica za spomenik bit će ovih dana izložena na izložbi Karasovih djela, što je zajednički organiziraju Zorin-dom i Matica hrvatska. Skicu je izradio Kosta Angeli-Radovani. Osim toga bit će obilježena obljetnica rođenja Stjepana Radića i Kvaternikove bune u Rakovici.

U svojim nastojanjima Matica hrvatska uživa podršku Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti. Zapažen je porast ugleda Matice u Korlovcu. Danas članstvo Matice hrvatske u Karlovcu ima oko 809 članova. To potvrđuje koliko su svi naši ljudi zainteresirani za unapređenje kulturnog života, a i za sve promjene koje će osigurati napredak čitave zajednice, a u Hrvatskoj samostalan i ravnopravan razvoj svih područja gospodarskog i društvenog života.

karte na stol

TOP-BISERI

A što dalje?

Redakcija ekonomskih informacija Telegrafske agencije nove Jugoslavije već šestu godinu izdaje posebnu petnaestodnevnu publikaciju — »Reforma«. To je publikacija u kojoj se raspravlja o aktualnim pitanjima privredne i društvene reforme i iznose iskustva o provođenju reforme u radnim organizacijama i komunama. Kako su kod nas u toku radikalne ustavne promjene, s nestrpljenjem se očekuje da Redakcija ekonomskih informacija TANJUGA što prije promijeni naziv spomenutoj publikaciji »Reforma« — u naziv »Amandman«.

Tanka crvena linija

Nedavno se vodio vrlo zanimljiv razgovor među poznatim zagrebačkim političarima. Riječ po riječ i tema je uskoro bila »širokogrudnost i uskogrudnost« pojedinih privrednika. Kako je nekima, među prisutnima, u šali rečeno da su vrlo »uskogrudni«, našao se i jedan uvrijeđeni koji je odgovorio:

— Lako je govoriti o širokogrudnosti i uskogrudnosti, no teže je govoriti o širokoglavosti i uskoglavosti. A upravo među vama ima pojedinih političara, i k tome još i ekonomista, koji su tvoliko uskoglavi da im kroz glavu ne možeš provući ni tanku crvenu liniju znanosti i stručnosti.

Korupcija

Na zajedničkoj sjednici Odbora za društveno-ekonomske odnose i za plan i financije Privrednog vijeća Savezne skupštine govorio je i dr Vasil Grivčev, koji je, između ostaloga rekao:

»Carinik sa 55 godina starosti, 35 godina državne službe, od 25 godina na carini, sa završenom srednjom školom i neograničenim radnim vremenom, prima 1200 dinara mjesečno! I, što mislite, zar mi ovakvim plaćanjem zaista ne tjeramo carinike u korupciju?«

S obzirom da je na sjednici bilo vrlo bučno, nije se moglo dobro razumjeti da li je dr Vasil Grivčev na kraju rekao »u inozemstvo i korupciju« ili samo »u korupciju«. No, svejedno: kako bilo da bilo, nekamo ih tjeramo. I to, kako reče dr Grivčev: — sistematski.

Polumrtve duše

U Nišu se nedavno dogodio nesvakidašnji nehuman slučaj. Riječ je o odluci glavne medicinske sestre na ginekološkoj klinici Medicinskog fakulteta u Nišu, koja je svim posjetiocima bolesnika naplaćivala po tri nova dinara za ulaz. Zaprepaštenje posjetilaca bilo je veliko, utoliko veće što nisu, kako netko reče, došli u »ZOO ili cirkus pa da moraju plaćati ulaznicu«.

Ovaj će primjer, međutim, ostati zlatnim slovima zabilježen u povijesti gospodarstva. Jer, nakon Čičikova i njegovih »mrtvih duša« — ovo je prvi uspješniji potez zarade na »polumrtvim dušama«.

Popis »inozemaca«

Kako piše »Vjesnik« od 29. travnja, direktor Saveznog zavoda za statistiku Ibrahim Latifić, očito zadovoljan »obavljenim poslom«, obradovao nas je obaviješću da SFRJ ima na radu u inozemstvu »samo« 682.268 građana. Posebna »radost« je zavladala u nekim krugovima SR Hrvatske kad su čitali podatak da Hrvatska ima samo 227.841 radnika emigranta u inozemstvu. Latifić je upoznao novinare s podatkom da su u 17 europskih centara upućene ekipe popisivača kako bi popisali i one za koje nitko nije mogao u zemlji dati podatke. Na prvi pogled izgleda sve u redu, ali ipak neka pitanja traže odgovore i razjašnjenja! Koga su »ekipe« u konzulatima popisivale i koliko su naših građana popisale?

Raspolažemo provjerenim podatkom da je Konzulat SFRJ u Düsseldorfu (SR Njemačka) popisao samo 400 (četiri stotine) naših građana, a statistika SR Njemačke na tom području ima evidentiranih 12 tisuća građana SFRJ. Postavlja se pitanje, da li su svih preostalih 11 tisuća i šest stotina naših građana s tog područja postupili po uputi Saveznog zavoda od 18. ožujka 1971. i poslali desetak podataka o sebi, svojim rođacima ili susjedima? Kojom je metodom Savezni zavod utvrdio jesu li to oni učinili ili nisu? Kad bismo dobili odgovor na ovo pitanje, tada bismo mogli povjerovati izjavama da je sve poduzeto kako bi se o broju zaposlenih vani dobio što precizniji podatak.

Drugi o nama

»Žalite se na pisanje 'Hrvatskog tjednika' i slične zagrebačke štampe. Žale se na tu štampu i svi Hrvati koji su iskreni prijatelji srpskog naroda i koji iskreno žele da i Srbi i Hrvati žive u slozi i ljubavi. Kad se pojavio prvi broj 'Hrvatskog tjednika', onda je Josip Vrhovec, član Centralnog komiteta SKH o njemu rekao ovo: 'Pojavilo se novorođenče, koje ne samo što dreči kao i svako novorođenče, nego i zaudara po onome što obično biva kod novorođenčeta.' Kud ćete oštrije ocene od te?!

U Zagrebu izlazi list 'Naše teme' koje uređuje dr Stipe Šuvar. Njemu prigovaraju sa hrvatske strane za pisanje lista, ali on ovako odgovara: 'Mi ne vodimo računa iz koje je republike autor i da li piše ijekavštinom ili ekavštinom. Ponosimo se time što smo po sadržaju i saradnji općejugoslovenski list. Ako bi netko i tražio od nas da postanemo časopis poput 'Kritike', 'Kola' i 'Hrvatskog tjednika', mi to ne bismo prihvatili.'

Mi treba da cenimo i ono što piše dr Stipe Šuvar, a ne samo ono što piše dr Ljudevit Jonke, koji je došao do tog uverenja, da postoji ne samo dva književna, nego i dva sasvim različita narodna i književna jezika Srba i Hrvata!«

(»PRAVOSLAVLJE«, novine Srpske Patrijaršije, br. 100, Beograd, 20. svibnja 1971; u rubrici »Odgovori i poruke Uredništva«.)

»Mućkanje« s hrvatskim jezikom

Centralna ljekarna Osijek stavlja uporno (pred očima kupca-pacijenta) na neke vrste lijekova naljepnice s tekstom »PRE UPOTREBE PROMUĆKATI«. Na žalost, nije to jedino »mućkanje« s hrvatskim jezikom u ovome hrvatskom gradu.

Tako, primjerice, PTT Osijek upotrebljava niz tiskanica pisanih ekavicom. Nije nikakva novost ako dobijete »IZVEŠTAJ O PRISPEĆU POŠILJKE«. I »POTVRDA O PREDAJI POŠILJKE« pisana je ekavicom. Kakvo li je tek stanje s tiskanicama koje se upotrebljavaju unutar PTT?! No, moramo konstatirati, stvari su se i na tom polju »poboljšale«. Naime, donedavna spomenute (i neke ostale) tiskanice pojavljivale su se nerijetko pisane ćirilicom! Tek na učestale i mnogobrojne prosvjede prešlo se na latinično pismo.

Zahvalnost

Novosadski »Jugopetrol« izgradio je posljednjih godina u Slavoniji veći broj benzinskih stanica. Ispred i iza svake benzinske stanice stavljena je ploča sa slijedećim natpisom: HVALA NA POSETI. DOVIDJENJA.

Osim razumljive pažnje i zahvalnosti prema svojim mušterijama, »Jugopetrol« bi trebao pokazati barem neku zahvalnost i prema narodu i zemlji u kojoj vrši prodaju pogonskih goriva. Poštivanjem osnovnih jezičnih normi hrvatskog jezika.

Lokalne radio-stanice i hrvatska narodna glazba

Početkom ove godine sastali su se predstavnici lokalnih radio-stanica naše republike. Tom prigodom se raspravljalo, kako smo mogli saznati iz dnevnog tiska, i o nužnosti podnošenja zahtjeva Radio-televiziji Zagreb za dodjelu dijela prihoda od pretplate lokalnim radio-stanicama. Razumljivo je da i lokalne radio-stanice »osjećaju« gospodarsko stanje Hrvatske. No, samo to ni u kom slučaju ne može biti razlog da netko, u ovom slučaju Radio-televizija Zagreb, odriješi »kesu«. Naime, »program« većine lokalnih radio-stanica u našoj republici vodi malo računa o emitiranju hrvatske glazbe, napose narodne. Neznanje, neukus i zlonamjernost prikrivaju se često izrekom »da se hrvatska narodna glazba ne traži«. Mnogima je to dovoljno opravdanje za uporno emitiranje narodne i pseudonarodne glazbe iz ostalih republika.

Očito je, dakle, da bi se o programu lokalnih radio-stanica trebalo povesti više računa. (Ne samo o glazbenom dijelu, jasno). Prije svega, na »lokalnim« nivoima.

PITANJE

Drugu Zlatku Uzelcu, predsjedniku Komisije za migraciona kretanja IV Sabora

U lipnju mjesecu 1970. godine sletjela su na ljubljanski i na beogradski aerodrom po dva zrakoplova s većim brojem iseljenika iz Australije, među kojima je bilo više od polovice iseljenika podrijetlom iz Hrvatske. Bili su dočekani na način uobičajen u takvim prigodama, s pažnjom koja se takvim ljudima treba pružiti kad se prvi put vraćaju u domovinu, često nakon nekoliko desetljeća.

Ovih smo dana bili svjedoci sličnog dočeka veće grupe naših iseljenika na beogradskom aerodromu, o čemu nas je i televizija izvijestila, a među njima je također više od polovice ljudi iz naše republike. Sve je to u redu; međutim, pitanje za Vas glasi: Zbog čega nitko nije dočekao prvu grupu naših iseljenika koja je 30. svibnja doletjela JAT-ovim zrakoplovom Boeing 707 na zagrebački aerodrom Pleso, premda je Matica iseljenika Hrvatske bila još prije mjesec dana obavijještena o dolasku 177 hrvatskih iseljenika iz Australije? Kako to da nitko na aerodromu u 18 sati nije znao kad će sletjeti zrakoplov, koji je trebao sletjeti još u 14 sati, a sletio je tek u 19? Što ti ljudi, koji su došli provesti tri mjeseca u domovini, mogu očekivati od stručnih službi koje su zadužene za brigu o njima i koje, napokon, za taj svoj posao primaju ne baš malenu naknadu? I konačno, nije valjda to briga o kojoj su ovih dana vijećali najviši predstavnici ove zemlje obvezujući svojim zaključcima upravo te stručne službe da se počnu napokon djelotvorno skrbiti o ljudima kojima sudbina nije bila tako sklona kao Vama osobno.

MISLI I POGLEDI STJEPANA RADIĆA

Mladi Stjepan Radić

Dio pogrebne povorke

Organizacije Radićeve stranke u pogrebnoj povorci

Narod odaje počast preminulom Stjepanu Radiću pred Seljačkim domom

POLITIČARI I IDEALI

Tri su bitne sastavine svakoga pravoga političkoga ideala: čovječnost, narodnost, ličnost. Sve što se radi, da se takav politički ideal oživotvori pojedinca razvija i usavršuje, narod prosvjetljuje i uređuje, čovječanstvo unapređuje i diči.

Ali se **političaru** tu valja sjetiti jedne prevažne stvari: Isus nije kazao: ljubite **cijelo** čovječanstvo: jer tko »ljubi« **cijeli** svijet, ne ljubi nikoga. Ljubi **bližnjega** svoga!

A tko je političaru bližnji? Jasno, da nije i da ne može biti drugi nitko, nego narod. Političar će dakle biti dobar **svomu** narodu. I ne samo političar, nego svaki rodoljub, svijestan rodoljub uopće. Jer u **političkom** — u strogo političkom — smislu rodoljublje je težnja za narodnom individualnošću, ali u društvenom — u široko političkom — smislu rodoljublje je čustvo zajedničke narodne sudbine, i materijalne i moralne, osjećaj nerazrešive veze s narodnom cjelinom kao s organizmom kulturnim i gospodarskim.

METODE POLITIČKE BORBE

Tri su glavna sredstva političke borbe: pasivnost ili čekanje, oportunizam ili nadmudrivanje; radikalizam ili zahtijevanje.

Pasivnost je narodu pogubna, pak za to i nemoralna i to nemoralnija, što se više u ime naroda proglašuje.

Oportunizam ili nadmudrivanje znači političko pogađanje. To ima smisla, kad se radi o teritoriju ili o kakom titulu... Ali kad se radi o živom narodu, tu nema pogađanja.

Što narod u istinu treba, to se ne smije nikada prikrivati. Kad je potreba u istinu velika ne smije se smanjivati a kad je u istinu preka, ne smije se odlagati. Oportunizmu ima mjesta samo u diplomaciji, i to dotle, dok je nenarodna.

Ostaje samo radikalizam. I to je jedini način narodne politike. Ali narodni radikalizam ne znači ni tražiti **sve**, a zadovoljiti **se** s malim, ni započeti s bukom, a svršiti sa smiješkom.

Tko hoće, da ostane pošten, moralan u političkom smislu, taj će tražiti... — u istinu ono, što narodu treba — ali će tražiti **odlučno i ustrajno.**

NARODNA POLITIKA

Nije dosta narodu pristupiti, valja s narodom i stupati. Nije dosta među narod stati, valja među narodom i ostati, ostati s **dušom**. Napokon: **Nije dosta za narod sabirati, narod žaliti. Narod ne traži novaca, on traži svoju, narodnu pravicu, svoju, hrvatsku slobodu. A pravice je samo u društvenoj jednakosti, u narodnom zakonodavstvu i narodnoj samoupravi, slobode pak samo pod narodnom vladom, u narodnoj samostalnosti.**

Narodna je politika nastojanje oživotvoriti narodne ideale radom politički karakternih i politički obrazovanih rodoljuba.

SELJAŠTVO I RADNIŠTVO

Seljaštvo i radništvo dva su mučenika i treba da budu dva nerazdruživa saveznika.

Otac je seljak, sin je radnik, a ova pametna gospoda, to je Duh Sveti!

U novoj našoj državi mora se dokraja oživotvoriti seljačko i radničko pravo.

Naša zajednička država može i mora prednjačiti u tom da ostrani ova tri zla (militarizam, kapitalizam i birokratizam), a mora prednjačiti zato, jer smo mi Hrvati, Slovenci i Srbi pravi pravcati seljački i radnički narod. Taj seljački i radnički narod, to jest baš samo seljaštvo i radništvo može i mora dobiti u svoje ruke pravu ili direktnu kontrolu nad svom državnom vladom i upravom.

O SUVERENOSTI NARODA

Prava je naime i realna narodna suverenost u tom, da na narodnom teritoriju — državi — nijednomu članu naroda — državljaninu — ne sudi tuđinac. A narodna je individualnost u tom, da tuđinac ne dresira naroda, namećući mu bilo svoj jezik, bilo svoju misao.

U republici ili u slobodnoj državi narod je sam svoj vladar i svoj zakonodavac, i to tako da stvara zakone i vodi upravu ili baš direktno sam na narodnoj skupštini ili da vrši vladu i upravu po svojim zastupnicima, po svom saboru.

Republika se, dakle, može potpuno prispodobiti našoj staroj hrvatskoj zadruzi, gdje su svi zadrugari jednaki, gdje je cijela zadruga vlasnik imetku i gdje zadrugari sami biraju gospodara i gdje ga mogu skinuti ako dobro ne gospodari.

Tko ne treba da prosi kruha, taj će već moći nogom lupiti kao svoj gospodar, taj neće nikada posve podleći.

Hoćemo da se pojam domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumijevaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniži.

SLOBODA I SUVERENOST TRAŽE ODGOVORNOST

Mi smo se Hrvati, eto, posvuda oslobodili stoljetnoga jarma madžarskoga i njemačkoga... No, gle jada iznenada: tu svoju narodnu slobodu, koju smo tako željno dočekali i onako teško i krvavo zaslužili, sad kao da hoćemo **sami zakopati** još onako mladu i nejaku.

Svaki naš čovjek treba da znade da nama sloboda ne smije biti samo gospodska parada nego da nam ona upravo nameće veliku odgovornost i veliku brigu, najprije i najviše za narodnu prehranu.

Kad je do sada u tom bilo zlo, rekli smo: »Kriv je Madžar, krive su centrale, kriv je sistem ove Monarhije.« Sad ćemo, visoki državni Sabore, za svaku oskudicu biti krivi mi sami, Narodno vijeće, sabor, ban. Suverenost ne znači samo slobodu nego i ogromnu odgovornost.

MIROLJUBIVOST NIJE KUKAVŠTINA

Kod nas Hrvata uvijek prevladava u politici ideja prava kao opreka surovoj sili. Ali hrvatski pacifizam nije defetizam, hrvatska miroljubivost nije kukavština.

POLITIKA I NAROD

Nije narod jato gusaka koje sve jednako gaču.

Najstrašnija je stvar, najveći je grijeh i najveća je politička pogreška svoj rođeni narod stavljati pred gotove činjenice, to jest voditi politiku bez naroda i protiv naroda.

Hrvatska pučka seljačka stranka stoji na tom temelju da nemamo ništa narodu dati, nego on ima sebi uzeti.

Službena gospoda ili činovnici nisu i ne smiju biti narodu gospodari i tlačitelji, nego pošteni upravitelji, pravedni suci i mudri učitelji.

Iz te jasne narodne misli, iz te izrazite narodne težnje izvodimo drugi svoj narodno-politički ideal: **ideal narodnoga zakonodavstva i narodne samouprave.**

HRVATSKI SE NAROD NE MOŽE ODNARODITI

I zato samo takvi Hrvati kojima je njihovo narodno ime puki cimer, samo takvi se boje da bi im taj cimer mogao netko skinuti. Svi, pak, oni Hrvati, a tih je, znam velika većina, kojima hrvatsko ime označuje određeni okvir radu dajući im izvjesna prava i namećući izvjesne dužnosti, svi ti Hrvati dobro znadu i osjećaju da hrvatskoga imena može samo s njima nestati. Svjesnih, dakle, Hrvata nitko ne može ni **posrbiti** ni **porusiti** ni pomadžariti ni ponijemčiti ni potalijančiti, jer svjestan se narod ne odnarođuje, nego napreduje ili se, u pravom smislu riječi, netragom uništava.

NACIONALIZAM, PATRIOTIZAM I SAMOSTALNOST

Nacionalizam je ona vrst **demokratskoga patriotizma,** koji je nastao kod svih onih naroda, koji su u novije doba poraženi, a da se zato ne osjećaju pobijeđenima, i koji su podređeni, pa i potlačeni, ali još nisu upokoreni.

Na toj zastavi ispišimo jasan i odlučan program što veće i što šire državne samostalnosti sadašnje Hrvatske. Ali **ne zaboravimo taj program ispuniti željama i potrebama seljaka, obrtnika i radnika,** jer ovaj naš novi nacionalizam mora biti jednako politički i socijalan.

Hrvatski narodnjak kova Pavlinovićeva, koji starčevićanstvo u svojim **Hrvatskim razmišljanjima** zove smušenjaštvom i gotovo izdajstvom, mogao se kasnije sa **starim** pravaštvom primiriti samo zato, jer hrvatski nacionalizam u **svojim konsekvencijama** vodi prirodno i do hrvatskoga partiotizma, pošto razvit, kulturan i svjestan narod, s tolikom narodnom braćom, ne može i ne smije ostati i bez velike i široke političke i državne slobode i samostalnosti.

SRBI I NARODNOSTI U HRVATSKOJ

Politički narod, to znači da su svi stanovnici u Hrvatskoj jedna cjelina, **jedna država,** bez razlike vjere i jezika. Zato oni Nijemci, Madžari i Židovi koji su se u Hrvatskoj rodili treba da Hrvatsku priznaju kao svoju domovinu i da joj barem ne škode, ako im njihovo srce ne da da je ljube. Oni nisu više u Hrvatskoj tuđinci. jer su postali **hrvatski državljani.** Ali im zato ne smijemo reći da su Hrvati ili da **moraju** biti Hrvati, kako zahtijevaju Madžari od svakoga koji se rodi u Ugarskoj da bude Madžar.

Ni od Srba, koji su u Hrvatskoj, ne smijemo tražiti da se zovu Hrvati, ali imamo pravo i dužnost tražiti od njih da Hrvatsku, koja je naša zajednička domovina, ljube kao i mi. Srbi su, naime, jedan te isti narod s nama, oni govore isti jezik, pjevaju iste pjesme, trpjeli su iste muke i imaju iste duhovne i tjelesne potrebe kao i mi, zato se ne možemo zadovoljiti s tim da Hrvatskoj ne škode, nego imamo sve učiniti da Hrvatsku onako iskreno i požrtvovno uzljube kao i mi.

O JEDINSTVU

Mi smo tri brata, Hrvat, Slovenac, Srbin, a **nismo jedan.**

I vi mislite da je to dosta govoriti da smo mi Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod zato što govorimo **jedan jezik,** pa da zato moramo imati i jedinstvenu centralističku državu, i to kraljevstvo, i da nas samo to, **takvo** jezično i državno jedinstvo pod dinastijom Karađorđevića, može spasiti i usrećiti.

Što se tiče **jezičnoga** narodnoga jedinstva, **mi smo svi Slaveni po jeziku zapravo jedan narod.** Pitajte stotine tisuća naših vojnika i zarobljenika koji su prošli Galiciju, Ukrajinu, Poljsku, Rusiju, Dobrudžu, Slovačku i Srbiju. Svi će vam reći da u svim tim zemljama živi ili, bolje — da se pati jedan jedini narod slavenski. **Ali vi o Slavenstvu nećete ni da čujete, dapače niti o potpunom Jugoslavenstvu.**

ZLO TJERA U TUĐINU

Nijedan se čovjek ne da od dobra otjerati, osobito ako je to dobro njegovo, u njegovoj rođenoj kući i u njegovoj rođenoj domovini. Ako, dakle, sa svih strana naš narod ostavlja svoj dom i svoj rod, vidi se iz toga da je i siromaštvo i nesloga i nepravica i tuđa sila postala sveopćim našim narodnim zlom, komu se svi moramo otimati složno, mudro i odvažno.

PROTIV NAZDRAVIČARSTVA A ZA USTRAJAN RAD

Politika nije ideologija i fiškalsko nadmudrivanje, nego socijalna dinamika, tj. ustrajni, promišljeni i sustavni rad na svim područjima misli i života; sitni rad. doduše, u svojim pojedinostima, ali veličajan u svojoj cjelini a božanstven u svojoj svrsi. Taj se **sitni rad** zapravo zove narodni život, a cilj je njegov razvitak, jaka i neumrla narodna individualnost. Idimo, dakle, i živimo u narodu, s narodom i za narod.

Dakle, mjesto oduševljenih zdravica, brzojava, pouzdanica i izjava, mi hoćemo promišljan rad na polju gospodarskom, prosvjetnom i političkom... Hoćemo da se pojam domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumijevaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniži...

Shvatimo da ovo nije samo slabost, nego rasulo, ako ozbiljno počnemo vjerovati da će ujedinjenu i slobodnu Hrvatsku stvoriti **čudotvorka pjesma bez teških muka i bez ljuta boja...**

KORIJEN NAŠEM ZLU JE U NAMA SAMIMA

Gdje je korijen našemu narodnomu zlu?

Razgledajmo se dobro gustom, starom šumom i vidjet ćemo da je u njoj mnogo više drveća koje je iznutra rastvorio crv, negoli takvoga koje je izvana raskolio grom ili salomio vihor. Isto je tako i u svem drugom što živi. Svaki živi stvor mnogo više strada od unutrašnje bolesti nego od vanjske nezgode. Pa tako je i s pojedinim čovjekom, a i s cijelim narodom. Pravi, dakle, korijen našemu narodnomu zlu nije i ne može biti ni u Madžarskoj, ni u Italiji, ni u Njemačkoj, ni u Turskoj, nego doma u Hrvatskoj, u nama samim.

Ovako je dosta da se sjetimo samo nekih stvari i da se uvjerimo da je svima neuspjesima i porazima posljednjih 20 godina krivo ponajviše to što vodimo **gospodsku politiku,** za narod nerazumljivu, nepristupnu, dapače i pogubnu.

To mora prestati. Poznati onaj usklik dra Derenčina: »Do vraga s programima«, valja jasnije izreći onako kako je bio i zamišljen: »Do vraga s tom saborskom sofisterijom, s tim nadmudrivanjem i praznim deklamiranjem poput srednjovjekovnih skolasta. Prenesimo politiku u svako selo i općinu, u svaki kotar i županiju, učinimo iz nje najvažniji narodni posao, mjesto da i dalje ostane najudobnija gospodska danguba. A takav posao okrunimo što prije narodnom većinom u saboru i narodnom vladom u Zagrebu. Postanimo već jednom moderna opozicija, jer samo tako moći ćemo srušiti srednjovjekovno madžarsko pašovanje...

O SAMOODREĐENJU

Sav svijet poznaje i priznaje pravo narodnoga samoodređenja. Mi samo tomu pravu imademo zahvaliti svoje oslobođenje. To pravo samoodređenja pripada u međunarodnom smislu svim tim našim narodima — Slovencima, Hrvatima i Srbima — ko određivanja naših državnih granica **prema tuđim narodima,** ali to pravo pripada svim trim našim narodima, a napose nama Hrvatima u Hrvatskoj i **s obzirom na osnivanje i na uređenje naše zajedničke države.**

Jednom riječju, narodnost je danas ne samo podloga za unutarnje uređenje države nego i za međunarodno uređenje države.

Hrvati su sa svakoga gledišta, a naročito s gledišta političkoga **poseban narod,** pa zato nije nikada ni jedna **hrvatska** politička stranka i skupina niti imala, a niti mogla imati u svom programu da hrvatskoga naroda ima **nestati,** ili da se hrvatski narod ima **stopiti** u koji drugi, ili u kakav novi narod.

Zato Hrvati, kao poseban narod, traže i izvršuju **sami za se potpuno i neograničeno pravo svoga samoodređenja.**

Na temelju narodnoga samoodređenja imamo mi Hrvati pravo na svoju hrvatsku i na jugoslavensku konstituantu.

Naša hrvatska i naša jugoslavenska konstituanta može i našu hrvatsku i našu jugoslavensku državu urediti onako kako to sam narod hoće. Kasnije, to neće biti moguće bez revolucije. Zato svaki naš čovjek neka skupi svu svoju pamet i svoje poštenje da u konstituantu dođu samo pošteni, neustrašivi i razboriti ljudi.

HOĆEMO SVOJU HRVATSKU DRŽAVU

I zato, u ime narodnoga jedinstva i bratimstva, i u ime čovječanske i kršćanske pravice i slobode, u ime zdravoga razuma, i na temelju hrvatskoga tisućuljetnoga narodnoga i državnoga prava, velimo: »Mi Hrvati hoćemo u jugoslavenskom jedinstvu svoju hrvatsku državu.«

Našu hrvatsku državu mogao bi i smio porušiti jedino sam hrvatski narod kad bi mu Bog pomutio pamet. Ali hrvatski je narod pri zdravoj pameti, i baš, zato hoće, danas više nego ikada, da ima svoju hrvatsku državu i da na svom hrvatskom državnom teritoriju, koji je ujedno i naše narodno područje, da tu vrši potpuno i bezuvjetno pravo svoga narodnoga samoodređenja.

Ovo pravo narodnoga samoodređenja priznali su nama Hrvatima u velikoj svojoj stisci i madžarski i austrijski vlastodršci. Tomu našemu pravu neće i ne mogu ništa prigovoriti naša braća Srbi u Kraljevini Srbiji, jer ništa ne bi bilo nedoličnije, nepravednije i štetnije nego da brat od brata traži podređenost, bilo po koju mu drago svrhu. Dapače ni onda kad bi Srbi u Kraljevini Srbiji i u Kraljevini Crnoj Gori izjavili da oni kane obadvije te kraljevine izbrisati i da žele sa svim ostalim Srbima, s nama Hrvatima i sa Slovencima stvoriti jednu jedinstvenu državu bez ikakvih unutrašnjih granica, ni onda ne bismo mi Hrvati izbrisali svoje hrvatske države, nego bismo im i onda kazali iskreno i bratski, po prilici, ovo: »Mi s vama hoćemo jedinstvenu vanjsku međunarodnu državnu granicu, hoćemo prema vani jedinstvenu državu jugoslavensku, ili slovensko-hrvatsko-srpsku, ali isto tako hoćemo i nadalje zadržati unutrašnju svoju državnu granicu hrvatsku...

ŠTO ZNAČI HRVATSKA DRŽAVNOST

A što to znači da je narod svoj? To znači da narod ima svoju zemlju koja ima određene granice i da ima svoju vladu koja u toj zemlji kroji pravicu, pazi na red itd. **Takav narod sa svojom zemljom i sa svojom vladom zove se država.**

Hrvatska je i po onom ugovoru ili Nagodbi od god. 1868. država, to jest, Hrvatska imade točne svoje granice i svoju vladu. koja u glavnim stvarima ne treba nikoga na svijetu slušati. nego svoj narod, to jest vladu koja je samo narodu odgovorna. (Narod zastupa Sabor, a Saboru vlada polaže o svemu račun.)

Naše hrvatsko državno pravo u rukama Hrvatske pučke seljačke stranke, ako Bog da sve snažnije, nema biti oštricom uperenom protiv srpskog jednoplemenog puka i naroda, ali niti protiv madžarskog naroda, uopće ni protiv koga. Ništa negativno nema u tom hrvatskom državnom pravu, to je samo ograda da unutar nje možemo razvijati svoj gospodarski i kulturni život.

Tko god je za hrvatsko državno pravo, taj je i za to da taj hrvatski teritorij, da ta faktična, a ne samo papirnata Hrvatska država bude najodlučniji faktor u novoj državnoj tvorbi, to više što na tom teritoriju nema ni jednoga tuđega, nehrvatskoga, neslavenskoga naroda.

HRVATSKO POVIJESNO DRŽAVNO PRAVO

Samo vas upozorujem da se ljuto varate ako mislite **da se ovako samovoljno može prijeći preko tisuću i više godina hrvatske povijesti i hrvatske državnosti.**

Vi do te povijesti i do te državnosti ne držite posve ništa, tobože zato jer da smo mi Hrvati bili pod tuđincem i da je to, tobože, tuđinska povijest. Ali imate u tom dvostruko krivo. Prvo, imate krivo zato jer znalice i hotice prešućujete da smo se mi Hrvati — barem mi na ljevici — **uvijek borili protiv toga tuđinca** i da smo u toj borbi znali i pobijediti bar toliko da **tuđinac nikada nije bio Hrvatskoj pravi i potpuni gospodar.**

To je jedno, a drugo je ovo: vi kao naobraženi ljudi znadete da povijest, da tisuću godina prošlosti imade i veliku moralnu (duhovnu) vrijednost bez obzira na politiku. Čovjeka koji zaboravi sve što je doživio; čovjeka koji radi kao da se ničega ne sjeća što je prije doživio, smatramo luđakom, kažemo da je pomjerio pameću. Hrvatski narod neće da bude takav luđak **i neće da zaboravi svoju prošlost,** to manje što nema za to nikakvoga razloga.

Bila bi, dakle, prava sablazan da u doba kad se Slovenija na naše oči državno stvara i Bosna državno obnavlja, i sve to u jugoslavenskom okviru i na temelju jugoslavenskoga jedinstva, da se sada zbog tobože toga okvira i tobože zbog toga jedinstva naša hrvatska država ruši.

Hrvatska je, dakle, u novo poslijeratno razdoblje ušla kao posve suverena država, i to kao parlamentarna republika.

UJEDINJENJE NE BIJAŠE OSLOBOĐENJE

Od 1. prosinca 1918. do danas sveukupni hrvatski narod, tj. hrvatsko seljaštvo, bez iznimke, s velikom većinom hrvatske inteligencije ne samo što se ne smatra oslobođenim nego se smatra tako potlačenim kako nije bio još nikada u svoj svojoj prošlosti.

Vrhunac ove bespravnosti počinila je Vaša vlada kad je poslije izbora za Konstituantu već samim imenovanjem stručnjačkoga odbora za upravnu podjelu cijele tobožnje Kraljevine SHS počinila besprimjernu nepravdu i drskost protiv Hrvatske. U tom su odboru od petorice članova bila tri Srbina, jedan Slovenac i samo jedan Hrvat, i tomu je odboru predan takav nacrt Vaše vlade po kojem se Hrvatska ima raskomadati tako kako kroz sve vjekove nisu mogli učiniti ni talijanski Mlečani, ni Turci-Osmanlije, ni austrijski Nijemci. Prema tom prijedlogu Vaše vlade varaždinska županija sa Međimurjem priklapa se Mariboru. Najsavršenija prirodna cjelina ličke županije kida se i veći dio njezin spaja sa Bihaćem, koji nema ni jedne željeznice i nijednoga uvjeta da bude ikakvo gospodarsko središte. Savršena prirodna granica hrvatskoga Srijema, ograđena Dunavom i Fruškom gorom te Savom, trga se u četiri komada, koja se pripajaju jedan Beogradu, drugi Novom Sadu, treći Brčkom, a četvrti Šapcu tako da se ne određuje kuda će se sredinom srijemske ravnice povući granica i komu će pripasti uzdužna srijemska željeznička pruga, ta žila kucavica za Hrvatsku i za svu zapadnu polovicu Južnoga Slavenstva.

O DEMOKRATIZMU

Oni koji su kroz stoljeća vladali opiru se demokratizmu, a oni koji su kroz stoljeća bili robovi ne shvaćaju ga još pravo. Ali u Europi, a još više u Americi, već je ta misao prešla ljudima u krv; ona se očitovala i u praksi, ona se sve više ostvaruje i traži formu koja bi joj najbolje odgovarala.

Ima samo jedan elemenat društva, a to je čovjek, pojedinac; ima samo jedna sloboda, a to je sloboda pojedinca, a sloboda naroda zbroj je sloboda tih pojedinaca, kao što je i sposobnost njegova zbroj sposobnosti tih pojedinaca.

(Demokracija)..znači **da se narod ima najprije pitati u svakoj važnoj stvari,** da se svi državni poslovi imadu voditi prema narodnoj volji i potrebi, to jest da se **kod nas mora vladati po volji i potrebi seljačke većine, a nipošto, po samovolji neznatne gospodske manjine.**

Sav naš narod, osobito naš narod hrvatski, hoće, želi, traži i zahtijeva da novu slobodu i novu pravicu osjeti svaki na sebi, **u svom domu, u svom selu, u svojoj općini, u svome kraju.** Da to uistinu bude, morate, prvo, **odmah maknuti sve stare siledžije i sve stare, nevaljale zakone i uredbe;** drugo, morate **samomu narodu dati priliku da sam sobom upravlja i vlada.** Ako mu vi te prilike ne date i toga prava ne priznate, **narod će si tu priliku i to pravo dati sam bez vas i protiv vas.**

Demokratska je misao rodila modernu narodnu misao, a liberalizam nije drugo nego teoretski demokratizam. Ako narod hoće da bude slobodan prema vani, nužno je da bude prije slobodan u kući svojoj, nužno je da svaki njegov član bude svjestan da mu pripada i da hoće da i njegova volja dođe do izražaja.

Odgajati treba i boriti se treba. Ali prije svega treba da budemo sami demokratskim duhom prožeti. Treba da nam bude jasno da opstanak malih naroda, kao što je naš, ovisi o njihovoj demokratičnosti, da je pitanje o njihovoj životnoj snazi uvjetovano stupnjem intenziteta njihova demokratskoga duha i da o tom stupnju ovise i njihovi izgledi u budućnosti. Kod malobrojnih naroda pomanjkanje velike mase mora da nadomješta sposobnost, svjesnost i vrijednost svakog pojedinog člana. Kod njih treba više drhtati nad svakim pojedincem nego to biva kod velikih naroda. Zato i pada kod malih naroda na pojedinca kudikamo veća odgovornost nego kod velikih naroda.

(Priredio: F. T.)

HRVATSKI TJEDNIK br. 9 / 11. lipnja 1971.